

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPEENNE DES DROITS DE L'HOMME

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ

6. MADDE REHBERİ

ADİL YARGILANMA HAKKI
(cezai hukuk yönü)

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Bu raporun bir kısmını veya tamamını basılı veya elektronik olarak tercüme etmek ve/veya çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşların, izin koşullarını öğrenmek üzere publishing@echr.coe.int adresine başvurmaları rica olunur.

© Avrupa Konseyi /Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2014

Bu Belge, www.echr.coe.int (Case-Law-Case Law Analysis-Case-Law Guides) adresinden indirilebilir.

Bu Belge, Araştırma Dairesi tarafından hazırlanmış olup, Mahkeme açısından bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Metne son hali 31 Aralık 2013 tarihinde verilmiştir ve bazı şekli düzeltmelere tabi olabilir.

İÇİNDEKİLER TABLOSU

İçindekiler

I. KAPSAM: “SUÇ İSNADI” KAVRAMI.....	7
A. Genel İlkeler	7
B. Genel ilkelerin uygulanması	9
(1) <i>Disiplin yargulamaları</i>	9
(2) <i>İdari hukuk davaları, vergi ve gümrük kanunu ile rekabet hukuku davaları</i>	10
(3) <i>Siyasi Konular</i>	11
(4) <i>Sınır dışı etme ve iade işlemleri</i>	11
(5) <i>Ceza yargılamasının farklı aşamaları, fer'i davalar ve daha sonraki hukuk yolları</i>	11
II. GENEL GÜVENCELER	13
A. Mahkemeye erişim hakkı	13
B. Kurumsal Gereklikler	16
(1) <i>“Mahkeme” kavramı</i>	16
(2) <i>Yasayla kurulmuş bir mahkeme</i>	17
(3) <i>Bağımsızlık ve tarafsızlık</i>	18
(a) <i>Bağımsız Mahkeme</i>	19
1. Genel ilkeler	19
2. Bağımsızlığın değerlendirilmesine ilişkin ölçütler	19
(b) <i>Tarafsız Mahkeme</i>	20
1. Tarafsızlığın Değerlendirilmesine Yönelik Ölçütler	21
2. Yargının Tarafı Olduğu Hususunun Gündeme Gelebileceği Durumlar	22
C. Usuli Gereklikler	26
(1) <i>Hakkaniyet</i>	26
(a) <i>Silahların Eşitliği ve Çekişmeli Yargılama</i>	26
1. Silahların Eşitliği.....	26
2. Çekişmeli Duruşma	27
(b) <i>Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi</i>	29
1. Jüriler Tarafından Verilen Kararlara İlişkin Gerekçeler	29
(c) <i>Sessiz Kalma ve Kendi Aleyhine Tanıklık Etmeme Hakkı</i>	30
1. Doğrulama ve Başvuru Alanı	30
2. Kapsam.....	31
3. İlgili Hak	32
(d) <i>Hukuka ya da Sözleşme haklarına aykırı olarak elde edilen delillerin kullanılması</i>	33
(e) <i>Tuzağa Düşürülme</i>	35
1. Genel Hususlar	35
2. Kışkırtma tespitine ilişkin kriterler	36
3. Tuzağa Düşürülme Savunmasının Adli İncelemesi	38
(f) <i>Adil Yargılanma Güvencelerinden Feragat Etme</i>	39
(2) <i>Aleni duruşma</i>	39
(A) <i>Alenilik ilkesi</i>	40
(b) <i>Sözlü duruşma ve mahkemede hazır bulunma hakkı</i>	40
(c) <i>Temyiz süreci</i>	41
(D) <i>Alenilik kuralına ilişkin istisnalar</i>	42
(e) <i>Kararların aleni olarak bildirilmesi</i>	43
(3) <i>Makul süre</i>	44
(A) <i>Yargılamaların uzunluğunun belirlenmesi</i>	44
1. <i>Dikkate alınacak sürenin başlangıcı</i>	44
2. <i>Sürenin sona ermesi</i>	45

(b) Makul sürenin değerlendirilmesi	45
1. İlkeler	45
2. Kriterler	46
(c) Bazı örnekler.....	48
1. Aşağıdaki davalarda makul süre aşılmıştır.....	48
2. Aşağıdaki davalarda makul süre aşılmamıştır.....	48
III. ÖZEL GÜVENCELER	49
A. Masumiyet karinesi	49
(1) İspat külfeti	49
(2) Fiili ve hukuki karineler	49
(3) Sözleşme’nin 6 § 2 maddesinin kapsamı	50
(A) Ceza yargılamaları	50
(B) Müteakip yargılamalar	51
(4) Önyargı içeren beyanlar	52
(5) Adli makamların beyanları.....	52
(6) Kamu görevlilerinin beyanları	53
(7) Karşıt basın kampanyası	53
(8) Bilgi vermeme nedeniyle yaptırımında bulunulması	54
B. 6 § 3 Maddesi: sanık hakları.....	54
1. 6 § 3(a) Maddesi.....	55
(a) Genel.....	55
(b) İsnat edilen suç hakkında bilgilendirme	55
(c) Suçlamanın yeniden değerlendirilmesi	56
(d) Detaylı bilginin verilmesi	57
(e) İvedilik	57
(f) Dil	58
2. 6 § 3(b) Maddesi	58
(A) Genel hususlar	58
(B) Yeterli süre	59
(C) Yeterli kolaylık	60
(1) Delillere erişim	60
(2) Avukata danışma	61
3. 6 § 3(c) maddesi: kişinin kendisini bizzat savunma veya avukat yardımından yararlanma hakkı	61
(A) Başvurunun kapsamı	62
(B) Kişinin kendisini bizzat savunması	63
(C) Avukat yardımı	64
(D) Adli yardım.....	65
(E) Etkili avukat yardımı	66
4. 6 § 3(d) Maddesi	67
(A) “Tanık” teriminin bağımsız anlamı	67
(B) Tanıkları sorguya çekme veya çektirme hakkı	68
(1) Genel ilkeler	68
(2) Bir tanığın duruşmaya katılmasını sağlamak için makul çaba sarf etme yükümlülüğü.....	68
(3) Tanığın dinlenmesini reddetmek için gerekçe gösterme yükümlülüğü.....	69
(4) Mahkemede dinlenmeyen tanığın ifadesinin esas alınması.....	69
(5) Gizli tanıklar	70
(6) Cinsel istismar davalarındaki tanıklar	71
(7) İfadeleri karşılığında tanıklara sağlanan avantajlar	72
(8) Dolaylı deliller	72
(9) Sanık lehine tanıkların çağrılması hakkı	72

4. 6 § 3(e) Maddesi.....	73
(A) "MAHKEMEDE KULLANILAN DİLİ ANLAYAMAMA VEYA KONUSAMAMA".....	73
(B) CEZA YARGILAMALARININ KORUNAN UNSURLARI	74
(C) "ÜCRETSİZ" YARDIM.....	75
(D) TERCÜME KOŞULLARI.....	75
(E) POZİTİF YÜKÜMLÜLÜKLER.....	75
IV. SÖZLEŞME’NİN 6. MADDESİNİN ÜLKE DIŞINDAKİ ETKİSİ	76
(1) Aleni hukuksuzluk	76
(2) “Gerçek risk” ölçütü ve ispat külfeti	77
KARARLAR VE HÜKÜMLER DİZİNİ.....	78

GİRİŞ

6. madde – Adil Yargılanma Hakkı

1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

- (a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;
- (b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;
- (c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;
- (d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;
- (e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

1. Bu rehber; konuyla ilgili olarak kuruluşundan günümüze, Strazburg Mahkemesi tarafından verilen en önemli kararlar hakkında hukukçulara bilgi sağlamayı amaçlamaktadır. Bu sebeple, önceki ilgili emsal kararların yanı sıra Mahkeme içtihadınca geliştirilen anahtar ilkeleri düzenlemektedir. Anılan içtihatlar seçilmiş olup; yol gösterici, önemli, güncel karar ve hükümlerdir¹.

2. Mahkemenin kararları, gerçekte Mahkeme önüne getirilen davaların hükme bağlanması işlevini görmeye kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak, Sözleşme’yle tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle

¹ Alıntılanan karar ve hükümlere giden köprüler, özgün İngilizce veya Fransızca (Mahkemenin iki resmî dili) metne giden bir bağlantı sunmaktadır. Okuyucular; İngilizce ve/veya Fransızca karar ve hükümlere ve yaklaşık yirmi farklı dile yapılan tercümelere erişim sağlayan, Mahkeme içtihat veritabanı HUDOC’a başvurabilir. 3 Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi’nin ilgili bölümünün güncellenmiş versiyonudur.

Devletlerin, Sözleşmeciler Tarafı ile üstlenmiş oldukları taahhütlere bağlı kalmalarına katkıda bulunmaktadır (*İrlanda/Birleşik Krallık*, § 154). Dolayısıyla, Sözleşme sisteminin amacı, kamu düzenini ilgilendiren meseleleri kamu yararına çözüme kavuşturmak, böylece insan haklarının korunmasına ilişkin genel standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki içtihatları Sözleşme Devletlerinin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktır (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], § 89).

I. KAPSAM: “SUÇ İSNADI” KAVRAMI

6 § 1 Maddesi-Adil Yargılanma Hakkı

"1. Herkes, davasının,... cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan ....bağımsız bir mahkeme tarafından ... görülmesini isteme hakkına sahiptir "

A. Genel İlkeler

3. "Cezai suç isnadı" kavramı, üye Devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde kullanılan sınıflandırmalardan ayrı, "özerk" bir anlama sahiptir (*Adolf/Avusturya*, § 30).

4. "İsnad" kavramı, Sözleşme'deki anlamıyla anlaşılmalıdır. Bu kavram, "bir kimseye suç işlediğine dair bir iddianın yetkili makam tarafından resmen bildirilmesi" olarak tanımlanabilir. Bu tanım, aynı zamanda "[şüphelinin] durumunun esaslı bir surette etkilenmiş" olup olmadığına ilişkin teste de karşılık gelir (*Deweer/Belçika*, §§ 42 ve 46; *Eckle/Almanya*, § 73). Mahkeme ayrıca, tanık olarak ifade vermeden önce yemin etmesi gereken gözaltındaki bir kimsenin aslında "suç isnadı"na maruz kaldığını ve susma hakkı bulunduğunu belirtmiştir (*Brusco/Fransa*, §§ 46-50)

5. "Cezai suç" kavramının özerkliği konusunda Mahkeme, Sözleşmeciler Devletlerindeki "daha önceden suç olan bir eylemi suç olmaktan çıkarma"ya yönelik hareketlere karşı değildir. Ancak, bir suç daha sonra disiplin suçuna dönüştürülmüşse, bu tür suçlar, Sözleşme'nin "cezai suç" şeklindeki özerk kavramının kapsamına girebilirler. Devletlere suçları cezai alan dışına çıkarma konusunda takdir yetkisi bırakılması, Sözleşme'nin konusu ve amacıyla bağdaşmayan sonuçlara yol açabilir (*Öztürk/Almanya*, § 49).

6. Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai suç konusunda uygulanabilirliğini değerlendirmek için hareket noktası, *Engel ve Diğerleri* kararında belirlenen kriterlerdir (*Engel ve Diğerleri/Hollanda*, §§ 82-83):

- (1) iç hukuktaki sınıflandırma;
- (2) suçun niteliği;
- (3) ve ilgili kişinin karşılaşılabileceği cezanın ağırlığı.

7. Birinci kriter göreceli bir ağırlığa sahiptir ve sadece bir başlangıç noktası oluşturur. Eğer, iç hukuk bir suçu “cezai” olarak sınıflandırırsa, sonradan bu durum belirleyici olacaktır. Aksi durumda Mahkeme, ulusal sınıflandırmanın ötesine bakacak ve söz konusu usulün maddi gerçekliğini inceleyecektir.

8. Daha önemli görülen ikinci kriter değerlendirilirken ([Jussila/Finlandiya](#) [BD], § 38), aşağıdaki faktörler dikkate alınabilir:

- söz konusu hukuk kuralının sadece belirli bir guruba yönelik olup olmadığı ya da geneli bağlayıcı bir karakterde olup olmadığı ([Bendenoun/Fransa](#), § 47);
- davanın kanunen infaz yetkileri bulunan bir kamu organı tarafından açılıp açılmadığı ([Benham/Birleşik Krallık](#) [BD], § 56);
- hukuk kuralının caydırma veya cezalandırma amacı bulunup bulunmadığı ([Öztürk/Almanya](#), § 53; [Bendenoun/Fransa](#), § 47);
- cezanın verilmesinin bir suçluluk tespitine dayanıp dayanmadığı ([Benham/Birleşik Krallık](#), § 56);
- karşılaştırılan usullerin Avrupa Konseyi’ne üye diğer Devletlerde nasıl sınıflandırılmış olduğu ([Öztürk/Almanya](#), § 53).

9. Üçüncü kriter, ilgili yasanın öngördüğü verilebilecek cezanın üst sınırına bakılarak belirlenir ([Campbell ve Fell/Birleşik Krallık](#), § 72; [Demicoli/Malta](#), § 34).

10. [Engel ve Diğerleri/Hollanda](#) davasında belirlenen ikinci ve üçüncü kriterler birbirinin alternatifi olup, zorunlu olarak birbirini tamamlayan kriterler değildir; Sözleşme'nin 6. maddesinin uygulanabilmesi için, söz konusu suçun niteliği gereği Sözleşme açısından "cezai suç" olarak görülmesi veya suçun karşılığı olarak kişiye verilebilecek yaptırımın niteliği veya ağırlık derecesi itibarıyla genel olarak "cezai" alana ait olması yeterlidir ([Öztürk / Almanya](#), § 54; [Lutz/Almanya](#), § 55). Bir suçun hapis cezası ile cezalandırılmayı gerektirmemesi kendi başına belirleyici bir unsur değildir, zira verilecek cezanın ciddiyet seviyesinin nispeten daha az olması, bir suçu kendi özünde var olan cezai niteliğinden yoksun bırakmaz ([Öztürk/Almanya](#), § 53; [Nicoleta Gheorghe/Romanya](#), § 26).

Ancak her bir kriterin ayrı ayrı analizinin bir suç isnadının varlığı konusunda açık bir sonuca varmayı mümkün kılmaması halinde, tamamlayıcı yaklaşım benimsenebilir ([Bendenoun/Fransa](#), § 47).

11. Sözleşme'nin 6. maddesinin üç fıkrasında kullanılan "cezai suç isnadı" ve "hakkında cezai bir suç isnadı bulunan" terimleri aynı durumları ifade etmektedirler. Dolayısıyla Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai alanında uygulanabilirliği, her üç fıkra bakımından aynıdır.

B. Genel ilkelerin uygulanması

(1) Disiplin yargılamaları

12. Bir kaç ay süreyle askeri disiplin birimine kapatılmayı gerektiren askeri disiplin suçları, Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai başlığı kapsamına girer ([Engel ve Diğerleri/Hollanda](#), § 85). Öte yandan, iki günlük ağır göz hapsi, "ceza hukuku" alanına girmeyecek kadar kısa bir süre olarak görülmüştür (*aynı yerde*, § 85).

13. Mesleki disiplin işlemleriyle ilgili olarak, yargılamaların kamu alanı içerisine dâhil olması sonucuna varan Mahkeme bu konu üzerine karar vermenin gerekli olduğunu düşünmediğinden, husus açık şekilde kalmaktadır ([Albert ve Le Compte/Belçika](#), § 30). Bir devlet memurunun zorunlu emekliliği halinde ortaya çıkan disiplin yargılamaları durumunda, Mahkeme, bir memurun zorunlu olarak emekliye sevk edilmesiyle sonuçlanan disiplin davasında, ulusal makamların verecekleri kararları salt idari alanda tutabildikleri ölçüde, bu tür davaların 6. madde anlamında "cezai suç" ile ilgili olmadıklarını belirtmiştir ([Moulet/Fransa](#) (k.k.)). Mahkeme ayrıca, bir askerin disiplin ihlalleri nedeniyle orduyla ilişkisinin kesilmesi ile ilgili bir anlaşmazlığı Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai suç başlığı kapsamından çıkarmıştır ([Suküt/Türkiye](#) (k.k.)).

14. Sözleşme'nin 6. maddesi, cezaevi ortamına ve cezaevindeki özel disiplin rejimine "gerekli ihtiyat" payı bırakılarak, isnatların ve cezaların niteliği ve ağırlığı nedeniyle cezaevindeki disiplin suçlarına da uygulanabilir (kırk yedi ek günlük gözaltı sırasıyla [Ezeh ve Connors/Birleşik Krallık](#) [BD], § 82; diğer taraftan, bk. [Stitic/Hrvatistan](#), §§ 51-63). Ancak, bunun gibi cezaevi rejimine ilişkin davalar, ilke olarak, Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai suç başlığı kapsamına girmemektedir ([Boulois/Lüksemburg](#) [BD], § 85). Dolayısıyla, örneğin bir tutuklu veya hükümlünün cezaevinde yüksek güvenlikli bir gözetim birimine yerleştirilmesi cezai bir suç isnadı değildir; bu türden bir tedbire ve bu tedbirle birlikte uygulanması ihtimali bulunan kısıtlamalara itiraz için bir mahkemeye başvurma konusu Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinin hukuk başlığı altında incelenmelidir ([Enea/İtalya](#) [BD], § 98).

15. Bir mahkeme önünde uygunsuz davranışlarla (mahkemeye saygısızlıkla) ilgili kurallara göre verilen cezaların 6. maddenin kapsamı dışında kaldığı kabul edilir, çünkü bunlar disiplin yetkisinin kullanılmasına benzemektedir. ([Ravnsborg/İsveç](#), § 34; [Putz/Avusturya](#), §§ 33-37). Ancak, cezanın ağırlığı ve niteliği 6. maddeyi, iç hukukta cezai suç olarak sınıflandırılan mahkemeye saygısızlık nedeniyle mahkûmiyete uygulanabilir hale getirebilir ([Kyprianou/Kıbrıs](#) [BD], §§ 61-64, beş gün hapis cezası ile ilgili).

16. Parlamento'ya saygısızlık konusunda Mahkeme, yasama organının kendi üyelerine uygulanan ayrıcalıkları ihlal nedeniyle kendi yapacağı yargılamayı düzenleme yetkileri ile Parlamento üyesi olmayan kişileri başka bir yerde yaptıkları davranışlardan ötürü cezalandırma yetkisi arasında bir ayırım yapmıştır. Birincisinin disiplin niteliğinde olduğu değerlendirilebilir; ancak Mahkeme ikincisini, verilebilecek olan cezanın üst sınırını ve genel uygulamayı dikkate alarak cezai suç olarak görmüştür (60 güne kadar hapis cezası ve para cezası, [Demicoli/Malta](#) § 32).

(2) **İdari hukuk davaları, vergi ve gümrük kanunu ile rekabet hukuku davaları**

17. Aşağıdaki idari suçlar, Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai başlığı kapsamına girebilir:

- para cezasıyla, puan cezası ya da ehliyetin alınması gibi sürücüye kısıtlama cezası verilebilen trafik suçları ([Lutz/Almanya](#), § 182; [Schmautzer/Avusturya](#); [Malige/Fransa](#));
- rahatsızlık vermeye ya da asayiş bozmaya ilişkin hafif suçlar ([Lauko/Slovakya](#); [Nicoleta Gheorghe/Romanya](#), §§ 25-26);
- sosyal güvenlik mevzuatına aykırı suçlar (az bir para cezası olsa da işçiyi sigortaya bildirmeme, [Hüseyin Turan/Türkiye](#), §§ 18-21);
- idari bir uyarı cezası ya da söz konusu yayının toplattırılması suretiyle ceza gerektiren etnik nefreti teşvik eden materyallerin desteklenmesi ve dağıtılmasına ilişkin idari suçlar ([Balsyte-Lideikiene/Litvanya](#), § 61).

18. Sözleşme'nin 6. maddesi aşağıdaki unsurların bulunması halinde ek vergilere ilişkin yargılamalarda da uygulanabilir:

- (1) cezaları düzenleyen yasa, vergi mükellefleri sıfatıyla tüm vatandaşları kapsamıştır;
- (2) ek vergi bir zarara karşılık maddi tazminat amacı değil, fakat esas itibarıyla yeniden suç işlemeyi caydırıcı bir ceza amacı taşımalı;
- (3) ek vergi hem caydırıcı hem de cezalandırıcı genel bir kurala göre getirilmiş olmalı;
- (4) getirilen ek vergi önemli bir miktarda olmalıdır ([Bendenoun/Fransa](#); diğer taraftan, bk., [Mieg de Boofzheim/Fransa](#) (k.k.) kararında geç ödemeye ilişkin faiz).

Ek vergi oranı düşük olsa da suçun cezai niteliği 6. maddeyi uygulanabilir kılmak için yeterlidir (davada yeniden değerlendirilen vergi borcunun %10'u, [Jussila/Finlandiya](#) [BD], § 38).

19. Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai başlığı, gümrük hukukuna ([Salabiaku/Fransa](#)), bütçesel ve mali konularda yetkili bir mahkemenin verdiği cezalara ([Guisset/Fransa](#)) ve ekonomik, finansal hukuka ve rekabet hukukuna ilişkin alanlarda

yetkileri bulunan belirli idari makamlara uygulanmıştır ([Lilly France S.A./Fransa](#) (k.k.); [Dubus S.A./Fransa](#); [A. Menarini Diagnostics S.r.l./İtalya](#))

(3) **Siyasi Konular**

20. Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai başlığının, seçim yaptırımlarına ([Pierre-Bloch/Fransa](#), §§ 53-60); siyasi partilerin kapatılmasına (Refah Partisi ([the Welfare Party](#)) ve [Diğerleri/Türkiye](#) (k.k.)); parlamento tarafından kurulan araştırma komisyonlarına ([Montera/İtalya](#) (k.k.)) ilişkin davalara ve Anayasa'nın ağır ihlali nedeniyle bir ülke başkanına karşı görevden alma davasına ([Paksas/Litvanya](#) [BD], §§ 66-67) uygulanabilir olmadığına karar verilmiştir.

21. Mahkeme, aklanma davaları (lustration proceeding; bir siyasi rejimin tasfiyesi ile alakalı süreç) ile ilgili olarak, cezayı çağrıştıran yönlerinin (suçun niteliği, yani gerçeğe aykırı iyi hal beyanı ile cezanın niteliği ve ağırlığı, yani belirli meslekleri icranın uzun süre yasaklanması) baskın olması halinde, bu tür davaların Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai başlığının kapsamında yer alabileceğine karar vermiştir ([Matyjek/Polonya](#) (k.k.)); bunun tam tersi için bk. [Sidabras ve Dziautas/Litvanya](#) (k.k.).

(4) **Sınır dışı etme ve iade işlemleri**

22. Ceza davası bağlamında açılmış olsa bile, yabancıların sınır dışı edilmeleriyle ilgili davalar 6. maddenin cezai başlığı altına girmez ([Maaouia/Fransa](#) [BD], § 39). Aynı katı yaklaşım geri verme davalarına ([Penafiel Salgado/İspanya](#) (k.k.)) veya Avrupa tutuklama müzekkeresi ile ilgili davalara ([Monedero Angora/İspanya](#) (k.k.)) da uygulanır.

23. Buna karşılık, hapis cezası yerine, kişinin ülkeden on yıl süreyle çıkarılması veya tehcir edilmesi, ilk mahkûmiyet kararı sırasında verilen ceza gibi görülebilir ([Gurguchiani/İspanya](#), §§ 40 ve 47-48).

(5) **Ceza yargılamasının farklı aşamaları, fer'i davalar ve daha sonraki hukuk yolları**

24. Suçun ve düzensizliğin önlenmesi için alınan tedbirler, Sözleşme'nin 6. madde güvencelerinin kapsamına girmez (polis özel gözetimi, [Raimondo/İtalya](#), § 43 veya okulda kızlara sarkıntılık yapan bir gence polisin uyarısı, [R./Birleşik Krallık](#) (k.k.)).

25. Yargılama öncesi aşama (araştırma, soruşturma) konusunda Mahkeme, ceza yargılamalarını bir bütün olarak düşünmektedir. Dolayısıyla, makul süre veya savunma hakkı gibi 6. maddenin bazı gerekliliklerine ilişkin, başlangıçta bunlara uyulmaması yargılamanın adilliğine önemli ölçüde zarar verecek ise, yargılamaların bu aşamasında da söz konusu olabilir ([Imbrioscia/İsviçre](#), § 36). Soruşturma yargıçları "cezai suç isnadı"nı karara bağlamamakla birlikte, yaptıkları işlemler, yargılama aşaması dâhil, muhakemenin daha sonraki aşamasının

yürütülmesi ve adilliği üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Buna göre, Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi soruşturma yargıcı tarafından yürütülen soruşturmaya uygulanabilir, ancak Sözleşme'nin 6 § 1 maddesinde öngörülen bazı usuli güvenceler uygulanmayabilir (*Vera Fernández-Huidobro/İspanya*, §§ 108-114).

26. Sözleşme'nin 6 § 1 maddesi, "*cezai bir suç isnadının* " karara bağlanmasıyla ilgili bütün bir yargılama boyunca uygulanır; ceza verme süreci de buna dâhildir. Örneğin, ulusal mahkemelerin müsadere edilecek miktarı takdir etmek için yürüttükleri müsadere yargılaması için (*Phillips/Birleşik Krallık*, § 39) kararına bakılabilir. İnşaat ruhsatı alınmadan inşa edilen bir evin yıktırılmasıyla sonuçlanan bir davaya Sözleşme'nin 6. maddesinin cezai kısmı uygulanabilir, çünkü yıktırma bir "*ceza*" olarak değerlendirilebilir (*Hamer/Belçika*, § 60). Ancak bu madde ilk cezayı, daha lehte olan yeni Ceza Kanunu hükümlerine uygun hale getirmek için açılan uyarılama davalarında uygulanmaz (*Nurmagomedov/Rusya*, § 50).

27. Af için başvuru davası (*Montcornet de Caumont/Fransa* (k.k.)), koşullu salıverilme davası (*Aldrian/Avusturya*, (k.k.)), Hükümlülerin Nakli Sözleşmesi'ne göre nakil davası (*Szabö/İsveç* (k.k.) veya yabancı bir mahkeme tarafından müsadere kararının yerine getirilmesi için tenfiz (exequator) davası (*Saccoccia/Avusturya* (k.k.)) gibi cezaların infazı ile ilgili davalar, 6. maddenin cezai başlığının kapsamına girmez (fakat olayın özel şartları nedeniyle tersi bir karar için bk. *Buijen/Almanya*, §§ 40-45, davanın kendine özgü koşulları bakımından).

28. Kendilerine karşı bir ceza davası tehdidi bulunmayan üçüncü kişilerin mülkiyet haklarını olumsuz etkileyen el koyma tedbirleri, ilke olarak "*cezai bir suç isnadının karara bağlanması*" anlamına gelmez (uçğa el koyulması *Air Canada/Birleşik Krallık*, § 54; altın sikkelere el koyulması *AGOSI/Birleşik Krallık*, §§ 65-66). Bunun yerine, bu tür tedbirler Sözleşme'nin 6. maddesinin hukuk başlığı altına girmektedir (*Silickiene/Litvanya*, §§45-46)

29. Sözleşme'nin 6. maddesindeki güvenceler, ilgili ceza davasının ileri bir aşaması olmaları ve sonuçlarının mahkûm edilen kişi bakımından belirleyici olması halinde, ilke olarak temyiz başvurularına (*Meftah ve Diğerleri/Fransa* [BD], § 40) ve anayasa davalarına (*Gast ve Popp/Almanya*, §§ 65-66); *Caldas Ramirez de Arrellano/İspanya* (k.k.) da uygulanır.

30. Son olarak 6. madde, yargılamanın yenilenmesi için yapılan başvurulara uygulanmaz, çünkü cezası kesinleştikten sonra yargılamanın yenilenmesi için başvuran bir kimse, bu madde anlamında "*hakkında suç isnadı bulunan*" bir kimse değildir (*Fischer/Avusturya* (k.k.)). Sadece yargılamanın yenilenmesi talebinin kabulünden sonraki yeni dava, cezai bir suç isnadının karara bağlanmasıyla ilgili görülebilir (*Löffler/Avusturya*, §§ 18-19). Benzer şekilde, 6. madde, Mahkeme'nin bir ihlal tespitinin ardından ceza davasının yeniden görülmesi için yapılan bir talebe de uygulanmaz (*Öcalan/Türkiye* (k.k.)). Ancak, kesinleşmiş

bir kararın kaldırılmasıyla sonuçlanan bir kanun yararına bozma davası, 6. maddenin cezai başlığına girer ([Vanyan/Rusya](#), § 58).

II. GENEL GÜVENCELER

6 § 1 Maddesi

" Herkes, davasının,... cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan ....bağımsız bir mahkeme tarafından ... görülmesini isteme hakkına sahiptir ..."

A. Mahkemeye erişim hakkı

31. “Mahkemeye erişim hakkı” cezai meselelerde, hukuk meselelerinde **olduğu kadar mutlak** değildir. Zımni kısıtlamaya tabi olur ([Deweer/Belçika](#), § 49; bk. ayrıca [Kart /Türkiye](#) [BD], § 67).

32. Ancak, söz konusu sınırlandırmalar **hakkın özüne zarar verecek** şekil ya da kapsamda hakkın kullanılmasını kısıtlamamalıdır. Sınırlandırmalar, meşru bir amaca yönelik olmalı ve uygulanan yöntemler ve ulaşılmak istenen meşru amaç arasında makul bir **orantılılık** ilişkisi kurulmalıdır ([Guerin/Fransa](#) [BD], § 37 ve [Omar/Fransa](#) [BD], § 34, hukuk davalarına ilişkin referanslara yer verilmektedir).

33. Bir mahkemeye erişim hakkına ilişkin **sınırlandırmalar** aşağıdaki durumlardan kaynaklanabilir:

Milletvekili dokunulmazlığı: milletvekili dokunulmazlığının (yasal sorumluluğun olmaması ve dokunulmazlık) her iki türüyle önerilen güvenceler aynı gereksinime, görevini yerine getirirken Parlamento’nun bağımsızlığını sağlamaya, hizmet etmektedir. Kuşkusuz, dokunulmazlık, siyasi nedenlerden ötürü cezai yargılama yapılması ihtimalini ortadan kaldırarak Parlamento’nun tam bağımsızlığa sahip olmasına yardımcı olmaktadır ve böylelikle muhalefeti çoğunluğun baskısına veya tacizine karşı korumaktadır ([Kart/Türkiye](#) [BD], § 90, hukuk davalarına ilişkin referanslara yer verilmektedir). Ayrıca, parlamento üyelerine karşı açılan davalar, ait oldukları meclisin tümüyle işleyişini etkileyebilir ve Parlamento’nun çalışmalarını aksatır. Söz konusu sistemin ayrıcalığı, olağan hukuka yönelik bir istisna oluşturur, bu nedenle meşru bir amaç taşıdığı kabul edilebilir (*aynı yerde*, §91).

34. Ancak, davanın koşulları dikkate alınmadan, milletvekili dokunulmazlığının meşru olduğu tespitinin Sözleşmeyle uyumluluğuna ilişkin herhangi bir çıkarımda bulunulamaz. Milletvekili dokunulmazlığının, hakkın özüne zarar verecek şekilde, bir mahkemeye erişim hakkını kısıtlayıp kısıtlamadığı tespit edilmelidir. Bu tür bir tedbirin orantılılığının gözden geçirilmesi, Parlamentonun bütünlüğünü koruma konusundaki genel menfaat ile başvuranın

kendisine yöneltilen suçlamalara mahkeme önünde cevap verebilmek üzere milletvekilliği dokunulmazlığının kaldırılması konusundaki bireysel menfaati arasında kurulması gereken adil dengenin dikkate alınması anlamına gelmektedir. Orantılılık konusunu incelerken, Mahkeme önündeki davada dokunulmazlığın kapsamına özellikle dikkat etmesi gerekir (*aynı yerde*, §§ 92-93). Daha az koruyucu önlem Parlamento bütünlüğünü korumak için hizmet vermektedir, daha zorlayıcı gerekçesi olmalıdır (*aynı yerde*, § 95). Bu nedenle, örneğin, Mahkeme dokunulmazlığın parlamento görev süresiyle sınırlı, ceza yargılamalarına dair yalnızca geçici bir engel olduğundan, bir parlamento üyesinin dokunulmazlığını kaldıramamasının mahkemeye erişim hakkını ihlal etmediğine karar vermiştir (*aynı yerde*, §§ 111-113).

35. Bir temyiz için kabul edilebilirlik şartları gibi, **usul kuralları**.

36. Ancak, temyiz hakkının şüphesiz yasal gerekliliklere tabi tutulabilmesine rağmen, usuli kuralları uygularken mahkemeler yargılamaların adilliğini ihlal edecek aşırı biçimcilikten kaçınmalıdır ([Walchli/Fransa](#), § 29). Usuli bir kuralın özellikle katı bir şekilde uygulanması, bilhassa temyiz önemi ve uzun süreli hapis cezasına mahkûm edilmiş bir başvuran için yargılamalarda risk teşkil edebilecek durumlar bakımından ([Labergere/Fransa](#), § 20), bazen mahkemeye erişim hakkının özünü zedeleyebilir ([Labergere/Fransa](#), § 23).

37. Mahkemeye erişim hakkı esasında usul ile ilgili bir düzensizlikten de zarar görür; örneğin, para cezalarına karşı yapılan temyiz başvurularının ya da muafiyet başvurularının kabul edilebilirliğini teyit etmekten sorumlu bir savcılık görevlisinin, temyiz esasına ilişkin kendi başına karar vermek suretiyle yetkisini aşan bir eylemde bulunması, dolayısıyla da, başvuranları söz konusu “suç isnadının” bir yerel mahkeme hâkimi tarafından tespit edilmesi imkânından yoksun bırakması halinde, mahkemeye erişim hakkı ihlal edilmiş olur ([Josseaume/Fransa](#), § 32).

38. Aynısı, bir itirazın kabul edilemez olduğuna dair hatalı gerekçelere dayanan bir kararın standart ceza miktarına eşdeğer olan bir depozitonun alıkonmasına yol açtığı ve sonuç olarak cezanın ödendiğinin düşünüldüğü ve kovuşturmanın durdurulduğu ve dolayısıyla başvuranın ceza miktarını ödedikten sonra, suçlandığı trafik suçuna ilişkin herhangi bir "mahkeme" önünde itiraz etme imkânının kalmadığı durumlarda da geçerlidir ([Celice/Fransa](#), § 34).

39. Bir diğer örnek: tutuklu bulunan ve bu nedenle konumu tespit edilebilir olan başvurana alt mahkemenin kararını tebliğ etme hususundaki yükümlülüklerini yerine getirmede makamların kusurlu davranışları nedeniyle meydana gelen zaman aşımına bağlı olarak başvuranın temyiz başvurusunun yasal süre sınırına uymadığı dolayısıyla kabul edilemez beyan edilmesinden ötürü başvuran, mahkemeye erişim hakkına aşırı bir kısıtlama getirilmesinden muzdarip olmuştur ([Davran/Türkiye](#), §§ 40-47).

40. Önceden verilmiş bir kararın icrası koşulu:

Haklarında yakalama kararı çıkarılmasına rağmen teslim olmayan kişi tarafından tarafından yapılan temyiz başvurusunun doğrudan kabul edilemezliği hususunda:

- Başvuranın kaçmasına bağlı gerekçelere dayanılarak temyiz başvurusunun kabul edilemez beyan edildiği durumlarda, demokratik bir toplumdaki hukukun üstünlüğü ilkesinin ve savunma haklarının aşikar önemi göz önüne alındığında, söz konusu durum orantısız bir yaptırım teşkil etmektedir ([Poitrimol/Fransa](#), § 38; bk. ayrıca [Guerin/Fransa](#), § 45; ve [Omar /Fransa](#) , § 42).
- Yalnızca temyiz sahibinin, temyizde itirazda bulunduğu yargı kararı uyarınca teslim olmadığı gerekçesiyle temyiz başvurusunun kabul edilemez beyan edildiği durumlarda, her ne kadar temyiz kararlaştırılana ya da temyizde başvurmak için gereken süre sınırı sona erene kadar söz konusu kararın nihai olduğunun değerlendirilmesi mümkün olmasa da, temyiz reddi kararı başvuru sahibini anılan karara bağlı olarak önceden özgürlüğünden mahrum kalmaya zorlamaktadır. Bu durum, temyiz sahibine orantısız bir ağır yük getirmektedir, bu nedenle yargı kararlarının icra edilmesini sağlamaya yönelik meşru kaygı ile bir yandan Yargıtay’a erişim hakkı ve diğer yandan savunma hakkının kullanılması arasında kurulması gereken adil dengeyi bozar ([Omar/Fransa](#), §§ 40-41; [Guerin/Fransa](#), § 43).

41. Aynısı, teslim olmaya dair yükümlülük yerine getirilmemesi nedeniyle temyiz başvurusu hakkının kaybedildiği durumlarda da uygulanır ([Khalfaoui/Fransa](#), § 46; [Papon/Fransa](#) (no. 2), § 100).

42. Bir hız cezasına karşı itiraz etmeden önce depozito yatırılmasına dair gereklilik - söz konusu gerekliliğin amacı, trafik suçları kapsamında geciktirici ya da can sıkıcı itirazları önlemeye yöneliktir- mahkemeye erişim hakkına ilişkin meşru ve orantılı bir sınırlama oluşturabilir ([Schneider/Fransa](#) (k.k.)).

43. Mahkemeye erişim hakkının ihlaline ilişkin **diğer sınırlamalar**, örneğin, bir sanığın ilk derece mahkemesi tarafından verilen cezanın hafifletilmesi vaadiyle kandırma yoluyla yetkililer tarafından bir itirazdan vazgeçmeye ikna edilmesi gibi durumlarda ([Marpa Zeeland B.V. ve Metal Welding B.V./Hollanda](#), §§ 46-51); ya da temyiz mahkemesinin, kişiye yardım etmeye yönelik kendisine resmi olarak atanan hukuk danışmanını reddetmesinin ardından temyiz başvurusu yapmak için yeni bir süre sınırına dair sanığı bilgilendirmediği durumlarda ([Kulikowski v. Polonya](#), § 70) meydana gelebilir.

B. Kurumsal Gereklilikler

Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi

" Herkes davasının, ... cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından... görülmesini isteme hakkına sahiptir... "

(1) “Mahkeme” kavramı

44. Bir disiplin organı ya da idari organ, iç hukukta bir “mahkeme” ya da “komisyon” olarak belirlenmiş olmasa bile, 6. maddenin özerk anlamı dâhilinde bir “mahkeme” nin özelliklerine sahip olabilir. Mahkeme’nin içtihadında, bir mahkeme ifadenin maddi anlamıyla **adli göreviyle** ayrılır. Adli görev, bir mahkemenin yetki alanına giren davaları hukuk kaidelerine dayanarak ve öngörüldüğü şekilde yürütülen yargılamalar sonrasında hükme bağlama görevidir. Ayrıca, bir dizi başka gereklilikler sağlamalıdır. Bunlar; bağımsızlık, yürütme özellikle; tarafsızlık, kendi üyelerinin hizmet müddetlerinin süresi, kendi prosedürü tarafından sağlanan güvenceler- bizzat 6§1 maddesinin metninde bulunanlardan birkaçıdır (bk. [Belilos/İsviçre](#), § 64; [Coeme ve Diğerleri/Belçika](#), § 99; [Richert/Polonya](#), § 43).

45. Hafif “cezai” suçlara ilişkin kovuşturma yürütülmesi ve bunlara yönelik ceza verilmesi, yetkilerinin idari makamlara verilmesi, ilgili kişinin bir mahkeme önünde kendisine Sözleşme’nin 6. maddesi kapsamındaki güvenceleri sağlayan herhangi bir karar almasına olanak sağlaması koşuluyla, Sözleşme ile tutarsız değildir ([Öztürk/Almanya](#), § 56; [A. Menarini Diagnostics S.R.L./İtalya](#)). Bu nedenle, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin gerekliliklerini bizzat sağlamayan idari organlar tarafından alınan kararlar, “**tam yargı yetkisini haiz yargı organı**” tarafından sonradan yeniden incelenmeye tabi tutulmalıdır. Böyle bir yargı organının tanımlanan özellikleri arasında, alt seviyedeki organın verdiği kararın, tüm olgusal ve hukuksal sorunlarına ilişkin, her noktasını gözden geçirme yetkisi yer almaktadır ([Schmautzer/Avusturya](#), § 36; [Gradinger/Avusturya](#), § 44; [A. Menarini Diagnostics S.R.L./İtalya](#), § 59). Örneğin, idari mahkemelerin, yasaya uygunluğunun “resmi olarak” gözden geçirilmesinin ötesinde adli bir inceleme yürütmesi ve idari makam tarafından verilen cezanın orantılılığının ve uygunluğunun detaylı bir şekilde incelenmesini içermektedir (bk. [A. Menarini Diagnostics S.R.L./İtalya](#), §§ 63-67, yarışma sorumluluğunda düzenleyici bir kurum tarafından verilen ceza hususunda). Aynı şekilde, bizzat suçun ciddiyetine uygun olarak yaptırımını yasa bizzat belirlese bile, adli bir inceleme 6. madde gerekliliklerini yerine getirebilir (bk. [Malige v. France](#), §§ 46-51, sürücü belgesinden düşürülen puanlar hususunda).

46. “Mahkeme” kavramının doğasında, adli olmayan bir makam tarafından değiştirilmesi mümkün olmayan bağlayıcı bir karar verme yetkisi bulunmaktadır (*Findlay/Birleşik Krallık*, § 77).

(2) Yasayla kurulmuş bir mahkeme

47. Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi uyarınca, bir mahkemenin daima “yasayla kurulmuş olması” gerekir. Söz konusu ifade, Sözleşme ve Sözleşme’nin Protokolleri tarafından belirlenmiş koruma sisteminin özünde var olan hukukun üstünlüğü ilkesini yansıtmaktadır (bk. örneğin, *Jorgic /Almanya*, § 64; *Richert/Polonya*, § 41). Nitekim bir organ, demokratik bir toplumda, bireyin şikâyetlerini dinlemeye yönelik gerek duyulan meşruiyeti yoksun bırakacak mevzuata göre oluşturulmamıştır (*Lavents/Letonya*, § 114; *Gorgiladze/Gürcistan*, § 67; *Kontalexis/Yunanistan*, § 38).

48. Dolayısıyla 6 § 1 maddesi anlamında “yasa”, özellikle **adli kurumların kurulmasını ve yetki alanına ilişkin mevzuatının** yanında (*Lavents/Letonya*, § 114; *Richert/Polonya*, § 41, *Jorgic/Almanya*, § 64), aynı zamanda ihlal edilmesi bir veya daha fazla sayıda yargıcın bir davanın incelenmesine katılımını usulsüz kılan diğer her tür iç hukuk hükmünü de içerir (*Gorgiladze/Gürcistan*, § 68; *Pandjigidze ve Diğerleri/Gürcistan*, § 104). “Yasayla kurulmuş olma” ifadesi, yalnızca bir “mahkemenin” varlığının yasal dayanağıyla değil, aynı zamanda “mahkemenin”, kendisini düzenleyen özel kurallara uymasıyla (*Gorgiladze/Gürcistan*, § 68) ve heyetin her bir davada oluşumuyla da ilgilidir (*Posokhov/Rusya*, § 39; *Fatullayev/Azerbeycan*, § 144; *Kontalexis/Yunanistan*, § 42).

49. Buna göre, iç hukuk uyarınca eğer bir “mahkeme”nin yürürlükteki hükümlere uygun olarak bir davalıyı yargılamaya dair yetkisi yoksa 6 § 1 maddesi anlamı dâhilinde “yasayla kurulmuş” değildir (*Richert/Polonya*, § 41; *Jorgic/Almanya*, § 64).

50. 6 § 1 maddesine “yasayla kurulmuş” ifadesinin eklenmesindeki amaç, “demokratik bir toplumda yargı teşkilatının yürütmenin takdirine bırakılmasından kaçınılması ve bu konunun **Parlamento’dan çıkan bir yasayla düzenlenmesini temin etmektir**” (*Coeme ve Diğerleri/Belçika*, § 98; *Richert/Polonya*, § 42). Hukukun yazılı olduğu ülkelerde, yargı sistemi teşkilatı adli mercilerin takdirine de bırakılamaz; bununla birlikte bu, mahkemelerin ilgili iç mevzuatı yorumlamada bir kısım serbestliğe sahip olmadığı anlamına gelmez (*Coeme ve Diğerleri/Belçika*, § 98, *Gorgiladze/Gürcistan*, § 69).

51. İlke olarak, bir mahkeme tarafından, adli kurumların kurulması ve yetki alanı hakkındaki mevzuata ilişkin iç hukuk hükümlerinin ihlali, 6 § 1 maddesinin ihlaline yol açar. Bu nedenle, Mahkeme bu anlamda ulusal hukuk kurallarına uyulup uyulmadığını incelemeye dair yetkilidir. Ancak, iç hukuk hükümlerinin yorumlanmasının öncelikli olarak ulusal

mahkemelerin görevi olduğu ilkesi göz önünde bulundurulduğunda Mahkeme, iç hukuka ilişkin açık bir ihlal olmadığı takdirde ulusal mahkemelerin yorumunu sorgulamayabilir (bk., mutatis mutandis, *Coeme ve Diğerleri/Belçika*, § 98 *in fine*, ve *Lavents/Letonya*, § 114). Mahkeme’nin görevi bu noktada, yargı otoritelerinin, kendilerini yetkili kılmak için mantıklı gerekçeleri olup olmadığını kontrol etmekle sınırlıdır (bk. *diğerleri arasında, Jorgic/Almanya*, § 65).

52. Söz konusu organın “*yasayla kurulmuş bir mahkeme*” olmadığına dair karar verdiği durumlara ilişkin örnekler:

- Bağlama kuralının kanunda öngörülmemiş olması nedeniyle, Bakanların yargılandığı suçlarla bağlantılı olarak Bakanlar dışındaki müşterek sanıkları yargılayan Yargıtay (*Coeme ve Diğerleri/Belçika*, §§ 107-108);
- Yılda iki haftalık azami hizmet süresinin ve kura çekmenin yasal gerekliliklerine aykırı olarak belirli bir davada bulunmaya dair seçilen meslekten olmayan 2 yargıçtan oluşan bir mahkeme (*Posokhov/Rusya*, § 43);
- meslekten olmayan yargıçlara ilişkin kanun kaldırıldığı ve yeni bir kanun çıkarılmadığı halde, davalara yerleşmiş geleneğe göre karar vermeye devam eden meslekten olmayan yargıçlardan oluşan bir mahkeme (*Pandjikidze ve Diğerleri/Gürcistan*, §§ 108-111);
- davada bulunan yargıçlardan ikisi yasa ile yetkisiz kılındığından, oluşumu yasa doğrultusunda olmayan bir mahkeme (*Lavents/Letonya*, § 115).

53. Mahkeme, aşağıdaki davalarda mahkemenin “*yasayla kurulmuş*” olduğuna karar vermiştir:

- Alman Mahkemesi’nin, Bosna’da işlenen soykırım eylemlerine ilişkin bir kişiyi yargılaması (*Jorgic/Almanya*, §§ 66-71);
- yolsuzluk ve organize suçları yargılamaya dair kurulan özel bir mahkeme (*Fruni/Slovakya*, § 140).

(3) **Bağımsızlık ve tarafsızlık**

54. 6 § 1 maddesi tarafından güvence altına alınan adil yargılanma hakkı, davanın yasayla kurulmuş “*bağımsız ve tarafsız bir mahkeme*” tarafından görülmesini gerektirir. Bağımsızlık ve tarafsızlık kavramları arasında yakından bir bağ vardır. Bu sebeplerle, Mahkeme iki gerekliliği bir arada değerlendirir (*Findlay/Birleşik Krallık*, § 73).

Bir “mahkemenin” “bağımsız ve tarafsız” olduğunun değerlendirilebilir olup olmadığı belirlenirken uygulanabilir ilkeler, meslekten olan yargıçlara, meslekten olmayan yargıçlara ve jüri üyelerine eşit ölçüde uygulanır (*Holm/İsveç*, § 30).

(a) Bağımsız Mahkeme

1. Genel ilkeler

55. Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi, diğer erklerden– yani, yasama ve yürütme – ve ayrıca diğer taraflardan bağımsız olmayı gerektirir (*Ninn-Hansen/Danimarka* (k.k.)).

56. Hükümetin siyasi organları ile yargı arasındaki güçler ayrılığı kavramı Mahkemenin içtihadında giderek artan bir öneme sahip olma eğilimindeyse de; ne 6. madde ne de Sözleşme’nin başka herhangi bir maddesi, erkler arasında müsaade edilebilir etkileşim sınırları konusunda Devletlerin teorik anayasal kavramlara uymasını mecburi kılar. Söz konusu her zaman için, belli bir davada Sözleşme koşullarının karşılanıp karşılanmadığıdır (*Henryk Urban ve Ryszard Urban/Polonya*, § 46).

2. Bağımsızlığın değerlendirilmesine ilişkin ölçütler

57. Bir merciin “bağımsız” olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğini belirlemede Mahkeme, aşağıdaki ölçütleri dikkate alır (*Findlay/Birleşik Krallık*, § 73):

- üyelerinin atanma şekli ve görev süresi;
- dış baskılara karşı güvencelerin varlığı;
- söz konusu merciin bağımsızlık görüntüsü sergileyip sergilemediği.

(i) Mercii üyelerinin atanma şekli

58. Yargıçların Parlamento tarafından atanmasının, kendi başına yargıçların bağımsızlıklarına gölge düşürdüğü düşünülemez (*Filippini/San Marino* (k.k.)); *Ninn-Hansen/Danimarka* (k.k.)

59. Yargılama görevlerini ifa ettikleri esnada atananların her tür etki veya baskıdan bağımsız olmaları kaydıyla, yargıçların yürütme tarafından atanmasına izin verilebilir (*Henryk Urban ve Ryszard Urban/Polonya*, § 49; *Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, § 79).

60. Bir davanın belli bir yargıç veya mahkemeye tahsis edilmesi her ne kadar yerel makamların bu tür konularda sahip olduğu takdir payına girmekle birlikte; Mahkeme söz konusu tahsis işleminin 6 § 1 maddesiyle ve bilhassa, bağımsızlık ve tarafsızlık koşullarıyla uyumlu olduğuna kanaat getirmelidir (*Moiseyev/Rusya*, § 176).

(ii) Mercii Üyelerinin Görev Süresi

61. Zorunlu asgari gibi, belli bir görev süresi belirlenmemiştir. Yargıçların görev süreleri içerisinde azledilememesi genel olarak bağımsızlıklarının doğal bir sonucu olarak düşünülmelidir. Bununla birlikte, azledilememenin kanunda şeklen tanınmamış olması, eğer

uygulamada tanınmış ve diğer gerekli güvenceler mevcut ise, tek başına bağımsızlık olmadığı anlamına gelmez (*Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, § 80).

(iii) Dış Baskılara Karşı Güvenceler

62. Yargı bağımsızlığı, bireysel olarak yargıçların, yargı içerisinde ve dışından gelen her tür usulsüz baskıdan bağımsız olmasını icap ettirir. Yargının iç bağımsızlığı; yargıçların meslektaşlarının veya mahkeme başkanı veya mahkeme daire başkanı gibi mahkemede idari sorumlulukları bulunan kişilerin talimat veya baskılarından bağımsız olmalarını gerektirir. Yargı içerisinde ve bilhassa, üstleri karşısında yargıçların bağımsızlığına yönelik yeterli güvencelerin bulunmaması, Mahkemenin, bir başvuranın bir mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı hakkındaki şüphelerinin nesnel gerekçelere dayandırılabilmesi sonucuna varmasına yol açabilir (*Parlov-Tkalcic/Hırvatistan*, § 86; *Daktaras/Litvanya*, § 36; *Moiseyev/Rusya*, § 184).

(iv) Bağımsızlık Görüntüsü

63. Bir “mahkemenin” 6 § 1 maddesinin gerektirdiği şekilde bağımsız olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin belirlenmesinde, görünümün de önemi olabilir. Önemli olan, demokratik bir toplumda halkın ve her şeyden önemlisi ceza davalarında, sanığın mahkemeye duyduğu güvendir (*Şahiner/Türkiye*, § 44).

64. Bir mahkemenin, bağımsızlık ve tarafsızlıktan yoksun olduğu konusunda şüphe yaratacak meşru bir nedenin varlığı konusunda karar vermek için sanığın görüş noktası dikkate alınır. Fakat bu kesin bir rol oynamaz. Belirleyici husus, ilgilinin görüşlerinin tarafsız olarak haklı gösterilebilmesidir (*Incal/Türkiye*, § 71). Bu nedenle, Mahkemenin “nesnel bir gözlemcinin” söz konusu dava koşullarında bu konuda endişe duyulması için hiçbir neden olmadığı kanaatinde olduğu hallerde, bağımsızlıkla ilgili herhangi bir sorun doğmaz (*Clarke/Birleşik Krallık* (k.k.)).

65. Bir “mahkeme” heyetinin üyeleri arasında, görevleri ve hizmet organizasyonları bakımından, taraflardan birinin hiyerarşisine tabi üyelerin bulunması durumunda, sanık şahısların bu üyelerin bağımsızlığına ilişkin makul şüpheler besleyebileceğini düşünmektedir (*Şahiner/Türkiye*, § 45).

(b) Tarafsız Mahkeme

66. Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi kendi kapsamına giren bir “mahkeme”nin tarafsız olmasını gerektirir. Tarafsızlık; genel olarak önyargı veya yanlılık olmamasını ifade eder ve çeşitli şekillerde sınanabilir (*Kyprianou/Kıbrıs* [BD], § 118; *Micallef/Malta* [BD], § 93).

1. Tarafsızlığın Değerlendirilmesine Yönelik Ölçütler

67. Mahkeme aşağıdaki yaklaşımlar arasında ayırım yapmıştır:

- öznel bir yaklaşım, belirli bir davada söz konusu bir yargıcın şahsi menfaatini ya da inancını belirlemeye dair çaba sarf etmesidir;
- nesnel bir yaklaşım, bu bağlamda kişinin herhangi bir meşru şüpheyi ortadan kaldırmak üzere yeterli güvenceler sunup sunmadığının belirlenmesidir (*Kyprianou/Kıbrıs* [BD], § 118; *Piersack/Belçika*, § 30; ve *Grievés/Birleşik Krallık* [BD], § 69).

68. Ancak, iki kavram arasında kesin bir ayırım yoktur; zira bir yargıcın tutumu, dışarıdan bir gözlemcinin bakış açısıyla, tarafsızlığı konusunda nesnel gerekçelere dayalı şüphelere yol açmakla kalmayıp (nesnel değerlendirme), aynı zamanda yargıcın şahsi inancı konusuna kadar da gidebilir (öznel değerlendirme). Dolayısıyla, bir davanın iki tür değerlendirmeden biri veya diğeri kapsamında mı yoksa her iki değerlendirme kapsamında mı ele alınması gerektiği, itiraz konusu eylemin kendine özgü maddi olgularına bağlı olmaktadır (*Kyprianou/Kıbrıs* [BD], § 119 ve 121).

(i) *Öznel yaklaşım*

69. Öznel değerlendirme uyguladığında, Mahkeme daima aksi yönde delil bulununcaya kadar, bir yargıcın kişisel olarak tarafsız olduğunun varsayılması gerektiğine karar vermiştir (*Kyprianou/Kıbrıs* [BD], § 119; *Hauschildt/Danimarka*, § 47).

70. Gerekli delil türüne gelince Mahkeme, örneğin, bir yargıcın düşmanlık ya da kötü niyet sergileyip sergilemediğini ya da kişisel nedenlerden dolayı bir davanın kendisine tahsis edilmesi için girişimde bulunup bulunulmadığını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. (*De Cubber/Belçika*, § 25).

71. Yargıcın öznel bakımdan tarafsız olduğu varsayımının çürütülmesine olanak verecek deliller sunulmasının güç olabileceği kimi davalarda; nesnel tarafsızlık şartı önemli bir ek güvence sağlamaktadır. Mahkeme aslında öznel yanlılıktan dolayı 6. madde de bir ihlal oluşmasının zorluğunu fark etmiştir ve bu nedenle davaların büyük çoğunluğunda nesnel değerlendirmeye odaklanmıştır (*Kyprianou/Kıbrıs* [BD], § 119).

(ii) *Nesnel yaklaşım*

72. Nesnel değerlendirmenin mahkeme şeklinde toplanan bir merciye uygulanması kapsamında, söz konusu merci üyelerinden herhangi birinin şahsi davranışından bağımsız olarak, bizzat merciin tarafsızlığı konusunda şüphe uyandırabilecek nitelikte ve doğrulanabilir somut olguların olup olmadığı tespit edilmelidir (*Castillo Algar/İspanya*, § 45).

73. Belirli bir davada belli bir merciin taraflı olmasından endişe edilmesi için meşru bir gerekçenin bulunup bulunmadığının belirlenmesinde, merciin tarafsız olmadığını iddia edenlerin bakış açısı önemli olsa da belirleyici değildir. Belirleyici olan, bu endişenin nesnel gerekçelere dayandırılıp dayandırılmayacağıdır (*Ferrantelli ve Santangelo/İtalya*, § 58; *Padovani/İtalya*, § 27).

74. Nesnel değerlendirme, daha çok hiyerarşik bağlar ile diğer yargıç ile kişilerle bağların bulunması ile ilgilidir; aynı durum mahkemenin tarafsızlığı konusundaki şüpheleri objektif bir şekilde haklı göstermiştir ve dolayısıyla nesnel tarafsızlık uyarınca Sözleşme normunu karşılamamıştır (bk. *Micallef/Malta* [BD], § 97). Dolayısıyla, münferit her davada, söz konusu ilişkinin “mahkeme” tarafından bir yanlılık olduğuna işaret edecek nitelik ve derecede olup olmadığının belirlenmesi gerekir (*Pullar/Birleşik Krallık*, § 38).

75. Bu bağlamda, görünüşlerin dahi belli bir önemi olabilir. Önemli olan, demokratik bir toplumda mahkemelerin kamuda, sanık dâhil uyandırması gereken güvendir. Bu nedenle, tarafsız olmadığı konusunda hakkında endişe duyulması için meşru bir gerekçe bulunan her yargıcın çekilmesi gereklidir (bk. *Castillo Algar/İspanya*, § 45).

76. Aynı zamanda iç örgütlenmeyle alakalı konuların da göz önünde bulundurulması gerekir. (*Piersack/Belçika*, § 30(d)) Tarafsızlığın teminat altına alınmasına yönelik ulusal yöntemlerin, yani yargıçların çekilmesini düzenleyen kuralların varlığı, ilgili bir etkidir. Bu tür kurallar, ulusal yasa koyucunun, ilgili yargıç veya mahkemenin tarafsızlığı konusundaki tüm makul şüpheleri ortadan kaldırma ve bu tür endişelerin sebeplerini bertaraf etmek suretiyle tarafsızlığı sağlamaya yönelik bir girişimde bulunma yönündeki ilgisini gösterir Bu kurallar, gerçekte taraflı olunmamasını sağlamanın yanı sıra, taraflı olduğuna dair her tür izlenimin bertaraf edilmesine yönelik olup, demokratik bir toplumda mahkemelerin kamuda uyandırması gereken güvenin artırılmasına hizmet eder (bk. *Micallef/Malta* [BD], § 99; *Meznaric/Hırvatistan*, § 27; *Harabin/Slovakya*, § 132). Mahkeme bu tür kuralları bir “mahkeme”nin tarafsız olup olmadığına, özellikle, başvuranın endişesinin nesnel gerekçelere dayandırılıp dayandırılmayacağına dair kendi değerlendirmesini yaparken dikkate alacaktır (bk. *Pfeifer ve Plankl/Avusturya*, § 6; *Oberschlick/Avusturya* (no.1), § 50 ve *mutatis mutandis*, *Pescador Valero/İspanya*, §§ 24-29).

2. Yargının Taraflı Olduğu Hususunun Gündeme Gelebileceği Durumlar

77. Yargının taraflı olduğu konusunun gündeme geleceği iki olası durum vardır (*Kyprianou/Kıbrıs* [BD], § 121):

- İlki **fonksiyonel niteliktedir** ve örneğin, adli süreç içerisinde aynı kişinin farklı görevler ifa etmesi ya da yargılamalara dâhil olan bir başka aktörle hiyerarşik veya diğer bağlantıların bulunmasıyla ilgilidir;
- İkincisi ise **şahsi niteliktedir** ve yargıçların belli bir davadaki davranışından ileri gelir.

(i) Fonksiyonel Nitelikteki Durumlar

a. Farklı Adli Görevlerin İfa Edilmesi

78. Ceza mahkemesinde bir yargıcın, tutukluluk hâliyle ilgili kararlar da dâhil olmak üzere, davada duruşma öncesi kararlar almış olmasının tek başına, yargıcın tarafsız olmadığına dair endişeleri haklı kıldığı düşünülemez; önemli olan söz konusu kararların kapsamı ve niteliğidir (*Fey/Avusturya*, § 30; *Sainte-Marie/Fransa*, § 32; *Nortier/Hollanda*, § 33). Tutukluluk süresinin uzatılmasına yönelik kararların suçluluğun “çok yüksek seviyede belirgin” olmasını gerektirdiği durumlarda, Mahkeme ilgili “mahkemelerin” tarafsızlığının şüpheye mahal verdiği şeklinde gözükebileceğine ve başvuranın bu husustaki endişelerinin nesnel gerekçelere dayandığının değerlendirilebileceğine karar vermiştir (*Hauschildt/Danimarka*, §§ 49-52).

79. Bir yargıcın bir zamanlar Cumhuriyet Savcılığı mensubu olması, yargıcın tarafsız olmadığından endişelenmek için bir gerekçe değildir; yine de, bir birimde görevlerini yerine getirirken belirli bir meselenin ele alınmasının zorunlu olabileceği nitelikte bir mevki sahibi olan bir bireyin, bunun akabinde bir yargıç olarak **aynı davayı görmesi** halinde, toplumun yargıcın tarafsızlık hususunda yeterli güvence vermediğinden endişe etme hakkı bulunmaktadır (*Piersack/Belçika*, § 30 (b) ve (d)).

80. Soruşturma hâkiminin ve duruşma hâkiminin görevlerinin söz konusu davaya bakan tek kişi tarafından art arda icra edilmesi sonucunda Mahkeme, yargılamayı yürüten mahkemenin tarafsızlığı konusunda başvuranın şüpheye düşebileceğine kanaat getirmiştir (*De Cubber/Belçika*, §§ 27-30).

Ancak, duruşma hâkiminin soruşturmaya katılımının zaman içerisinde sınırlandığı ve iki tanığın sorgulanmasına dayandığı ve herhangi bir delil incelemesinin gerekli görülmediği ya da bir neticeye ulaşmasının gerektiği durumlarda Mahkeme, başvuranın yetkili ulusal mahkemenin tarafsızlıktan yoksun olduğuna dair endişelerinin nesnel gerekçelere dayanamayacağı sonucuna varmıştır (*Bulut/Avusturya*, §§ 33-34).

81. Yargılamaların diğer aşamalarında, bir yargıç hâlihazırda yalnızca resmi ve usuli kararlar verdiği zaman, yargıcın taraflı olduğuna dair husus gündeme gelmez; ancak, eğer yargılamaların diğer aşamalarında, bir yargıç hâlihazırda sanığın suçuna ilişkin görüşlerini

beyan etmişse, tarafsızlığa ilişkin sorunlar ortaya çıkabilir (*Gomez de Liano y Botella/İspanya*, §§ 67-72).

82. Bir yargıcın benzer ancak bağlantısız cezai suç isnatlarına yönelik karar vermiş olması ya da yargıcın ayrı ceza yargılamalarında önceden bir suç ortağını yargılamış olması, özünde bir sonraki davada yargıcın bağımsızlığına gölge düşürmeye dair yeterli değildir (*Kriegisch/Almanya* (k.k.)); *Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, § 544). Bu durum, yalnız, eğer eski kararlar bu tür müteakip yargılamalarda bir sanığın suçu hususuna gerçekten önyargıda bulunulduğuna dair tespitler içerirse, farklı bir konu olur (*Poppe/Hollanda*, § 26; *Schwarzenberger /Almanya*, § 42; *Ferrantelli ve Santangelo/İtalya*, § 59).

83. Tarafsız olma yükümlülüğü, bir idari ya da yargı kararını iptal eden üst bir mahkemeye davayı farklı bir adli makama ya da bu makamın farklı bir şekilde oluşan bölümüne geri göndermesi yönünde bir yükümlülük getirilmesi şeklinde yorumlanamaz (*Thomann/İsviçre*, § 33; *Stow ve Gai/Portekiz* (k.k.)).

β. Yargılamalara dâhil olan bir başka katılımcıyla hiyerarşik veya diğer bağlantıların bulunması

Hiyerarşik Bağlar

84. Askeri personele karşı cezai suç isnadının askeri mahkemeler tarafından belirlenmesi, 6. madde hükümlerine ilke olarak aykırı değildir (*Cooper/Birleşik Krallık* [BD], § 110). Bununla birlikte, askeri mahkemenin tüm üyeleri, dava açan subaylardan rütbe olarak ast olduğu ve komuta zincirinde yer aldığı durumlarda, başvuranın mahkemenin bağımsızlığı ve tarafsızlığı hakkındaki şüpheleri nesnel gerekçelere dayanabilir (*Findlay/Birleşik Krallık*, § 76; *Miller ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, §§ 30-31).

85. Sivil halkın, silahlı kuvvetler üyelerinin bir kısmından oluşan bir mahkeme tarafından yargılanması, mahkeme bizzat yanlı değerlendirmelerden haksız biçimde etkilenebileceğinden meşru bir endişeye sebebiyet verebilir (*Incal/Türkiye*, § 72; *Ibrahim Ülger/Türkiye*, § 26). Askeri bir yargıç, yalnızca, sivil bir kimseye karşı yürütülen yargılamada etkin olmaya devam eden bir ara karara katıldığında bile, yargılamanın tamamı, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından yürütülme görünümünden mahrum kalmaktadır (*Öcalan/Türkiye* [BD], § 115).

86. Askeri bir mahkemenin, silahlı kuvvetler aleyhinde bulunmuş olduğu aktiviteler nedeniyle bir sivil yargılama yetkisine sahip olduğu durumlar, söz konusu mahkemenin tarafsızlığı hususunda makul şüphelerin doğmasına yol açabilir. Askeri bir mahkeme'nin silahlı kuvvetler mensubu olmayan bir kişiyi yargılama yetkisine sahip olduğu adli bir sistemin, söz konusu mahkemenin bağımsızlığını temin eden yeterli teminatlar mevcut olsa dahi, mahkeme ve ceza davasındaki taraflar arasında muhafaza edilmesi gereken mesafeyi sifra indirmediği varsayılabilir (*Ergin/Türkiye* (no. 6), § 49).

87. Askeri mahkemelerde sivillere karşı cezai suç isnadının belirlenmesinin yalnızca çok istisnai koşullarda 6. maddeye uygun olduğu kabul edilebilir (*Martin/Birleşik Krallık*, § 44).

Diğer Bağlantılar

88. Yargılamayı yürüten mahkemeye başkanlık eden yargıcın eşinin soruşturmayı yürüten ekibin başı olduğu bir durumda, söz konusu yargıcın tarafsızlığı hususunda nesnel gerekçelere dayanan şüphelerin bulunduğu kaydedilmiştir (*Dorozhko ve Pozharskiy/Estonya*, §§ 56-58).

89. Bir "*mahkeme*" üyesinin bir davada bulunan tanıklardan birinin bazı kişisel bilgilerine sahip olması, mutlaka söz konusu kişinin ifadesinin lehine önyargılı olacağı anlamına gelmez. Her davada, söz konusu yakınlığın niteliğinin ve derecesinin yargıcın tarafsızlığının yokluğunu ortaya koyup koymadığını belirlemek gerekmektedir (*Pullar/Birleşik Krallık*, § 38, iddia makamının iki kilit tanığından birinin çalışanın jüride bulunmasıyla ilgili; *Hanif ve Khan/Birleşik Krallık*, § 141, jüride bir polis memurunun bulunmasıyla ilgili).

(ii) Şahsi Nitelikteki Durumlar

90. Adli mercilerin tarafsız yargıç imajlarını korumak amacıyla, gördükleri davalarda azami ölçüde ketum olmaları gerekmektedir. Bu ketumluk adli mercileri, provoke edilseler dahi, basından faydalanmaktan caydırmalıdır. Kendilerine bu görevi yükleyen ise, adaletin yüksek talepleri ve adli makamın üstün niteliğidir (*Buscemi/İtalya*, § 67; *Lavents/Letonya*, § 118). Dolayısıyla, mahkemeye başkanlık etmeden önce mahkeme başkanının hâlihazırda başvuranın davası hakkında olumsuz bir izlenime kapıldığını ima eden ifadeleri alenen kullanması halinde, bu ifadeler sanığın mahkeme başkanının tarafsız olmadığı yönündeki endişelerini nesnel bir şekilde haklı kılacak nitelikte olur (*Buscemi/İtalya*, § 68; ayrıca bk. *Lavents/Letonya*, § 119 bir yargıcın savunma makamını alenen eleştirdiği ve sanığın suçlu olmadığını beyan etmesini şaşkınlıkla karşıladığını alenen ifade ettiği).

91. Ulusal adli hizmet veren mercilerin birtakım üyelerinin basına verdikleri ifadelerle ve Yargıçlar ve Savcılar Ulusal Birliği tarafından yayımlanan ve duruşmanın gerçekleştiği siyasi ortamı, Hükümet tarafından teklif edilen yasama reformlarını ve savunma stratejisini eleştiren; ancak başvuranın suçluluğuna dair herhangi bir duyuruda beyanda bulunmayan bir makaleyle bağlantılı olarak 6. maddenin ihlal edilmediğine hükmedilmiştir. Ayrıca, başvuranın davasını gören mahkeme tamamen, tecrübeleri ve eğitimleri dolayısıyla dış etkilerin üstesinden gelebilecek nitelikte meslekten yargıçlardan oluşmuştur (*Previti/İtalya* (k.k.), § 253).

C. Usuli Gereklilikler

(1) Hakkaniyet

6 § 1 Maddesi

"Herkes davasının, ...cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, ... bir mahkeme tarafından, hakkaniyete uygun bir şekilde, ... görülmesini isteme hakkına sahiptir. "

(a) Silahların Eşitliği ve Çekişmeli Yargılama

92. Silahların eşitliği, adil yargılanmanın özünde olan bir özelliktir. Silahların eşitliği, her bir dava tarafına, davasını kendisini diğer taraf karşısında önemli bir dezavantaja sokmayacak koşullar altında sunması için makul bir olanak verilmesini gerektirir (*Foucher/Fransa*, § 34; *Bulut/Avusturya*; *Bobek/Polonya*, § 56; *Klimentyev/Rusya*, § 95). Silahların eşitliği, taraflar arasında adil denge olmasını gerektirir ve ceza ve hukuk davalarına yönelik eşit şekilde uygulanmaktadır.

93. Çekişmeli yargılama hakkı, ilke olarak, taraflara mahkeme kararını etkileme amacıyla ileri sürülen tüm deliller ve hazırlanan mütalaalar hakkında bilgi sahibi olma ve bu delil ve mütalaalar hakkında yorumda bulunma fırsatı verilmesini gerektirir. Çekişmeli yargılama hakkı silahların eşitliğiyle yakından ilgilidir ve aslında bazı davalarda Mahkeme her iki kavramı birlikte göz önünde bulundurarak, 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermektedir.

94. Mahkeme'nin içtihadında, açıkça adaletin hakkaniyetine uygun bir şekilde uygulanmasına dair kamunun artan hassasiyetine ve dış görüşlere verilen önemle ilgili olarak dikkate değer bir gelişme olmuştur (*Borgers/Belçika*, § 24).

95. Ceza davalarında 6§1 maddesi, burada belirtilen asgari haklarla sınırlandırılmamasına karşın, 6§3 maddesinin belirli güvenceleriyle örtüşmektedir. Aslında, 6 § 3 maddesinin içerdiği güvenceler, diğerleri arasında, 6 § 1 maddesinde öngörülen adil yargılama kavramının kurucu unsurlardır.

1. Silahların Eşitliği

96. Başvuranın, Yargıtay huzurunda *iddia makamının* sunduğu beyanlara cevap vermekten alıkonduğu ve beyanların bir nüshasının önceden başvurana verilmediği *Borger/ Belçika* davasında savunma haklarına kısıtlama getirildiği tespit edilmiştir. Bu eşitsizlik, bir danışman sıfatıyla *iddia makamının* mahkemenin müzakerelerine katılmasıyla daha vahim bir hale gelmiştir.

97. Bir savunma avukatının sabahın erken saatlerinde davasını son olarak savunmasına dair bir şans verilmeden önce on beş saat bekletilmesiyle, Mahkeme ceza yargılamalarında 6 § 1 ile birlikte 6 § 3 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Makhfi/Fransa*). Aynı şekilde Mahkeme, Yüksek Mahkeme’nin bir ceza davasında verdiği kararlarla ilgili olarak, silahların eşitliği ilkesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu davada, temyiz aşamasında mahkûm edilen ve hazır bulunmayı talep eden başvuran, gizli olarak yapılan ön duruşmaya dâhil edilmemiştir (*Zhuk/Ukrayna*, § 35).

98. Buna karşın, başvuranın savcının taraflarla ilgili olarak yükseltilmiş bir kürsü üzerinde bulunmasından şikâyetçi olması durumunda, silahların eşitliğiyle ilgili bir şikâyet açıkça dayanaktan yoksun olduğundan kabul edilemez beyan edilmiştir. Sanık çıkarlarını savunma konusunda dezavantajlı duruma konmamıştır (*Diriöz/Türkiye*, § 25).

99. Mevzuattaki ceza yargılamasında bulunan kuralların amacı yetkilinin herhangi bir suistimaline karşı davalıyı korumak olduğundan, öne sürülen kurallardaki hata silahların eşitliğini ihlal edebilir ve bu nedenle bu tür kurallarda bulunan kusurlardan ve belirginliğin eksikliğinden mağdur olan büyük bir olasılıkla savunma makamıdır. (*Coeme ve Diğerleri/Belçika*, § 102).

100. İddia ve savunma makamına ilişkin tanıklara eşit şekilde muamele edilmelidir; bununla birlikte bir ihlalin bulunup bulunmadığı tanığın ayrıcalıklı bir sığata sahip olup olmadığına bağlıdır (*Bonisch/Avusturya*, § 32 ve diğer taraftan, *Brandstetter/Avusturya*, § 45).

101. Savunma makamına delilin açıklanmaması silahların eşitliğini ihlal edebilir (ayrıca çekişmeli duruşma hakkını da) (*Kuopila/Finlandiya*, § 38, savunma makamına ek bir polis raporu hakkında yorum yapma fırsatı verilmediği durum).

102. Sanığın kamu yararı gerekçesiyle dava dosyasına ya da diğer belgelere erişimi sınırlandırıldığı da silahların eşitliği ihlal edilebilir (*Matyjek/Polonya*, § 65).

2. Çekişmeli Duruşma

103. Adil yargılanma hakkının temel hususu ceza yargılamalarının, usulle ilgili bu tür yargılamaların unsurları da dâhil olmak üzere, çekişmeli olması ve iddia makamı ve savunma makamı arasında silahların eşitliği ilkesi olmasıdır. Ceza davasında, her iki tarafa yönelik yargılanma hakkı, hem iddia makamına, hem de savunmaya diğer tarafça sunulan görüşler ve deliller hakkında bilgi sahibi olma ve fikrini söyleme imkânının verilmesi gerektiği anlamına gelir. Ayrıca, 6 § 1 maddesi kovuşturma makamlarının, sanığın lehine ya da aleyhine ellerinde bulunan tüm maddi delilleri, savunma makamına açıklamasını gerektirir (*Rowe ve Davis/Birleşik Krallık* [BD], § 60).

104. Bir ceza yargılamasında, 6 § 1 maddesi çoğunlukla tanıkları sorgulama hakkı gibi, 6 § 3 maddesi kapsamındaki savunma haklarıyla örtüşmektedir.

105. Kamu çıkarı gerekçeleriyle delillerin sanıktan gizlendiği durumlarda Mahkeme, delillerin ifşa edilmesine izin veren bir kararın haklı gerekçelere dayandırılıp dayandırılmadığını incelememektedir. Mahkeme bundan ziyade, karar sürecini, mümkün olduğunca çekişmeli yargı koşullarının ve silahların eşitliği ilkesinin gözetilmesi ve sanığın menfaatlerinin korunması için yeterli güvencelerin sağlanması açısından değerlendirmektedir.

106. Mahkeme *Rowe ve Davis/Birleşik Krallık* davasında [BD], iddia makamının duruşma hâkimi huzurunda söz konusu delilleri sunmadığını ve açıklama hususuna ilişkin bir hükümde bulunmasına izin vermediği ve dolayısıyla da başvuruların adil yargılanma hakkından yoksun bırakıldığını dikkate alarak, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiştir. Ancak, Mahkeme *Jasper/Birleşik Krallık* [BD] (§ 58) davasında, açıklanmayan materyalin iddia makamının davasının herhangi bir bölümünü teşkil etmediği ve hiçbir şekilde jüriye sunulmadığı gerçeğine dayanarak, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

107. İlgili delilin açıklanmasına dair yetki verme mutlak bir hak değildir. Ceza yargılamalarında, sanığın hakları aleyhine olması gereken suçu araştırmak için polis tarafından kullanılan yöntemleri gizli tutmaya dair ya da misilleme riskindeki tanıkların korunmasına dair gereksinim ya da ulusal güvenlik gibi rekabet içerisindeki çıkarlar olabilir. Bazı davalarda önemli bir kamu çıkarını ya da diğer bir bireyin temel haklarını koruyacak şekilde savunma makamından belirli delillerin saklanması gerekebilir. Ancak, kesinlikle gerekli olan savunma haklarını kısıtlayıcı bu tür tedbirlere Madde 6 § 1 maddesi kapsamında izin verilebilir (*Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda*, § 58). Ayrıca, sanığın adil bir şekilde yargılanmasını sağlama amacıyla, haklarının kısıtlanması sebebiyle savunmanın karşı karşıya bırakılacağı tüm güçlükler, yargı makamları tarafından uygulanan usullerle yeteri kadar giderilmelidir (*Doorson/Hollanda*, § 72; *Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda*, § 54).

108. *Edwards ve Lewis/Birleşik Krallık* davasında [BD], başvuruların delillere erişimine izin verilmemesi dolayısıyla temsilcilerinin başvuruların tuzağa düşürüldükleri hususunu yargıç önünde tüm yönleriyle ileri sürmeleri mümkün olmamıştır. Buna göre Mahkeme, delillerin açıklanması ve tuzağa düşürülme konularının karara bağlanmasında uygulanan usulün, çekişmeli yargılama sağlama gereksinimine ve silahların eşitliği ilkesine aykırı olduğu ya da sanığın menfaatlerini korumak için yeterli güvenceler sağlamadığı gerekçesiyle Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

109. İddia makamının tetkik hâkiminin hazırladığı rapora erişiminin olduğu, ancak tarafların bu rapora erişimlerinin olmadığı ya da tarafların iddia makamının mütalaalarına

cevap verme fırsatlarının olmadığı durumlarda, çekişmeli duruşma hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir (*Reinhardt ve Slimane-Kaid/Fransa*, §§ 105-106).

(b) Yargı Kararlarının Gerekçelendirilmesi

110. Adaletin doğru şekilde tecelli ettirilmesine bağlı bir ilkeyi yansıtan yerleşik içtihada göre, mahkemelerin ve yargı yerlerinin kararları yeterli şekilde dayandıkları gerekçeleri belirtmelidirler (*Papon/Fransa* (k.k.)).

111. Gerekçeli kararların amacı, tarafların, anlaşıldıklarını kanıtlamak ve böylece kararın daha iyi bir şekilde kabul edilebilmesine katkıda bulunmaktır. Bunun yanı sıra, gerekçeli kararlar, yargıcı, objektif argümanlara muhakemesini dayandırmaya zorlar ve savunma haklarını korur. Bununla birlikte, sebep göstermeye dair yükümlülüğünün genişliği, kararın türüne göre değişebilir ve mevcut olayın koşulları çerçevesinde belirlenmelidir (*Ruiz Torija/İspanya*, § 29).

112. Mahkemeler, öne sürülen her iddiaya, detaylı olarak cevap vermek zorunda değilse de (*Van de Hurk/Hollanda*, § 61), davanın esas sorularının incelenmiş olduğu, karardan anlaşılmalıdır (bk. *Boldea/Romanya*, § 30).

113. Ulusal mahkemeler bir davacıya mevcut her türlü temyiz hakkından faydalanmasına izin vermek amacıyla, kararlarını dayandırdıkları gerekçeleri yeterince açık olarak belirtmelidir. (*Hadjianastassiou/Yunanistan*; ve *Boldea/Romanya*).

1. Jüriler Tarafından Verilen Kararlara İlişkin Gerekçeler

114. Ceza yargılamalarındaki jüriler nadiren gerekçeli kararlar vermektedirler ve bir dizi davada bu durumun hakkaniyete uygunluğuna önceleri Komisyon ve son zamanlarda ise Mahkeme tarafından değinilmiştir.

115. Sözleşme, jüri üyelerinin, kararlarının gerekçelerini vermelerini gerektirmemektedir ve 6. madde, bir sanığın, jüri kararının gerekçesiz olması halinde bile, halk jürisi tarafından yargılanmasına karşı gelmemektedir (*Saric/Danimarka* (k.k.)). Nitekim adil bir davanın gerekliliklerinin yerine getirilmesi için, ilk olarak sanık ve halk, verilen kararı anlayabilmelidir. Keyfilik karşısındaki ilk güvence budur (*Taxquet/Belçika* [BD], § 92; *Legillon/Fransa*, § 53).

116. Halk jürisinin katıldığı ağır ceza mahkemeleri önünde, sıklıkla, jüri üyelerinin, kanaatlerini gerekçelendiremedikleri ya da gerekçe sunmakla yükümlü olmadıkları bazı özel usuli özellikleri uygun hale getirmek gerekmektedir. Bu durumda 6. madde, sanığın, keyfilik riskini devre dışı bırakabilecek ve mahkûmiyetinin nedenlerini anlamasını sağlayan güvencelerden faydalanıp faydalanmadığının değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu tür usuli güvenceler, örneğin, davaya başkanlık eden yargıç, jüri üyelerine, sunulan delillerle,

hukuki sorunlarla, bu yargıç tarafından sorulan, belirli ve muğlâk olmayan ve kararın yapısını oluşturmaya ya da jürinin cevaplarındaki gerekçe eksikliğini telafi etmeye yönelik sorularla ilgili olarak verilen talimatlar ya da açıklamalar olabilir (bk. *R./Belçika* (k.k.), *Zarouali/Belçika* (k.k.), *Planka/Avusturya* (k.k.) ve *Papon/Fransa* (k.k.)). Mahkeme, ağır ceza mahkemesinin, her bir sanık açısından ağırlaştırıcı nedenlerin varlığıyla ilgili olarak, ayrı ayrı sorular sormayı reddetmesinin, jüriyi, başvuranın, bireysel olarak cezai sorumluluğunu tespit etme imkânından mahrum bıraktığı gerekçesiyle, 6. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir(*Goktepe/Belçika*, § 28).

117. *José Manuel Bellerín Lagares/İspanya* (k.k.) davasında, Mahkeme, jüri görüşmelerinin de ekinde bulunduğu eleştirilen kararın, kanıtlandığı beyan edilen ve jüriyi, başvuranın suçlu olduğu sonucuna götüren olayları ve bu olayların hukuki incelemesini ve cezanın belirlenmesi açısından, mevcut olayda uygulanabilecek olan, başvuranın sorumluluğunu değiştirebilecek koşullara dair bir referansı kapsadığını tespit etmiştir. Mahkeme, böylelikle, söz konusu kararın, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi anlamında yeteri kadar gerekçeli olduğuna karar vermiştir

118. Eğer varsa, sanık için başvuru yollarını kullanma imkânı da dikkate alınmalıdır. (*Taxquet/Belçika* [BD], § 92). *Taxquet/Belçika* [BD] davasında başvuran hakkında yalnızca dört soru yöneltilmiştir; diğer suç ortaklarıyla ilgili sorular da aynı şekilde kelimelelere dökülmüştür ve kendisine neden mahkûm edildiğine ilişkin fiili ya da yasal dayanakları belirlemesine dair izin verilmemiştir. Bu nedenle, neden suçlu bulunduğunu anlayamaması adil bir yargılanma olmamasına yol açmıştır (§ 100).

119. *Judge/Birleşik Krallık* davasında (k.k.), Mahkeme, İskoç bir yargıcının gerekçelendirilmemiş kararını hangi koşullarda vermiş olduğu, sanığın söz konusu kararı anlaması için yeterli olduğuna karar vermiştir. Ayrıca, Mahkeme, İskoç Kanunu kapsamındaki mevcut temyiz haklarının, jüri tarafından verilen herhangi bir kusurlu kararı telafi etmek için yeterli olduğunu gözlemlemektedir. Yürürlükteki mevzuat kapsamında, temyiz mahkemesine adli bir yanlışı teşkil eden herhangi bir mahkûmiyeti iptal etmesine dair yetki verilmiş ve temyiz mahkemesi yeniden incelemeye dair geniş yetkilere sahip olmuştur.

(c) Sessiz Kalma ve Kendi Aleyhine Tanıklık Etmeme Hakkı

1. Doğrulama ve Başvuru Alanı

120. Bir cezai suç isnadıyla suçlanan kimsenin sessiz kalma hakkı ve kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkı bulunmaktadır (*Funke/Fransa*, § 44; ayrıca bk. *O’Halloran ve Francis/Birleşik Krallık* [BD], § 45; *Saunders/Birleşik Krallık*, § 60). Belirli bir şekilde 6. madde de değinilmediği halde, kendi aleyhine tanıklık etmeme ayrıcalığı ve sessiz kalma

hakkı, 6. madde kapsamında, adil bir usul kavramının temelinde yatan, genel olarak kabul görmüş uluslararası standartlardır. Şüpheliyi makamların kötüye kullanılan zorlamalarından koruyan bu dokunulmazlıklar, adli hatalar yapılmasını engelleme ve 6. maddenin istediği sonuca varma amacını taşımaktadır (*John Murray/Birleşik Krallık*, § 45).

121. Kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkı, en basitten en karmaşığa her tür cezai suç hususundaki ceza yargılamalarında geçerlidir (*Saunders/Birleşik Krallık*, § 74).

122. Sessiz kalma hakkı, şüphelinin polis tarafından sorgulandığı noktadan itibaren geçerlidir (*John Murray/Birleşik Krallık*, § 45).

2. Kapsam

123. Kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkı, bir ceza davasında iddia makamının, sanığın iradesine aykırı baskı ve **zorlama** yöntemleriyle elde edilmiş delillere başvurmadan iddiasını kanıtlamak istediğini varsayar (*Saunders/Birleşik Krallık*, § 68; bk. ayrıca *Bykov/Rusya* [BD], § 92).

124. Ancak, kendi aleyhine tanıklık etmeme ayrıcalığı kapsamı; bir ceza yargılamasında, yakalama kararı uyarınca elde edilen belgeler, nefes, idrar ve kan tahlilleri ve DNA testi amacıyla doku örnekleri gibi şüphelinin iradesinden bağımsız olarak var olan ve zorlayıcı yetkilere başvurarak sanıktan elde edilebilecek verilerin kullanılmasını içermemektedir (*Saunders/Birleşik Krallık*, § 69; bk. ayrıca *O’Halloran ve Francis/Birleşik Krallık* [BD] § 47).

125. **Avukata** erken erişim sağlanması, yargılama usulünün kendi aleyhine suçlamada bulunmama ayrıcalığını bertaraf edip etmediğini incelerken, Mahkeme’nin özellikle göz önüne alacağı usuli güvencenin bir parçasıdır. 6 § 1 maddesi kapsamında, adil bir yargılanma hakkının yeteri kadar “*uygulanabilir ve etkili*” kalması için, söz konusu hakkı sınırlama için zorlayıcı nedenler bulunduğu her davanın belirli koşulları ışığında *ispat edilmedikçe*, avukata erişim, kural olarak, *bir şüphelinin polis tarafından ilk kez sorgulandığı* andan itibaren sağlanmalıdır (*Salduz/Türkiye* [BD], §§ 54-55).

126. Gözaltında bulunan kişiler hem kendi aleyhine tanıklık etmeme hakkından hem sessiz kalma hakkından ve ne zaman sorgulanırlarsa bir avukat tarafından yardım alma hakkından yararlanırlar. Söz konusu haklar birbirinden tamamen bağımsızdır; birinden vazgeçilmesi bir diğerinden vazgeçilmesini gerektirmez. Bununla birlikte, gözaltında bulunan kişiler önceden sessiz kalma haklarına dair yetkililer tarafından bilgilendirilmediğinde, kendilerine *a fortiori* (evleviyet) avukat yardımı verilmesi gerektiğinden söz konusu haklar tamamlayıcıdır (*Navone ve Diğerleri/Monako*, § 74; *Brusco /Fransa*, § 54). Bir şüphelinin sessiz kalma hakkına dair bilgilendirilmesi konusu o kadar önemlidir ki, sözlerinin aleyhinde

delil olarak kullanılabilmesine ilişkin bilgilendirilmesi sonrasında kendi rızasıyla ifade vermeyi kabul ettiği durumlarda dahi, eğer kişi sessiz kalma hakkına ilişkin olarak açıkça bilgilendirilmemişse ve kişi kararını dava vekilinin yardımı olmadan vermişse, bu durum tamamen bilinçli bir seçim olarak kabul edilemez (*Navone ve Diğerleri/Monako*, § 74; *Stojkovic/Fransa ve Belçika*, § 54).

127. Sessiz kalma ve kendi aleyhine tanıklık etmeme ayrıcalığı hakkı, ilke olarak, bir şüpheli polis tarafından sorgulandığı zaman kendisinin konuşup konuşmama ya da sessiz kalıp kalmamaya dair seçim yapma özgürlüğünü korumaya hizmet etmektedir. Bu tür seçim özgürlüğü, şüpheli sorgulama sırasında sessiz kalmayı seçtiğinde, yetkililerin itirafta bulunulmasını sağlamak için **hileye** başvurdukları ya da böyle bir sorgulama sırasında şüpheliden elde edemeyecekleri suçlayıcı nitelikte diğer ifadelerin bulunduğu (söz konusu belirli davada, başvuranın kendisiyle aynı hücreyi paylaşan bir polis muhbirine yaptığı bir itiraf) durumlarda ve bu şekilde elde edilen ifadelerin ya da delillerin duruşmada delil olarak gösterilmesiyle etkili bir şekilde zayıflar. (*Allan/Birleşik Krallık*, § 50).

128. *Bykov/Rusya* [BD] davasında, aksi bir durum olarak başvuran herhangi bir baskı ya da tehdide maruz bırakılmadığı gibi, tutuklu da değildi; ayrıca bir polis muhbiriyle görüşmeye ve onunla konuşmaya ya da bunları yapmayı reddetme özgürlüğüne sahipti. Ayrıca, konuşma kayıtları duruşmada bir suçun tespit edilmesinin merkezinde bulunabilecek mahiyette yalın bir itiraf olarak değerlendirilmemiştir; ancak mahkeme tarafından değerlendirilen karmaşık deliller içerisinde konuşma kayıtlarının oynadığı rol sınırlı olmuştur (§§ 102-103).

3. İlgili Hak

129. Sessiz kalma hakkı mutlak bir hak değildir (*John Murray/Birleşik Krallık*, § 47).

130. Yargılama usulünün kendi aleyhine tanıklık etmeme ayrıcalığını bertaraf edip etmediğini incelenirken, Mahkeme özellikle aşağıdaki unsurları göz önüne alacaktır:

- baskının derecesi ve niteliği;
- usulde herhangi bir ilgili güvencenin olması;
- bu şekilde herhangi bir delilin kullanımı (*Jalloh/Almanya* [BD], § 101; elde edilmiş bk. ayrıca *O’Halloran ve Francis/Birleşik Krallık* [BD], § 55; *Bykov/Rusya* [BD], § 104).

131. Bir taraftan, mahkûmiyete ilişkin bir hükmün sadece ya da esasen sanığın kendisinin delil sunmasına, soruları cevaplamayı reddetmesine veya sessiz kalmış olmasına dayandırılmaması gerekmektedir. Diğer taraftan, sanığın bir açıklama yapmasının gerekli olduğunun aşikâr olduğu hallerde, sessiz kalma hakkı, sanığın sessiz kalmış olmasının iddia

makamı tarafından sunulan delillerin inandırıcılığının değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulmasına engel teşkil etmez. Bu nedenle sanığın ceza yargılamaları boyunca sessiz kalma kararının mutlak surette etkilerinin olmadığı söylenemez.

132. Sanığın sessizliğinden olumsuz sonuçlar çıkarılmasının 6. maddeyi ihlal edip etmediği, delillerin değerlendirmesinde ulusal mahkemeler tarafından bu tür çıkarımlara verilen öneme ve durumun kendisinde var olan zorlama derecesine özellikle dikkat gösterilerek, davanın tüm koşullarının ışığında belirlenmesi gereken bir konudur (*John Murray/Birleşik Krallık*, § 47).

133. Ayrıca, soruşturmada kamu menfaatinin ve söz konusu belirli bir suçun cezasının ağırlığı göz önünde tutulabilir ve kişinin aleyhine yasalara uygun bir şekilde toplanan delil, kişinin menfaatine karşıdır. Ancak, kamu menfaatinin endişeleri, kendi aleyhine tanıklık etmeme ayrıcalığı dâhil başvuranın savunma haklarını bertaraf eden tedbirleri gerekçelendiremez (*Jalloh/Almanya* [BD], § 97). Adli olmayan bir soruşturma kapsamında zor kullanılarak alınan cevapların yargılama işlemleri sırasında sanığı suçlamak üzere kullanılmasını haklı göstermek üzere kamu menfaati gerekçe gösterilemez (*Heaney ve McGuinness/İrlanda*, § 57).

(d) Hukuka ya da Sözleşme haklarına aykırı olarak elde edilen delillerin kullanılması

134. 6. madde adil yargılanma hakkını garanti altına alırken, delillerin kabul edilebilirliği konusunda herhangi bir kural getirmemektedir, bu mesele esas itibarıyla ulusal hukuk kapsamında bir düzenleme konusudur (*Schenk/İsviçre*, §§ 45-46; *Heglas/Çek Cumhuriyeti*, § 84).

135. Dolayısıyla, kural olarak bir delil türünün, örneğin hukuka aykırı olarak elde edilmiş delillerin iç hukuk açısından kabul edilebilir olup olmadığına karar vermek Mahkeme’nin işi değildir. Cevap verilmesi gereken soru, delillerin elde edilme yolu dâhil, yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığı sorusudur. Bu, söz konusu hukuka aykırılığın ve eğer Sözleşme’deki bir hakkın ihlali söz konusu ise tespit edilen ihlalin niteliklerinin incelenmesini de içerir (*Khan/Birleşik Krallık*, § 34; *P.G. ve J.H./Birleşik Krallık*, § 76; *Allan/Birleşik Krallık*, § 42).

136. Bir yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığına karar verilirken, savunma makamının haklarına saygı gösterilmiş olup olmadığı da göz önünde tutulmalıdır. Özellikle, başvurana delillerin gerçekliğine itiraz etme ve kullanılmalarına karşı çıkma fırsatı verilip verilmediği incelenmelidir. Buna ek olarak, delillerin kalitesi ile birlikte, delillerin elde edildiği koşullar ve bu koşulların delillerin gerçekliği ve güvenilirliği üzerinde şüphe doğurup doğurmadığı da dikkate alınmalıdır. Bir delilin başka materyallerle desteklenmiş olmaması

halinde mutlaka adillik sorunu doğmaz; bir delil çok kuvvetliyse ve güvenilirliği konusunda bir risk yoksa buna karşılık destekleyici delile olan ihtiyaç azalır (*Bykov/Rusya* [BD], § 89; *Jalloh/Almanya* [BD], § 96). Bu bağlamda Mahkeme, söz konusu delilin davanın sonucu üzerinde belirleyici olup olmadığı konusuna da önem bağlamaktadır (*Gafgen/Almanya*).

137. Tespit edilen Sözleşme ihlalinin niteliğinin incelenmesi konusunda ise, Sözleşme’nin 8. maddesi ihlal edilerek elde edilen bilginin delil olarak kullanılmasının yargılamayı bir bütün olarak Sözleşme’nin 6. maddesine aykırı adil olmayan bir duruma getirip getirmediği meselesi ve özellikle başvuranın savunma haklarına saygı gösterilmesi ve söz konusu delilin kalitesi ve önemi meselesi, dava koşullarının tamamına bakılarak karara bağlanabilir (*Gafgen/Almanya* [BD], § 165).

138. Ancak, Sözleşme’nin 3. maddesinin ihlali suretiyle elde edilen delilin ceza davasında kullanılması konusunda farklı bir düşünce devreye girer. Sözleşme’de güvence altına alınan mutlak nitelikte esas haklardan birinin ihlali sonucu elde edilen bu tür bir delilin kabulü, mahkûmiyet üzerinde belirleyici olmasa bile, yargılamanın adilliği üzerinde ciddi sorunlar doğurur (*Jalloh/Almanya* [BD], §§ 99 ve 105; *Harutyunyan/Ermenistan*, § 63).

139. Bu nedenle, Sözleşme’nin 3. maddesine aykırı olarak –söz konusu muamelenin işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele olarak sınıflandırmasına bakılmaksızın- elde edilen ifadelerin ceza yargılamasında kullanılmasının, yargılamayı bir bütün olarak ve kendiliğinden Sözleşme’nin 6. maddesine aykırı adil olmayan bir duruma sokmaktadır (*El Haski/Belçika*; *Gafgen/Almanya* [BD], § 166). Bu aynı zamanda işkence fiillerinin doğrudan bir sonucu olarak elde edilen maddi delillerin kullanımına ilişkin olarak da doğrudur (*Jalloh/Almanya* [BD], § 105; *Gafgen/Almanya* [BD], § 167). İşkence kapsamına girmeyen fakat 3. maddeye aykırı bir şekilde insanlık dışı muamele olarak nitelendirilebilecek bir eylemle elde edilen bu tür bir delilin kabulü, ancak, 3. madde ihlalinin sanık aleyhinde yargılamaların sonucuyla ilgisinin, yani sanığın mahkûmiyeti veya cezası üzerinde bir etkisinin olduğu gösterildiğinde yalnızca 6. maddeyi ihlal edecektir (*El Haski/Belçika*, § 85; *Gafgen/Almanya* [BD], § 178).

140. Söz konusu ilkeler yalnızca 3. maddeye aykırı şekilde muamelenin mağduru olan mevcut davalıya değil ilgili üçüncü kişilerin bulunduğu durumlarda da geçerlidir. (*El Haski /Belçika* § 85). Özellikle, Mahkeme işkenceyle elde edilen delillerin duruşmada kullanılmasının, delilin alındığı kişi üçüncü taraf olsa bile, adaletin açıkça tanınmaması anlamına geleceğine karar vermiştir (*Othman (Abu Qatada)/Birleşik Krallık*, §§ 263 ve 267).

(e) Tuzağa Düşürülme**1. Genel Hususlar**

141. Mahkeme yetkililerin özellikle örgütlü suç ve yolsuzluk davalarında, özel soruşturma yöntemlerine başvurmalarına gerek duyduklarını kabul etmiştir. Mahkeme, bu bağlamda, özel soruşturma yöntemlerinin kullanılmasının – özellikle, gizli yapılan teknikler- özünde adil yargılanma hakkını ihlal etmediğine karar vermiştir. Ancak, bu tür teknikler yoluyla polis tahrikine yol açma riski bakımından, özel soruşturma yöntemlerinin kullanımının net sınırlar çerçevesinde olması gerekir (*Ramanauskas/Litvanya* [BD], § 51).

142. Organize suçların artması Devletlerin uygun tedbirler almasını gerektirirken, adaletin uygun şekilde tecelli ettirilmesinin gerekli olduğu anlamının çıkarılabileceği adil yargılanma hakkı yine de en basitten en karmaşığa tüm cezai suçlar açısından geçerlidir. Adaletin gerçekten adil bir şekilde sağlanması demokratik bir toplumda önemli bir yer tutmaktadır; başka bir değer uğruna feda edilemez (*aynı yerde*, § 53). Bu bağlamda, Mahkeme polisin gizli faaliyetlerde bulunabileceğini ancak kışkırtmaması gerektiğini vurgulamaktadır (*Khudobin/Rusya*, § 128).

143. Ayrıca, Sözleşme, ön soruşturma aşamasında ve suçun niteliğinin haklı nedenler sunabilmesi halinde, kimliği belirsiz muhbirler gibi kaynaklara güvenilmesini engellemektedir. Ancak, bu kaynakların bir mahkûmiyete dayanak teşkil etmeleri amacıyla mahkeme tarafından daha sonra kullanılması farklı bir husustur (*Teixeira de Castro/Portekiz*, § 35). Bu tür bir kullanım yalnızca istismara karşı yeterli ve uygun tedbirlerin tesis edilmesi, özellikle söz konusu soruşturma tedbirlerine izin verilmesi, uygulamaya konması ve denetlenmesi için açık ve öngörülebilir bir usulün oluşturulması halinde kabul edilebilir (*Ramanauskas/Litvanya* [BD], § 51). Yetkililerin gizli operasyonları kontrolü altına almasına dair, Mahkeme adli denetimin en uygun yöntem olacağı kanaatindeyken, diğer yöntemlerin iddia makamı tarafından denetim gibi yeterli usuller ve güvenceler uygulamaya koyması kaydıyla kullanılabilir olduğu görüşündedir (*Bannikova/Rusya*, § 50).

144. Açık kısıtlamaların ve teminatların sağlanması koşuluyla gizli ajanların kullanılması tolere edilebilmekteyken, kamu yararı gerekçe gösterilerek polisin suça teşviki sonucunda elde edilen delillerin kullanılması haklı bulunamaz, zira bunun yapılması, sanığın başlangıçtan itibaren adil yargılanma hakkının kesin olarak riske atıldığı anlamına gelecektir (*Ramanauskas/Litvanya* [BD], § 54).

145. Sonuç olarak, gizli ajanların kullanılmasını içeren bir davada adil yargılanma hakkına riayet edilip edilmediğini belirlemek için, Mahkeme öncelikle tuzağa düşürülmenin olup olmadığını (*kışkırtma kapsamında esaslılık analizi*) ve eğer varsa başvuranın tuzağa

düşürülme savunmasını ulusal mahkemeler önünde ortaya koyup koyamadığına dair bir inceleme yapmaktadır.(*Bannikova/Rusya*, §§ 37 ve 51). Eğer ajanın eylemleri, ajanın makamlara yardım eden bir özel kişi ya da Devlet tarafından görevlendirilen bir kişi olup olmadığına bakılmaksızın, tuzağa düşürülme durumu oluşturuyorsa ve elde edilen delil neticesi başvuran aleyhine açılan ceza yargılamalarında başvurana karşı kullanılıyorsa, Mahkeme Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin ihlaline karar verecektir (*Ramanauskas/Litvanya* [BD], § 73).

2. Kışkırtma tespitine ilişkin kriterler

146. Mahkeme tuzağa düşürülmeyi², yasalara uygun bir gizli soruşturmanın aksine, yetkililerin (güvenlik güçleri mensupları veya onların talimatıyla müdahil olan kişiler) delil temin etmek ve kovuşturmayı başlatabilmek amacıyla bir suç faaliyetinin soruşturulması sırasında kendilerini edilgen bir tutumla sınırlamadıkları, aksine baskı kurarak, diğer bir durumda işlenmeyecek olan suçun işlenmesini kışkırtarak bir suç oluşturmayı mümkün kılma olarak tanımlamıştır (*Ramanauskas/Litvanya* [BD], § 55).

147. Bir soruşturmanın “özünde pasif” olup olmadığına karar verirken, Mahkeme gizli operasyon altında yatan nedenleri ve yetkililerin operasyon yürütürkenki davranışlarını gözden geçirmektedir. Mahkeme, özellikle başvuranın suç teşkil eden eyleme dâhil olup olmadığına ya da ya da cezai bir suç işlemeye önceden hazırlanıp hazırlanmadığına karar verecektir (*Bannikova/Rusya*, § 38).

148. Mahkeme kendi değerlendirmesinde birtakım faktörleri dikkate almaktadır. Örneğin, Mahkeme *Teixeira de Castro/Portekiz* davasının ilk dönüm noktasında, diğerleri arasında, başvuranın adli sicil kaydının olmadığını, kendisine ilişkin bir soruşturma açılmadığını, polis memurları için kimliği belirlenememiş olduğunu, evinde uyuşturucu bulunmamış olmasını, yakalama sırasında üzerinde bulunan uyuşturucuların gizli ajanların talep ettikleri miktardan daha fazla olmadığını dikkate almıştır. Mahkeme ajanların eylemlerinin gizli ajanların eylemlerinin ötesine geçtiğine karar vermiştir çünkü gizli ajanlar suça teşvik etmişlerdir ve gizli ajanların müdahaleleri olmadan söz konusu suçun işlenmiş olacağını gösteren hiçbir şey yoktur (§§ 37-38).

149. Daha önce bir sabıka kaydının bulunması tek başına, cezai suç işlemeye ilişkin bir eğiliminin söz konusu olduğu anlamına gelmez (*Constantin ve Stoian/Romanya*, § 55). Ancak, başvuranın uyuşturucunun mevcut fiyatı hakkında bilgi sahibi olması, kısa sürede uyuşturucu temin edebilmesi ve üstelik birtakım fırsatları olmasına rağmen uyuşturucu pazarlığından vazgeçmemesi, Mahkeme’nin başvuranın önceden suç faaliyetinde

² Tuzağa düşürülme, polis kışkırtması ve provokatör ajan ifadeleri Mahkeme içtihatlarında birbirlerinin yerine de kullanılır.

bulunduğunun veya suç işleme kastının bulunduğunun göstergesi olduğu biçiminde değerlendirmede bulunmasına yol açmıştır (*Shannon/Birleşik Krallık* (k.k.)).

150. Dikkate alınması gereken bir diğer unsur ise başvurana söz konusu suçu işlemeye dair baskı yapıp yapılmadığıdır. Mahkeme, başvuranın cezai bir suç işlemeye eğilimli bir hale getirildiğine ya da suç teşkil eden bir faaliyete katıldığına dair herhangi bir nesnel şüphenin yokluğunda başvurana irtibata geçmede inisiyatif kullanma (*Burak Hun/Türkiye*, § 44) , başvuranın önce reddine rağmen teklifin yinelenmesi, ısrar eden telkin (*Ramanauskas/Litvanya* [BD], § 67), ortalamanın ötesinde fiyat yükseltme (*Malininas/Litvanya*, § 37) ve yoksunluk belirtilerinden bahsederek başvuranın merhametine hitap etme (*Vanyan/Rusya*, §§ 11 ve 49), söz konusu ajanın güvenlik güçlerinin bir üyesi olup olmadığına ya da güvenlik güçleri talimatları üzerine özel bir kişi olarak hareket edip etmediğine bakılmaksızın, söz konusu suçu işlemesi için başvuran üzerinde baskı kurmuş olabileceği düşünülebilecek davranışlar olarak değerlendirmiştir.

151. Bir diğer önemli soru ise Devlet ajanlarının suç teşkil eden eylemi başlatmaktansa suça “katılma” ya da “sızma” olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Önceki durumda söz konusu eylem gizli iş sınırları içinde kalmaktadır. *Miliniene/Litvanya* davasında Mahkeme, özellikle özel bireye konuşmaları kaydetmesi için teknik donanım vermek ve başvurana yapılan mali teşviklerin fiyat teklifini desteklemek suretiyle polisin olayların seyrini etkilemiş olmasına rağmen, davada inisiyatif özel bir kişi tarafından alındığından bu eylemlerin, suç teşkil eden eylemi başlatmaya yönelik olarak değil suç teşkil eden eyleme “katılma” olarak görüldüğü kanaatindedir. Söz konusu kişi, davayı lehte sonuçlandırmak için başvuranın rüşvet isteyeceği konusunda polise şikâyette bulunmuştur ve ancak bu şikâyet sonrasında şikâyeti doğrulamak amacıyla (§§ 37-38) operasyona yetki verilmiş ve Başsavcı vekili tarafından denetlenmiştir (benzer bir gerekçelendirme için bk. *Sequeira/Portekiz* (k.k.); ve *Eurofinacom/Fransa* (k.k.)).

152. Başlatılan ve yürütülen gizli polis harekâtındaki tutum, başvuranın tuzağa düşürülmeye konu olup olmadığı hususunun değerlendirilmesiyle ilgilidir. Söz konusu soruşturma tedbirinin denetlenmesi, uygulanması ve yetkilendirmesine ilişkin öngörülebilir ve net usullerin olmaması, söz konusu eylemlerin tuzağa düşürülme teşkil ettiğinin tespit edilmesinde belirleyici olmuştur. (bk. örneğin, *Teixeira de Castro/Portekiz* davasında, Mahkeme’nin bir yargıç tarafından denetlenen uyuşturucu kaçakçılığına karşı resmi bir operasyon kapsamında gizli ajanların müdahalesinin yer almadığını kaydettiği durum (§ 38); *Ramanauskas/Litvanya* davasında [BD], bir gizli ajanın kendi inisiyatifiyle üstlerinin dikkatine konuyu sunmadan hangi kişisel güdülerin ya da nedenlerin başvurana yaklaşmasına yol açığının belirtilmediği durum (§ 64); ve *Vanyan/Rusya* davasında , Mahkeme’nin polis

operasyonuna sonradan operasyonu yürütecek bir birim tarafından basit bir idari kararla yetki verildiğini, planlı deneme alımı amacına ve nedenlerine dair kararın çok az bilgi kapsadığını ve operasyonun adli bir inceleme ya da herhangi bir diğer bağımsız denetime konu olmadığını kaydettiği durum (§§ 46-47). Bu bağlamda, Rus makamları tarafından kullanılan “deneme alımları” tekniği *Veselov ve Diğerleri/Rusya* davasında yakından ele alınmıştır, Mahkeme söz konusu usulün yetersiz olduğuna ve başvuruları polis tarafından keyfi eylemlere maruz bıraktığına ve başvurular aleyhindeki ceza yargılamalarının adilliğine zarar verdiğine karar vermiştir. Mahkeme, yerel mahkemelerin ayrıca başvuruların tuzağa düşürülme savunmalarını yeteri kadar incelemediklerine ve özellikle başvurular karşısında deneme alımlarına ilişkin nedenleri, polislerin ve muhbirlerinin tutumunu gözden geçirmediklerine karar vermiştir (§ 127).

3. Tuzağa Düşürülme Savunmasının Adli İncelemesi

153. Tuzağa düşürülme meselesinin gerçekleştiği davalarda, Sözleşme’nin 6. maddesine yalnızca başvuran duruşma sırasında, bir itiraz ya da başka bir vasıtayla olsun, kışkırtma meselesini etkin bir şekilde ileri sürebildiğinde uyulacaktır. Yalnızca, silahların eşitliği ya da savunma makamının hakları gibi genel güvencelerin gözlemlenmiş olması yeterli değildir (*Ramanauskas/Litvanya* [BD], § 69). Bu tür davalarda, Mahkeme hiçbir şekilde kışkırtma olmadığını ispatlamanın, sanıkların iddialarının tamamen olası olmadığı şartıyla, iddia makamının işi olduğunu belirtmiştir.

154. Tuzağa düşürülmenin savunması yapılmışsa ve aksi kanıtlanmadıkça doğru sayılan belirli bir delil varsa, adli makamlar herhangi bir suça teşvik hususunun söz konusu olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla dava konusu olayları incelemelidir ve gerçeğin açığa çıkarılması için gerekli adımları atmalıdır. Adli makamların herhangi bir suça teşvik durumunun söz konusu olduğunu ortaya koymaları halinde, Sözleşmeye uygun şekilde sonuçlar çıkarmaları gerekmektedir (*aynı yerde* , § 70). Başvuranın cezai suç isnatlarına dair suçu kabul etmesi, yargılamayı yürüten mahkemeyi tuzağa düşürülme iddialarını incelemeye dair görevinden muaf etmemektedir (*aynı yerde* , § 72).

155. Bu bağlamda, Mahkeme ilk bakışta tuzağa düşürülmeye yönelik şikâyetin iç hukuk uyarınca esas bir savunma oluşturup oluşturmadığını ya da delillerin dâhil edilmemesine dair gerekçeler sunulup sunulmadığını veya benzer sonuçlara yol açıp açmadığını teyit etmektedir (*Bannikova/Rusya*, § 54). Kışkırtmaya dair bir savunmayla karşılaşıldığında, hangi usulün uygun olduğuna karar vermek yerel mahkemelerin elinde olmasına rağmen, Mahkeme söz konusu usulün tuzağa düşürülme konusunda, etraflıca, çekişmeli, kapsamlı ve kesin olmasını istemektedir (*aynı yerde*, § 57). Ayrıca, soruşturma makamları tarafından bilginin ifşa

edilmemesi bağlamında, Mahkeme çekişmeli yargılama ve silahların eşitliği ilkelerinin uyumuna ağırlık vermektedir (*aynı yerde*, § 58)

156. Bir sanığın suç işlemeye teşvik edildiğini iddia ettiği hallerde, yargılamanın Sözleşmenin 6 § 1 maddesi anlamı dâhilinde adil olması için, ceza mahkemelerinin dava dosyasındaki materyalleri dikkatli bir şekilde incelemesi ve polisin suça teşviki sonucunda elde edilen delillerin tümünün dâhil edilmemesi gerekmektedir. Bu durum, özellikle, polis operasyonunun yeterli bir yasal çerçeve ya da uygun tedbirler olmaksızın gerçekleştirildiği haller için geçerlidir (*Ramanauskas/Litvanya* [BD], § 60).

157. Eğer mevcut veriler Mahkeme’nin başvuranın tuzağa düşürülmeye tabi olup olmadığına dair karar vermesine olanak sağlamıyorsa, tuzağa düşürülme savunmasının adli incelemesi belirleyicidir (*Edwards ve Lewis/Birleşik Krallık* [BD], § 46; *Ali /Romanya*, § 101; bk. ayrıca , *Khudobin/Rusya*, yerel mahkemelerin araştırmayla ilgili faaliyetin meşru biçiminden tuzağa düşürülmeyi ayırmak için ilgili fiili ve hukuki unsurları incelemeyeceği durum; *V./Finlandiya*, başvuranın tuzağa düşürülme savunmasını ileri sürmesinin mümkün olmadığı durum ve *Shannon/Birleşik Krallık*, özel şahıs tarafından kullanılan hile yönteminin, tuzağa düşürülme iddiasını asılsız bulan yerel mahkemeler tarafından dikkatli bir inceleme konusu olduğu durum).

(f) Adil Yargılanma Güvencelerinden Feragat Etme

158. Sözleşme’nin 6. maddesinin ne ruhu ne de lafzı kişinin adil yargılanmanın belli güvencelerinden, kendi isteğiyle, açıkça veya zımnen vazgeçmesini engellemektedir. Ancak, bir haktan vazgeçmenin Sözleşme bağlamında etkin olması için, kişinin bu haktan vazgeçtiği net bir şekilde tespit edilmeli ve bu haktan vazgeçmesine mütenasip asgari güvenceler sağlanmalıdır. Ayrıca, bu durum herhangi bir önemli kamu menfaatine aykırı olmamalıdır (bk. *Hermi/İtalya* [BD], § 73; *Sejdovic/İtalya* [BD], § 86).

159. Bir sanığın Sözleşme’nin 6. maddesine dayalı önemli bir haktan tutumu vasıtasıyla, zımnen vazgeçtiğinin söylenebilmesi için, haktan vazgeçmesinin sonuçlarını makul olarak öngörebileceğinin ortaya konulması gerekmektedir (*Hermi/İtalya* [BD], § 74; *Sejdovic/İtalya* [BD], § 87).

(2) Aleni duruşma

6 § 1 maddesi

“Herkes davasının, ... cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, ... bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ... görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve

mahkemeye bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.”

(A) Alenilik ilkesi

160. Yargılamaların aleni mahiyeti, yargı sisteminin herhangi bir kamu denetimine tabi tutulmaksızın gizli bir şekilde yürütülmesine karşı davacıları korumaktadır; yargılamaların bu mahiyeti ayrıca mahkemelerin güvenilirliğinin sağlandığı yöntemlerden biridir. Alenilik, yargı sistemini görülebilir kılarak, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesindeki adil yargılanma amacına ulaşılmasına katkı sağlamaktadır; adil yargılanmanın güvence altına alınması, demokratik toplumlarda benimsenen temel ilkelerden birini teşkil etmektedir (*Sutter/İsviçre*, § 26; *Riepan/Avusturya*, § 27; *Krestovskiy/Rusya*, § 24).

161. Mahkeme önündeki yargılamaların aleni mahiyeti ilkesi, iki hususu içinde barındırmaktadır: bunlardan biri aleni duruşmaların gerçekleştirilmesi, diğeri ise kararların aleni olarak verilmesidir (*Tierce ve Diğerleri/San Marino*, § 93; *Sutter/İsviçre*, § 27).

(b) Sözlü duruşma ve mahkemede hazır bulunma hakkı

162. Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi dâhilinde “alenî bir duruşmanın” gerçekleştirilmesi hakkı, “sözlü duruşma” hakkını da kapsamaktadır (*Döry/İsveç*, § 37).

163. Sözlü ve aleni duruşma ilkesi, cezai bir suçla itham edilen kişinin ilk derece mahkemesi nezdinde duruşmaya katılmasını gerekli kılan cezai bağlamda büyük önem arz etmektedir (*Tierce ve Diğerleri/San Marino*, § 94; *Jussila/Finlandiya* [BD], § 40).

164. Duruşmada hazır bulunmadan, ilgili kişinin Sözleşme’nin 6 § 3 (c), (d) ve (e) maddesinde ifade edilen belirli haklardan nasıl yararlanabildiğini görebilmek zordur. Bu haklar şunlardır: “kendisini bizzat savunmak”, “iddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek” ve “Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercüman yardımından ücretsiz olarak yararlanmak”. Bu nedenle, bir sanığın Mahkeme salonunda hazır bulunma hakkının güvence altına alınmasına ilişkin yükümlülük, Sözleşme’nin 6. maddesinin temel gerekliliklerinden birini teşkil etmektedir (*Hermi/İtalya* [BD], §§ 58-59; *Sejdovic/İtalya* [BD], §§ 81 ve 84).

165. Sanığın gıyabında gerçekleştirilen yargılamaların Sözleşme’nin 6. maddesi ile bağdaşmaz olduğuna dair genel bir kural bulunmazken; bir şahsın, mahkemede hazır bulunma ve kendisini savunma haklarından feragat ettiğinin veya yargıdan kaçma niyetinin olduğunun tespit edilemediği hallerde gıyabında mahkûm edilmesi ve sonrasında hem hukuki hem de fiili açıdan atılı suçun esasına ilişkin beyanlarını tekrardan dinleyecek bir mahkemeden

yararlanma hakkından faydalanamaması durumunda da hukuksuzluk ortaya çıkmaktadır (*Sejdovic/İtalya* [BD], § 82).

166. Ancak, duruşma gerçekleştirme yükümlülüğü, Sözleşme’nin 6. maddesinin cezai yönü kapsamına giren tüm davalarda mutlak değildir. “Suç isnadı” kavramının, ceza hukukunun klasik kategorilerine (idari para cezaları, gümrük kanunu ve ek vergiler)girmeyen davalarda uygulanmak üzere kapsamının genişletilmesi ışığında değerlendirme yapıldığında, farklı ağırlıklardaki “*suç isnatlarının*” mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Ceza hukukunun çekirdeğine inildiğinde adil yargılanma koşulları en katı olmakla birlikte, Sözleşme’nin 6. maddesinin cezai yönü dâhilindeki güvencelerin, ceza yargılaması kapsamına giren ve önemli bir kusur taşımayan diğer dava kategorileri için sıkı sıkıya uygulanmasına gerek yoktur (*Jussila/Finlandiya* [BD], §§ 41-43).

167. Sözlü bir duruşmanın gerçekleştirilmemesini haklı kılacak koşulların niteliği, esas olarak, yetkili mahkemece ele alınan meselelerin mahiyetine indirgenmektedir. Bu durumda, söz konusu meselelerin, dava dosyası üzerinden yeterince çözümlenemeyen herhangi bir hukuki veya fiili sorunu ortaya çıkarıp çıkarmadığına bakılmaz. Delillerin sözlü olarak sunulmasını veya tanıkların sorguya çekilmesini gerekli kılmayan, güvenilirliğe veya tartışmalı olaylara ilişkin herhangi bir meselenin söz konusu olmadığı durumlarda ve sanığa davasını yazılı olarak sunabilme ve aleyhindeki delillere itiraz edebilme olanağının yeterince tanındığı koşullarda sözlü bir duruşmanın yapılması gerekmez (*Jussila/Finlandiya* [BD], §§ 41-42, 47-48). Bu bağlamda, ulusal yetkili makamların verimlilik ve tasarrufa ilişkin talepleri dikkate alması yerinde bir girişimdir (ek vergilere ilişkin yargılamalar hakkında: *Jussila/Finlandiya* [BD], §§ 41-43, 47-48 ve karayollarında meydana gelen trafik suçlarına ilişkin olarak acele muhakeme usulü hakkında: *Suhadolc/Slovenya* (k.k.)).

(c) Temyiz süreci

168. Davalının duruşmaya bizzat katılması, alt mahkemelerde gerçekleştirilen duruşmalarda büyük bir önem arz etse de, temyiz duruşmalarında durum aynı olmayıp, temyiz duruşmalarına bizzat katılım alt mahkeme duruşmalarına oranla daha az önem teşkil etmektedir. Sözleşme’nin 6. maddesinin temyiz yargılamaları dâhilinde uygulanış biçimi, ilgili yargılamaların kendine özgü koşullarına bağlı olup, iç hukuk düzenindeki yargılamaların bütünlüğü ve ilgili temyiz mahkemesinin rolü dikkate alınmalıdır (*Hermi/İtalya* [BD], § 60).

169. İlk derece mahkemesi önünde aleni bir duruşmanın gerçekleştirilmiş olması koşuluyla; somut meselelerin dışında, temyize başvurma izni işlemleri ve hukuki meseleleri konu edinen yargılamalar esnasında, temyiz mahkemesi başvurana kendisini bizzat ifade etme yetkisi vermese dahi Sözleşme’nin 6. maddesinin koşulları yerine getirilmiş kabul edilir

(temyize başvurma izni ile ilgili olarak, *Monnell ve Morris/Birleşik Krallık*, § 58 ve istinaf mahkemesi ile ilgili olarak, *Sutter/İsviçre*, § 30).

170. Temyiz mahkemesinin davayı hem fiili hem de hukuki açıdan inceleme yetkisine sahip olması halinde bile, Sözleşme’nin 6. maddesi uyarınca aleni bir duruşmanın gerçekleştirilmesi her zaman gerekli görülmez (*Fejde v. Sweden*, § 31). Bu hususta karar verilirken, ilgili yargılamaların kendine özgü koşulları ve başvuranın menfaatlerinin temyiz mahkemesi önünde ifade ediliş ve korunuş biçimi dikkate alınmalı ve özellikle de ilgili meselelerin mahiyeti ışığında değerlendirme yapılmalıdır (*Seliwiak/Polonya*, § 54; *Sibgatullin/Rusya*, § 36).

171. Ancak, temyiz mahkemesinin herhangi bir davayı olaylar ve hukuk bakımından incelemesinin ve suç veya suçsuzluk durumlarını kapsamlı bir şekilde değerlendirmesinin gerekli olduğu hallerde, söz konusu temyiz mahkemesi, ilgili sanığın ceza gerektiren suçu işlemediğini kanıtlamak amacıyla şahsen sunduğu delilleri (ifadeleri) doğrudan değerlendirmeden meseleye ilişkin bir sonuca varamaz (*Popovici/Moldova*, § 68; *Lacadena Calero/İspanya*, § 38). Duruşmaların aleni olarak gerçekleştirilmesini öngören ilke kapsamında, sanığın temyiz mahkemesine şahsen delil sunması gerekmektedir. Bu açıdan, alenilik ilkesi, sanığın haklarının güvence altına alınması amacına hizmet etmektedir (*Tierce ve Diğerleri/San Marino*, § 95).

(D) Alenilik kuralına ilişkin istisnalar

172. Aleni duruşma şartı istisnalara tabidir. Bu durum, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinde açık bir şekilde ifade edilmiştir. İlgili hüküm şu şekildedir: “*demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.*” Davanın koşulları değerlendirildiğinde kesin olarak gerekli görüldüğü takdirde, yargılama işlemleri tamamen veya kısmen gizli bir şekilde yürütülebilir (*Welke ve Biatek/Polonya*, § 74; *Martinie/Fransa* [BD], § 40).

173. Bu istisnalardan birinin veya çoğunun geçerli olabileceği dayanakların mevcut olması halinde yetkili makamlar gerekli gördüklerinde duruşmaların gizli bir şekilde gerçekleştirilmesine karar verebilirler, ancak bu konuda herhangi bir zorunluluk söz konusu değildir (*Toeva/Bulgaristan* (k.k.)).

174. Her ne kadar ceza yargılamalarında alenilik ilkesinin çoğu zaman uygulanması beklense de, tanıkların güvenliğinin ve gizliliğinin sağlanması veya adaleti korumak amacıyla

özgür bir şekilde bilgi ve görüş alışverişinin yapılabilmesi gibi gerekçelerle, Sözleşme’nin 6. maddesi uyarınca yargılamaların açık ve aleni mahiyetini kısıtlamak uygun görülebilir (*B. ve P./Birleşik Krallık*, § 37).

175. Güvenlik kaygıları çoğu ceza yargılamasında mevcuttur, ancak yine de bu kaygıların tek başına duruşmaların aleni bir şekilde gerçekleştirilmemesini haklı kıldığı durumlar oldukça azdır (*Riepan/Avustralya*, § 34). Güvenlik tedbirleri dar kapsamlı olarak düzenlenmeli ve gereklilik ilkesi ile bağdaşmalıdır. Adli merciler, mahkeme salonunda gizliliğin ve güvenliğin sağlanması için olası tüm alternatifleri değerlendirmeli ve aynı amaca hizmet eden tedbirlerden daha az katı olanını tercih etmelidirler (*Krestovski/Rusya*, § 29).

176. Kamu düzeni ve güvenlik sorunları hususları, mahpuslar aleyhinde cezaevinde yürütülen disiplin yargılamalarının aleniyetten uzak bir şekilde yürütülmesini haklı kılabilir (*Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, § 87).

177. Olağan ceza yargılamaları kapsamında cezaevinde duruşmanın gerçekleştirilmesi, söz konusu duruşmanın aleni olmadığı anlamına gelmemektedir. Ancak, bir duruşmanın mahkeme salonu dışında gerçekleştirilmesinin barındırdığı engellere karşı koymak adına Devlet, kamunun ve medyanın duruşma yeri hakkında usulüne uygun olarak bilgilendirilmesini ve etkili bir erişimin kendilerine sağlanmasını temin etmek amacıyla telafi edici tedbirler alma yükümlülüğü altına girer (*Riepan/Avusturya*, §§ 28-29).

178. Dava dosyasında gizli bilgilerin bulunması, duruşmanın açık bir şekilde gerçekleştirilmesi ile ulusal güvenlik kaygıları arasında bir denge kurulmaksızın duruşmanın kamuya kapalı bir şekilde yapılacağına işaret etmez. Ceza yargılamalarının aleniyetten uzak bir şekilde yürütüleceğine karar vermeden önce mahkemeler, söz konusu kapalılığın hükümetin mecburi menfaatlerinin korunması için gerekli olduğuna dair bazı bulgulara varmalı ve bu tür bir menfaatin korunması amacıyla da mahremiyeti gerekli ölçüde sınırlandırmalıdır (*Belashev/Rusya*, § 83; *Welke ve Biatek/Polonya*, § 77).

(e) Kararların aleni olarak bildirilmesi

179. Mahkeme, “*aleni olarak bildirilmiş*” sözcüğünü kelimesi kelimesine yorumlayarak kısıtlama yoluna gitmemiştir (*Sutter/İsviçre*, § 33; *Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, § 91).

180. Kararın açık bir mahkemede okunması anlamını taşıyan bu ifadeye karşın, bir kararın diğer yöntemlerle aleni bir şekilde açıklanması da Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi ile bağdaşabilmektedir. Genel olarak, “*kararın*” davalı Hükümetin iç hukuku uyarınca bildiriliş şekli söz konusu yargılamaların kendi koşulları ışığında değerlendirilmeli ve bu bağlamda da Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinde izlenen hedefler dikkate alınmalıdır; şöyle ki, adil yargılanma hakkının güvence altına alınabilmesi için yargının kamu denetimine tabi tutulmasına imkân

sağlanmalıdır. Bu değerlendirme yapılırken, yargılamanın bütünü dikkate alınmalıdır (*Welke ve Biatek/Polonya*, § 83: gizli olarak gerçekleştirilen yargılamalar kapsamında kararların hüküm kısmının aleni bir şekilde bildirilmesinin kısıtlandırılması Sözleşme’nin 6. maddesine aykırılık teşkil etmemiştir).

181. Adli bir kararın bütünüyle kamudan gizli bir şekilde verilmesi haklı görülemez. Adli kararların yalnızca, ifşa edilmesi halinde ulusal güvenliği veya diğerlerinin emniyetini tehdit edebilecek kısımlarının gizli tutulması gibi bazı yöntemler ile meşru güvenlik kaygıları hafifletilebilir (*Raza/Bulgaristan*, § 53; *Fazliyski/Bulgaristan*, §§ 67-68).

(3) Makul süre

6 § 1 maddesi

“Herkes davasının, ... makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir.

(A) Yargılamaların uzunluğunun belirlenmesi

182. Cezai meselelerde herkesin davasının makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahip olduğunu belirten Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin amacı, sanıkların bir suç isnadına aşırı uzun süre maruz kalmalarını engellemek ve bu suç isnadını bir karara bağlamaktır (*Wemhoff/Almanya*, § 18; *Kart/Türkiye* [BD], § 68).

1. Dikkate alınacak sürenin başlangıcı

183. Dikkate alınacak süre, kişinin suçla itham edildiği günden itibaren başlamaktadır (*Neumeister/Avusturya*, § 18).

184. “Makul süre”, dava mahkeme önüne getirilmeden önce işlemeye başlayabilir (*Deweert/Belçika*, § 42); örneğin, yakalama anından itibaren (*Wemhoff/Almanya*, § 19), kişinin suç ile itham edildiği zamandan itibaren (*Neumeister/Avusturya*, § 18) veya ön soruşturmanın başlatıldığı tarihten itibaren (*Ringeisen/Avusturya*, § 110).

185. Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi çerçevesinde, “suç isnadı” kavramı, “bir şahsa suç işlediğine dair bir iddianın yetkili makamlarca resmen bildirilmesi” olarak tanımlanabilir (*Deweert/Belçika*, § 46); bu tanım aynı zamanda, şüphelinin durumunun “esaslı bir surette etkilenmiş” olup olmadığının kontrol edilmesine de karşılık gelmektedir (*Deweert/Belçika*, § 46; *Neumeister/Avusturya*, § 13; *Eckle/Almanya*, § 73; *McFarlane/Almanya* [BD], § 143).

2. Sürenin sona ermesi

186. Mahkeme, cezai meselelerde Sözleşme’nin 6. maddesinin uygulanabileceği sürecin, söz konusu yargılamaların tamamını kapsadığına kanat getirmiştir (*König/Almanya*, § 98); buna temyiz aşaması da dâhildir (*Delcourt/Belçika*, §§ 25-26; *König/Almanya*, § 98; *V./Birleşik Krallık* [BD], § 109). Ayrıca, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesine göre son nokta, isnat edilen suç hakkında verilen karardır; bu karar, yöneltilen suçlamanın esası hakkında hüküm veren bir temyiz mahkemesinin kararı da olabilir (*Neumeister/Avusturya*, § 19).

187. Dikkate alınacak süre, en azından beraat veya mahkûmiyet kararı verilinceye kadar devam eder; bu karara temyiz yoluyla varılmış olması da durumu değiştirmez. Ayrıca, adli yargılamalardaki gecikmelerden endişe duyanlara sağlanan korumanın mahkeme önündeki ilk duruşmada sonlandırılması için herhangi bir neden yoktur; yargılamayı yürüten mahkemenin herhangi bir kanuni dayanak göstermeden erteleme kararı vermesi veya aşırı gecikmelere sebep olması da endişe konusudur (*Wemhoff/Almanya*, § 18).

188. Mahkûmiyete hükmedilmesi halinde, verilecek cezanın tam olarak sabitleştirilmediği durumlarda Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi kapsamında “suçlamaların esası konusunda bir kararın verilmediğine” kanaat getirilir (*Eckle/Almanya*, § 77; *Ringeisen/Avusturya*, § 110; *V./Birleşik Krallık* [BD], § 109).

189. Herhangi bir mahkeme tarafından verilen bir **kararın icrası**, Sözleşme’nin 6. maddesi çerçevesinde, yargılamanın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmelidir (*Assanidze/Gürcistan* [BD], § 181). Sözleşmeci bir Devletin hukuki veya idari sistemi kapsamında, beraat ettirilen kişi aleyhinde verilen bağlayıcı nitelikteki nihai bir beraat kararının hükümsüz bırakılmasına izin verilmesi halinde, Sözleşme’nin 6. maddesi kapsamına giren güvenceler göz ardı edilmiş olur. Ceza yargılamaları kendi içinde bir bütün olup, Sözleşme’nin 6. maddesinde ile sağlanan güvence, beraat kararı ile sonlandırılmaz (aynı kararda § 182). İlgili devletteki idari makamların, bir davalı hakkında verilen beraat kararını reddetmeleri veya bu karara uygun hareket etmemeleri ya da bu hususta gecikmeye sebep olmaları durumunda, davalının daha önce yargılamaların adli evresinde yararlandığı 6. madde güvenceleri kısmen göz ardı edilmiş olur (aynı kararda § 183).

(b) Makul sürenin değerlendirilmesi

1. İlkeler

190. Yargılamaların uzunluğunun makul olup olmadığı, **davanın koşulları çerçevesinde** belirlenmelidir, dolayısıyla **genel bir değerlendirmenin** yapılması öngörülmektedir (*Boddaert/Belçika*, § 36). Yargılamaların belirli aşamalarının kendi içinde kabul edilebilir hız

düzeyinde yürütüldüğü durumlarda bile, yargılamaların toplam uzunluğuna bakıldığında “makul sürenin” aşıldığı görülebilmektedir (*Dobbetin/Fransa*, § 44).

191. Sözleşme’nin 6. maddesine göre, adil yargılamalar hızlı bir şekilde yürütülmelidir, ancak aynı maddede, adaletin uygun bir şekilde yenine getirilmesi şeklinde daha genel bir ilke de öngörülmektedir. Bu temel koşulun çeşitli yönleri arasında da adil bir denge kurulmalıdır (*Boddaert/Belçika*, § 39).

2. **Kriterler**

192. Ceza yargılamalarının süresinin makul olup olmadığını belirlerken Mahkeme, davanın karmaşıklığı, başvuranın tutumları ve ilgili idari ve adli yetkililerin tutumları gibi faktörleri dikkate almaktadır (*König/Almanya*, § 99; *Neumeister/Avusturya*, § 21; *Ringelsen/Avusturya*, § 110; ayrıca bk. *Pelissier ve Sassi/Fransa* [BD], § 67 ve *Pedersen ve Baadsgaard/Danimarka*, § 45).

193. **Bir davanın karmaşıklığı**; isnat olunan suç sayısı, yargılamalara müdahil olan kişi sayısı (davalılar ve tanıklar gibi) veya davanın uluslararası boyutu gibi hususlardan kaynaklanabilmektedir (*Neumeister/Avusturya*, § 20: bu davada, ilgili işlemler çeşitli ülkelerde dallanıp budaklanmış olup, Interpol’den yardım istenmiş, karşılıklı adli yardımlaşmaya ilişkin anlaşmaların uygulanması gerekli görülmüş ve dava ile ilgisi olan yirmi iki kişi tespit edilmiş ve bu kişilerden bazılarının da yurt dışında ikamet ettiği öğrenilmiştir). Bir dava, şüphelerin “beyaz yaka” suçları yönünde olması halinde de oldukça karmaşık hale gelebilir; bu bağlamda, birkaç şirketi hedef alan, soruşturma makamlarının denetiminden kaçmaya yönelik karmaşık işlemlerde bulunan ve önemli bir muhasebe ve finansal uzmanlık gerektiren geniş kapsamlı dolandırıcılıktan bahsedilebilir (*C.P. ve Diğerleri/Fransa*, § 30).

194. Dava biraz karmaşık olsa dahi Mahkeme, herhangi bir açıklama yapılmaksızın hareketsiz kalınan uzun süreleri “makul” olarak nitelendiremez (*Adiletta/İtalya*, § 17: bu davada; davanın sorgu hâkimine sevk edildiği zamandan, sanığın ve tanığın sorguya çekilmesine kadar geçen beş yıl süreli gecikme ve davanın sorgu hâkimine geri gönderilmesinden itibaren, başvuranların yeniden duruşmaya sevk edildiği zamana kadar geçen bir yıl ve dokuz ay süreli gecikme de dâhil olmak üzere, toplamda on üç sene ve beş aylık bir süre söz konusudur).

195. **Başvuranın tutumu**. Sözleşme’nin 6. maddesine göre, başvuranların adli makamlarla aktif olarak birlikte hareket etmesi gerekmez. Başvuranlar aynı zamanda, iç hukukun kendilerine sunduğu tüm çözüm yollarını tamamen kullandıkları gerekçesiyle de sorumlu tutulamazlar. Ancak, başvuranların tutumları, davalı Devlete atfedilemeyen nesnel

bir nitelik taşımaktadır ve bu nitelik, yargılamaların uzunluğunun makul olan süreyi aşmış aşmadığı konusunda değerlendirme yaparken dikkate alınmalıdır (*Eckle/Almanya*, § 82: bu davada, başvurular sistematik olarak yargıçlara itiraz etmek ve benzeri suretlerle, yargılamaların gecikmesine sebep olan eylemlerde bulunmuşlardır; bu eylemlerden bazılarının kasıtlı olarak engelleme niteliği taşıdığı dahi değerlendirilmiştir).

196. Göz önüne alınması gereken tutum örneklerinden bir diğeri ise, dava dosyasından açık bir şekilde anlaşıldığı üzere, başvuranın soruşturmayı geciktirme niyeti içerisinde olmasıdır (*I.A./Fransa*, § 121: bu davada başvuran, diğer eylemlerinin yanı sıra, dava dosyasının savcıya çok yakında iletileceği kendisine bildirilinceye kadar beklemiş ve sonrasında bir dizi ek soruşturma talebinde bulunmuştur).

197. Bir başvuran, kendi ülkesinde adalete teslim olmadan firari olarak yaşadığı döneme istinat edemez. Bir sanığın, hukukun üstünlüğünü gözeten bir Devletten kaçması halinde, ilgili kişinin, yargılamaların makul olmayan süresinden şikâyetçi olma hakkının ortadan kalktığı kabul edilebilir, ancak bu karineyi ortadan kaldıracak yeterli gerekçeleri sunması halinde durum değişebilir (*Vayıç/Türkiye*, § 44).

198. **İlgili makamların tutumları.** Sözleşme’nin 6. maddesi, Sözleşmeciler Devletlere, kendi adli sistemlerini, yerel mahkemelerce koşullarının yerine getirilebileceği şekilde organize etme yükümlülüğü vermektedir (*Abdoella/Hollanda*, § 24; *Dobbertin/Fransa*, § 44).

199. Her ne kadar işlerin geçici olarak yığılması, Sözleşmeciler Devletlerin bu tür bir istisnai durumu ele almak için gereken çabuklukla telafi edici adımları atmaları halinde herhangi bir yükümlülük teşkil etmese de (*Milasi/İtalya*, § 18; *Baggetta/İtalya*, § 23) Mahkeme, kararını verirken, yetkili makamlarca atıfta bulunulan ağır iş yükünü ve meselelerin telafi edilebilmesi için alınan çeşitli tedbirleri nadiren dikkate alır (*Eckle/Almanya*, § 92).

200. Yargılamaların uzunluğu makullük açısından değerlendirilirken, **başvuranın avantajları ve dezavantajları** dikkate alınmalıdır. Örneğin, bir kişinin tutuklu yargılanması halinde, nihai karara varılan sürenin makul olup olmadığına bakılırken göz önünde bulundurulması gereken faktör de budur (*Abdoella/Hollanda*, § 24: bu davada, belgeleri iki kez Yüksek Mahkemeye göndermek için gereken süre, davanın toplam incelenme süresi olan elli iki aylık sürenin yirmi bir ayını geçmiştir. Mahkeme, bu şekildeki uzun süreli hareketsizlikleri, özellikle sanığın tutuklu yargılandığı davalarda kabul edilemez olarak nitelendirmiştir).

(C) Bazı örnekler**1. Aşağıdaki davalarda makul süre aşılmıştır**

- Bir ayaklanma döneminin ardından, yetkililerin mahkemenin istisnai iş yüküyle baş edebilmek adına aldıkları tedbirlere rağmen, davaya müdahil olan kişi sayısından (35) başka, davanın karmaşıklığına sebep olabilecek herhangi bir özel durum bulunmaksızın, 9 yıl ve 7 aylık bir süre söz konusudur (*Milas/İtalya*, §§ 14-20).
- Bölgede yaşanan siyasi sorunlara ve mahkemelerin aşırı iş yüküne rağmen, Devlet, mahkemelerin çalışma koşullarını geliştirmek adına uzun yıllar boyunca herhangi bir girişimde bulunmamıştır. 13 yıl ve 4 aylık bir süre söz konusudur (*Baggetta/İtalya*, §§ 20-25).
- Yeterli disiplin tedbirleri alınmaksızın, kararın verildiği tarihten itibaren sorumlu hâkim tarafından tam yazılı metnin oluşturulmasına kadar geçen 33 aylık süre de dâhil olmak üzere, 5 yıl, 5 ay ve 18 günlük bir süre söz konusudur (*B./Avusturya*, §§ 48-55).
- Nitelikli zimmet suçu davasında, ifadesi alınacak kişi sayısı ve incelemeye tabi tutulacak belgelerin teknik mahiyeti bakımından davanın karmaşık olması nedeniyle, 5 yıl ve 11 aylık bir süre söz konusudur; ancak, bu durum bir soruşturmanın beş yıl ve iki ay sürmesini haklı gösterememiştir. Ayrıca, yetkili makamların hareketsiz kaldığı dönemler de olmuştur. Bu nedenle, yargılama sürecinin uzunluğu makul olarak görünse de, soruşturmanın titizlikle yürütüldüğünü söylemek doğru olmaz (*Rouille/Fransa*, § 29).
- Söz konusu süre 12 yıl, 7 ay ve 10 gündür. Bariz herhangi bir karmaşıklık durumu olmamış ya da başvuran yargılamaları geciktirmek adına herhangi bir taktik uygulamamıştır. Ancak, idari mahkemeye başvurunun yapıldığı tarihten itibaren vergi dairesinin ilk savunmalarının alındığı tarihe kadar geçen süre iki yıl ve dokuz aydan fazla olmuştur (*Clinique Mozart SARL/Fransa*, §§ 34-36).

2. Aşağıdaki davalarda makul süre aşılmamıştır

- Dolandırıcılığı ve hileli iflası konu alan bağlantılı davaların karmaşıklığı söz konusu olup, ilgili süre 5 yıl ve 2 aydır. Davanın kapsamına bakıldığında başvuran sadece, salıverilmek için çok sayıda taleplerde ve itirazda bulunmamış, aynı zamanda ilgili yargıçların çoğuna itiraz ederek yargılamaların farklı yargı mercilerine nakledilmesini de talep etmiştir (*Ringeisen/Avusturya*, § 110).
- 7 yıl ve 4 aylık bir süre söz konusudur: Suç isnadında bulunulan süreden itibaren yedi yıldan fazla süre geçmiş olup, bu süreçte sanığın mahkûm edilmesi veya salıverilmesi yönünde herhangi bir karar verilmemiştir. Söz konusu süre, çoğu davada makul sürenin aşıldığı şeklinde nitelendirilmesi gereken istisnai bir süredir. Ayrıca, yargıç, 15 ay boyunca

hiçbir müşterek sanığı veya tanığı dinlememiş ve diğer görevlerini yerine getirmemiştir; ancak, dava oldukça karmaşıktır (suçlamaların ve müdahil olan kişilerin sayısı ve yurtdışında avukat yardımdan yararlanma taleplerini yerine getirme hususunda belirli zorluklara yol açacak uluslararası boyut v.s.) (*Neumeister/Avusturya*, § 21).

III. ÖZEL GÜVENCELER

A. Masumiyet karinesi

6 § 2 maddesi

“Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır.”

(1) İspat külfeti

201. Masumiyet karinesi ilkesi, diğer birçok koşulun yanı sıra, mahkeme üyelerinin, görevlerini icra ederken, sanığın itham edildiği suçu işlediğine dair bir önyargı ile hareket etmemelerini gerektirmektedir; ispat külfeti iddia makamında olup, sanık her türlü şüpheden istifade etmelidir. İddia makamı, sanığı aleyhinde açılacak dava hakkında bilgilendirmeli (sanık bu şekilde savunmasını hazırlayabilir ve sunabilir) ve sanığın mahkûm edilmesi için yeterli delilleri ileri sürmelidir (*Barberâ, Messegue ve Jabardo/İspanya*, § 77; *Janosevic/İsveç*, § 97). İspat külfetinin iddia makamından alınıp savunma makamına verilmesi halinde, masumiyet karinesi ihlal edilir (*Telfner/Avusturya*, § 15). İspat külfeti, yargılamaların sonunda verilen nihai kararın ardından açılan tazminat davasında da tersine döndürülemez (*Capeau/Belçika*, § 25).

202. Cezai sorumluluğun kaldırılması, aynı olaylar nedeniyle hükmedilen tazminatın ödenmesini gerektiren hukuki bir yükümlülüğün ortaya çıkmasına engel olmaz (*Ringvold/Norveç*, § 38; *Y./Norveç*, § 41; *Lundkvist/İsveç* (k.k.)).

(2) Fiili ve hukuki karineler

203. Ceza davası kapsamında bir kişinin masumiyet karinesi ve iddia makamının kendisi aleyhindeki iddiaları ispatlama yükümlülüğünü üstlenmesini isteme hakları mutlak değildir. Zira fiili ve hukuki karineler tüm ceza-hukuk sistemlerinde mevcut olup, temelde Sözleşme ile yasaklanmamıştır (*Falk/Hollanda* (k.k.)); trafik suçunun işlendiği esnada aracı kendisi kullanmayan ancak müseccel araç sahibi olan bir şahsa para cezasının verilmesini konu almaktadır). Özellikle, Sözleşmeciler Devletler belirli koşullarda, basit veya nesnel bir fiili, suç kastından veya ihmalden kaynaklanıp kaynaklanmadığına bakılmaksızın cezalandırabilirler (*Salabiaku/Fransa*, § 27: narkotik madde bulundurulduğu gerekçesiyle, kaçakçılık yapıldığına

dair cezai bir yükümlülük karinesinin mevcudiyeti konu alınmıştır; *Janosevic/İsveç*, § 100: tarafsız gerekçelere dayanılarak ek verginin uygulanması ve mahkemece kesinleştirilmiş bir karar bulunmaksızın bahsi geçen uygulamanın icra edilmesi söz konusudur). Ancak, Sözleşme’nin 6 § 2 maddesine göre, Devletler, söz konusu meselenin önemini dikkate almaya ve savunma makamının haklarını korumaya yönelik makul bir çerçevede, bu karineleri sınırlandırmalıdır (*Salabiaku/Fransa*, § 28; *Radio France ve Diğerleri/Fransa*, § 24: radyo programlarında kullanılan onur kırıcı ifadeler nedeniyle, bir yayın müdürüne atfedilen cezai yükümlülük karinesi söz konusudur; *Klouvi/Fransa*, § 41; delil yetersizliği nedeniyle beraat ettirilen bir sanığın itham edilmesinin yanlış olduğu yönündeki bir hukuki karineden dolayı, iftira suçlamasına karşı bir savunmanın yapılamaması söz konusudur).

204. Sözleşmeci Devletler, ceza hukuku kapsamında karinelere başvururken, dava konusu meselenin önemi ve savunma makamının hakları arasında adil bir denge kuralıdır; diğer bir deyişle, yararlanılan araçlar, ulaşılması gereken meşru hedefle makul bir orantılılık içerisinde olmalıdır (*Janosevic/İsveç*, § 101; *Falk/Hollanda* (k.k.)).

(3) Sözleşme’nin 6 § 2 maddesinin kapsamı

(A) Ceza yargılamaları

205. Sözleşme’nin 6 § 2 maddesi, yalnızca suçlamanın esaslarına ilişkin incelemeyi değil, kovuşturma aşamasının sonuçlarına bakılmaksızın ceza yargılamalarının bütünü kapsar (Bk., diğer birçok karar arasında, *Poncelet/Belçika*, § 50; *Minelli/İsviçre*, § 30; *Garycki/Polonya*, § 68).

206. Temyize gidilmesi üzerine yargılamaların devam ettiği durumlarda, ilk derece yargılamalarında davalının mahkûmiyetine hükmedilmesi nedeniyle, masumiyet karinesi ilkesinin uygulanmasına son verilir (*Konstas/Yunanistan*, § 36).

207. Bir sanığın suçunun ispatlandığı hallerde, hüküm aşamasında sanığın karakteri ve tutumu hakkında öne sürülen iddialara ilişkin olarak Sözleşme’nin 6 § 2 maddesi hiçbir surette uygulanamaz; ancak söz konusu suçlama Sözleşme’nin kapsamı dâhilinde yeni bir “suç isnadı” teşkil edebilecek mahiyette ise istisnai bir durum söz konusu olur (*Phillips/Birleşik Krallık*, § 35; *Böhmer/Almanya*, § 55; *Geerings/Hollanda*, § 43).

208. Bütün bunlara rağmen, bir kişinin masumiyet karinesi ve iddia makamının kendisi aleyhindeki iddiaları ispatlama yükümlülüğünü üstlenmesini isteme hakları, ceza usulü bağlamında uygulanan Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi dâhilindeki adil duruşma kavramının bir parçasını oluşturmaktadır (*Phillips/Birleşik Krallık*, §§ 39-40; *Grayson ve Barnham/Birleşik Krallık*, §§ 37 ve 39).

(B) Müteakip yargılamalar

209. Masumiyet karinesi aynı zamanda, cezai bir suçtan beraat ettirilen veya hakkındaki ceza yargılamaları halen devam eden bireyleri, itham edildikleri suçu gerçekten işlediklerini varsayan kamu görevlileri ve yetkililerine karşı korumaktadır. Herhangi bir yargılama kapsamında beraat kararına veya düşme kararına saygı gösterilmemesi halinde, Sözleşme’nin 6 § 2 maddesinde öngörülen güvenceler, teoride kalma ve göz ardı edilme tehlikesine düşebilir. Mevzubahis olan bir diğer husus ise, ceza yargılamalarının sona ermesi halinde, ilgili kişinin itibarının ve kamu tarafından nitelendirilme biçiminin risk altına gireceğidir (*Allen/Birleşik Krallık* [BD], § 94).

210. Sözleşme’nin 6 § 2 maddesinin müteakip yargılamalar bağlamındaki uygulanabilirliği konusu her ortaya çıktığında, başvuran, sona eren ceza yargılamaları ve müteakip yargılamalar arasında bir bağın bulunduğunu göstermelidir. Örneğin, müteakip yargılamaların, önceki ceza yargılamalarının neticesinin incelenmesini gerektirmesi halinde ve özellikle, müteakip yargılamaların mahkemeyi; ceza kararını incelemesi, ceza dosyasındaki delilleri değerlendirmesi veya gözden geçirmesi, başvuranın suç ile itham edilmesine yol açan olayların bir kısmına veya tümüne karışıp karışmadığını değerlendirmesi veya başvuranın suç işlediği ihtimaline ilişkin mevcut belirtiler hakkında yorum yapması konularında yükümlü kıldığı hallerde, böyle bir bağın mevcut olması muhtemeldir (*Allen/Birleşik Krallık* [BD], § 104).

211. Mahkeme, ceza yargılamalarının sona ermesinin ardından verilen yargı kararları bağlamında Sözleşme’nin 6 § 2 maddesinin uygulanabilirliğine dair değerlendirme yapmıştır. Söz konusu yargı kararlarının konularından bazıları şunlardır:

- (a) eski bir sanığın mahkeme masrafları ve savcılık masraflarını üstlenme yükümlülüğü;
- (b) eski bir sanığın tutukluluk hali veya ceza yargılamaları neticesinde ortaya çıkan diğer sıkıntılar nedeniyle tazminat talebinde bulunması;
- (c) eski bir sanığın savunma masraflarını talep etmesi;
- (d) eski bir sanığın hukuka aykırı veya hatalı soruşturma ya da kovuşturma neticesinde uğradığı zararlar için tazminat talebinde bulunması;
- (e) mağdurlara tazminat ödenmesi için hukuki sorumluluğa gidilmesi;
- (f) başvuranın sigortacılara karşı açtığı hukuk davasının reddi;
- (g) iddia makamının, ilgili ebeveyn aleyhinde çocuk istismarına ilişkin suçlamalarda bulunmama kararı vermesinin ardından, yürürlükteki çocuk bakım tedbirinin uygulanmaya devam etmesi;
- (h) disiplin veya işten çıkarma meseleleri ve

(i) başvuranın sosyal konut hakkının iptali (Bk. diğer birçok referans ile, *Allen/Birleşik Krallık* [BD], § 98).

(4) Önyargı içeren beyanlar

212. Sözleşme’nin 6 § 2 maddesi, bir ceza davasının, ilgili yargılamalar ile yakından bağlantılı önyargılı ifadelerin kullanılması suretiyle baltalanmasını önlemeyi hedef alır. Bu tür yargılamaların söz konusu olmadığı durumlarda, cezai veya diğer kınanması gereken tutumlara atıfta bulunan ifadeler, Sözleşme’nin 8 ve 6. maddeleri kapsamında olası meseleler teşkil eden, hakarete karşı koruma ve medeni hakların belirlenmesi için mahkemeye yeterince erişebilme hususları ile daha çok alaka teşkil eder (*Zollmann/Birleşik Krallık, Ismoilov ve Diğerleri/Rusya*, § 160).

213. Bir kişinin suç işlediğine dair yalnızca bir şüphenin bulunduğu yönündeki bir beyan ile kesin bir mahkûmiyet kararı bulunmaksızın ilgili bireyin söz konusu suçu işlediği yönündeki net bir beyan arasında temel bir ayırım yapılmalıdır (*Ismoilov ve Diğerleri/Rusya*, § 166; *Nest’ák/Slovakya*, § 89). Bahse konu net beyan masumiyet karinesi ilkesini ihlal ederken, şüpheyi dile getiren beyan Mahkeme tarafından incelenen çeşitli durumlarda sakıncasız olarak nitelendirilir (*Garycki/Polonya*, § 67).

214. Bir yargıç veya başka bir kamu yetkilisinin beyanının masumiyet karinesi ilkesini ihlal edip etmediği hususu, söz konusu beyanın bildirildiği özel koşullar çerçevesinde değerlendirilmelidir (*Daktaras/Litvanya*, § 42; *A.L./Almanya*, § 31).

215. Yargıçların beyanları, soruşturma makamlarının beyanlarına göre daha katı bir denetime tabi tutulmaktadır (*Pandy/Belçika*, § 43).

216. Ceza yargılamalarının suç isnadının esaslarına ilişkin verilen bir kararla sonuçlandırılmaması halinde, sanığın masumiyeti hakkındaki şüphelerin dile getirilmesi muhtemeldir (*Sekanina/Avusturya*, § 30). Ancak, beraat kararının kesinleştiği andan itibaren suça dair herhangi bir şüphenin dile getirilmesi durumunda, masumiyet karinesi ilkesine aykırılık söz konusu olacaktır (*Rushiti/Avusturya*, § 31; *O./Norveç*, § 39; *Geerings/Hollanda*, § 49; *Paraponiaris/Yunanistan*, § 32).

(5) Adli makamların beyanları

217. Cezai bir suçla itham edilen kişi hakkında verilen adli kararın, söz konusu kişinin suçu kanun uyarınca sabit görülmeden önce, bu kişinin suçlu olduğuna dair hâlihazırda bir görüş yansıtması halinde masumiyet karinesi ilkesi ihlal edilir. Herhangi bir resmi bulgunun yokluğunda, mahkemenin sanığı suçlu olarak nitelendirdiğine işaret eden bazı gerekçelerin bulunduğu hallerde de bahsi geçen ihlal durumu ortaya çıkar (Bk. öncü karar, *Minelli/İsviçre*,

§ 37 ve daha yakın zamanlı, *Nerattini/Yunanistan*, § 23; *Didu/Romanya*, § 41). Mahkemenin, sanığın suçlu olduğuna dair bir görüşü zamanından önce ifade etmesi, kuşkusuz bahsi geçen karineye ters düşecektir (*Nestak/Slovakya*, § 88; *Garycki/Polonya*, § 66).

218. Sözleşme’nin 6 § 2 maddesi uyarınca önemli olan, söz konusu beyanların şekli değil, gerçek anlamıdır (*Lavents/Letonya*, § 126).

219. Başvuranın suçu neticede sabit görülse de, kanun uyarınca suçu sabit görülünceye kadar sahip olduğu masumiyet karinesi hakkı geçersiz kılınmaz (Bk. *Matijasevic/Srbistan*, § 49; başvuruların tutukluluk hallerinin uzatılmasına ilişkin olarak: *Nestak/Slovakya*, § 90).

(6) Kamu görevlilerinin beyanları

220. Masumiyet karinesi ilkesi, yalnızca bir yargıç veya mahkeme tarafından değil, diğer kamu yetkilileri tarafından da ihlal edilebilir (*Allet de Ribemont/Fransa*, § 36; *Daktaras/Litvanya*, § 42; *Petyo Petkov/Bulgaristan*, § 91). Sözleşme’nin 6 § 2 maddesinde, kamu görevlilerinin derdest ceza soruşturmaları hakkında, kamunun ilgili şüphelinin suçlu olduğuna inanmasına veya yetkili adli makamların tartışma konusu olayları değerlendirirken ön yargıyla hareket etmelerine yol açabilecek beyanlarda bulunmalarının yasaklanması öngörülmüştür (*Ismoilov ve Diğerleri/Rusya*, § 161; *Butkevicius/Litvanya*, § 53).

221. Masumiyet karinesi ilkesi, yetkili makamların, yürütülmekte olan ceza soruşturmaları hakkında kamuyu bilgilendirmelerine engel teşkil etmemekle birlikte, masumiyet karinesinin gözetilmesi gereken durumlarda gerekli tedbir ve dikkat çerçevesinde ilgili makamların soruşturmaları gizli tutmalarını icap ettirebilir (*Fatullayev/Azerbaycan*, § 159; *Allet de Ribemont/Fransa*, § 38; *Garycki/Polonya*, § 69).

222. Mahkeme, bir kişi yargılanmadan ve suçu sabit görülmeden önce, kamu görevlilerinin, beyanlarında kullandıkları kelimeleri seçerken dikkatli olmaları gerektiğinin önemini vurgulamaktadır (*Daktaras/Litvanya*, § 41; *Arrigo ve Vella/Malta* (k.k.); *Khuzhin ve Diğerleri/Rusya*, § 94).

(7) Karşıt basın kampanyası

223. Demokratik bir toplumda, basın yoluyla ağır yorumlarda bulunulması, kamu menfaatini ilgilendiren davalarda bazen kaçınılmazdır (*Viorel Burzo/Romanya*, § 160; *Akay/Türkiye* (k.k.)).

224. Ancak, tehlikeli bir basın kampanyası, kamuoyunu etkilemek suretiyle herhangi bir davanın hakkaniyetine halel getirebilir ve neticesinde de suç ile itham edilen sanık hakkında karar verecek olan jüriyi etkileyebilir (*Kuzmin/Rusya*, § 62). Davanın görüldüğü mahkemelerin önyargıdan uzak olmaları gerektiği hususunda rol oynayan nokta, şüphelinin

sübjektif olarak tutuklanması değil, davanın kendine özgü koşullarında kişinin korkularının objektif olarak haklı görülüp görülemeyeceğidir (Bk. *Wtoch/Polonya* (k.k.), *Daktaras/Litvanya* (k.k.), *Priebke/İtalya* (k.k.) ve basının davanın görüldüğü mahkemenin tarafsızlığı üzerindeki etkisine ilişkin olarak *Mustafa Kamal Mustafa (Abu Hamza) (no. 1)/Birleşik Krallık* (k.k.), §§ 37-40).

225. Bünyesinde tamamen profesyonel hâkimler bulduran ulusal mahkemeler, jüri üyelerinin aksine, genellikle herhangi bir dış etkiye karşı direnç göstermelerini sağlayan uygun deneyim ve eğitime sahiptirler (*Craxi/İtalya (no. 1)*, § 104) ve *Mircea/Romanya*, § 75).

226. Şüphelilerin fotoğraflarının yayınlanması kendi başına masumiyet karanesi ilkesini ihlal etmez (*Y.B. ve Diğerleri/Türkiye*, § 47). Şüphelilerin görüntülerinin televizyonda yayınlanması ise bazı koşullarda, Sözleşme’nin 6 § 2 maddesi dâhilinde bir mesele teşkil edebilir (*Rupa/Romanya (no. 1)*, § 232).

(8) Bilgi vermeme nedeniyle yaptırımında bulunulması

227. Masumiyet karanesi ilkesi, kendini suçlamama hakkı ile yakından bağlantılıdır (*Heaney ve Mc Guinness/İrlanda*, § 40).

228. Şüpheli bir trafik suçu esnasında araç sahiplerinin sürücünün kimliğini tespit etmelerinin gerekli olması Sözleşme’nin 6. maddesine ters düşmez (*O’Halloran ve Francis/Birleşik Krallık* [BD]).

229. Sürücülerin zorla alkol veya kan testine tabi tutulmaları masumiyet karanesi ilkesine aykırı değildir (*Tirado Ortiz ve Lozano Martin/İspanya* (k.k.)).

B. 6 § 3 Maddesi: sanık hakları

6 § 3 Maddesi

“Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”

230. Sanık hakları bağlamında Sözleşme’nin 6 § 3 maddesinde öngörülen koşullar, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi ile güvence altına alınan adil yargılanma hakkının özel yönleri olarak kabul edilmektedir (*Sakhnovskiy/Rusya* [BD], § 94; *Gafgen/Almanya* [BD], § 169).

231. Sözleşme’nin 6 § 3 maddesinde ifade edilen özel güvenceler, ceza davalarında ortaya çıkan genel usuli durumlara ilişkin adil yargılanma kavramını temsil etmektedir, ancak söz konusu güvencelerin esas amacı, ceza yargılamalarının her zaman bir bütün olarak adil şekilde yürütülmesini temin etmek veya bu yönde katkı sağlamaktır. Bu nedenle, Sözleşme’nin 6 § 3 maddesinde yer alan güvenceler kendi içerisinde bir amaç barındırmamaktadır ve dolayısıyla yargılamaların bütünü bağlamındaki işlevleri ışığında yorumlanmalıdır (*Mayzit/Rusya*, § 77 ve *Can/Avusturya*, § 48).

1. 6 § 3(a) Maddesi

6 § 3 (a) Maddesi

“Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;”

(a) Genel

232. Sözleşme’nin 6 § 3 (a) maddesinin kapsamı, daha genel olarak Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi ile güvence altına alınan adil yargılanma hakkı ışığında değerlendirilmelidir. Cezai konularda, bir sanığa isnat edilen suçlar ve neticesinde de mahkemenin meseleye ilişkin yapacağı hukuki nitelendirme hakkında daha kapsamlı ve detaylı bilgilerin verilmesi, söz konusu yargılamaların hakkaniyete uygun bir şekilde yürütülmesi açısından temel bir önkoşul teşkil etmektedir (*Pelissier ve Sassi/Fransa* [BD], § 52; *Sejdovic/İtalya* [BD], § 90).

233. Suçlamanın niteliği ve gerekçesinden haberdar edilme hakkının, sanığın savunmasını hazırlama hakkı ışığında değerlendirilmesi gerektiği dikkate alındığında, Sözleşme’nin 6 § 3 maddesinin (a) ve (b) alt paragraflarının birbiri ile bağlantılı olduğu görülmektedir (*Pelissier ve Sassi/Fransa* [BD], § 54 ve *Dallos/Macaristan*, § 47).

(b) Isnat edilen suç hakkında bilgilendirme

234. Sözleşme’nin 6 § 3 (a) maddesi, “yöneltilen suçlamanın” sanığa bildirilmesi hususuna özellikle dikkat edilmesi gerektiğine işaret eder. Şüpheliye itham edildiği suçların maddi ve hukuki dayanaklarının resmi ve yazılı olarak tebliğ edildiği andan itibaren, suçun ayrıntıları tüm cezai süreç boyunca önemli rol oynamaktadır (*Kamasinski/Avusturya*, § 79; *Pelissier ve Sassi/Fransa* [BD], § 51).

235. Sözleşme’nin 6 § 3(a) maddesi sanığa, yalnızca kendisine yöneltilen suçlamanın “sebebi” (yani işlediği iddia edilen eylemler ve suç isnadının gerekçesi) konusunda bilgilendirilme hakkını değil, aynı zamanda söz konusu eylemlere atfedilen hukuki niteliği gösteren, suçlamaların “mahiyeti” konusunda bilgilendirilme hakkını da sağlamaktadır (*Mattoccia/İtalya*, § 59; *Penev/Bulgaristan*, §§ 33 ve 42, 7 Ocak 2010).

236. Verilecek bilgide, suç isnadının dayandırıldığı delilden bahsedilmesi gerekli değildir (*X./Belçika* (k.k.); *Collozza ve Rubinat/İtalya*)

237. Sözleşme’nin 6 § 3 (a) maddesinde, sanığın kendisine yöneltilen suçlamanın mahiyetinden ve niteliğinden nasıl haberdar edileceğine dair özel herhangi bir şekli şart öngörülmemektedir (*Pelissier ve Sassi/Fransa* [BD], § 53; *Drassich/İtalya*, § 34; *Giosakis/Yunanistan (no. 3)*, § 29).

238. Sanığı bilgilendirme görevi tamamen iddia makamına atfedilmekte olup; bu görev, bilgi hazır hale getirilip savunma makamının dikkatine sunulmadan pasif bir şekilde yerine getirilememektedir (*Mattoccia/İtalya*, § 65; *Chichlian ve Ekindjian/Fransa*, § 71).

239. Bilgi sanığa fiili olarak ulaştırılmalıdır; bilginin ulaştırıldığına dair hukuki bir karinenin bulunması yeterli değildir (*C./İtalya* (k.k.)).

240. Şikâyetçi olunan durumun sanığın kendi davranışları nedeniyle ortaya çıkması halinde, sanık haklarının iddia edildiğine dair bir iddia öne sürülemez (*Erdogan/Türkiye* (k.k.); *Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, § 96).

241. Zihinsel problemleri olan kişileri ilgilendiren davalarda, yetkili makamlardan, ilgili kişinin kendisine yöneltilen suçlamanın mahiyeti ve sebebini hakkında detaylı bir şekilde bilgilendirilmesini sağlamak amacıyla ek girişimlerde bulunmaları beklenmektedir (*Vaudelle/Fransa*, § 65).

(c) Suçlamanın yeniden değerlendirilmesi

242. Sanık, kendisine yöneltilen suçlamada ve suçlamanın “gerekçesinde” yapılabilecek tüm değişikliklerden usulüne uygun olarak eksiksiz bir şekilde haberdar edilmeli ve bunlara karşı girişimde bulunabilmesi ve yeni iddialar ve bilgiler temelinde savunmasını hazırlayabilmesi için de kendisine yeterli zaman ve olanak tanınmalıdır (*Mattoccia/İtalya*, § 61; *Backström ve Andersso/İsveç* (k.k.)).

243. Yöneltilen suçlamalar ve mahkemenin dava konusu mesele hakkında yapacağı hukuki nitelendirmeye ilişkin bilgiler, kovuşturma öncesinde bir iddianamede belirtilmek suretiyle verilmeli ya da kovuşturma esnasında verilecekse de suç isnadında bulunulan sürenin şekli veya zımni olarak uzatılması gibi yöntemlere başvurularak bu gerçekleştirilmelidir. Bir suçun nitelendirilmesine ilişkin olarak bir mahkemenin iddia

makamından farklı bir sonuca varabileceğine dair soyut ihtimallerin bulunması elbette ki yeterli değildir (*I.H. ve Diğerleri/Avusturya*, § 34).

244. Yargılamalar esnasında olayların yeniden değerlendirilmesi durumunda sanığa, savunma haklarını pratik ve etkili bir şekilde ve vaktinde kullanma imkânı sağlanmalıdır (*Pelissier ve Sassi/Fransa* [BD], § 62; *Block/Macaristan*, § 24).

245. Bir suçun yeniden değerlendirilmesi, suçlamaya özgü bir unsurun söz konusu olması halinde, sanık tarafından yeterince öngörülebilir (*De Salvador Torres/İspanya*, § 33; *Sadak ve Diğerleri/Türkiye (no. 1)*, §§ 52 ve 56; *Juha Nuutinen/Finlandiya*, § 32).

246. Sanığın, yeniden düzenlenmiş olan suçlamaya ilişkin olarak savunmasını yüksek mahkemelere götürebilme ve ilgili tüm hukuki ve fiili açılardan mahkûmiyetine itiraz edebilme imkânının bulunması halinde, kendisine yöneltilen suçlamadan haberdar edildiği esnasında ortaya çıkan kusurlar temyiz yargılamalarında giderilebilir (*Dallos/Macaristan*, §§ 49-52; *Sipavicius/Litvanya*, §§ 30-33; *Zhupnik/Ukrayna*, §§ 39-43; *I.H. ve Diğerleri/Avusturya*, §§ 36-38; *Juha Nuutinen/Finlandiya*, § 33).

(D) Detaylı bilginin verilmesi

247. “*Detaylı*” bilginin kapsamı her davanın kendine özgü koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermekle birlikte, sanığa, kendisine yöneltilen suçlamaların ağırlığını tamamen anlayabilmesi ve bu doğrultuda kapsamlı bir savunma hazırlayabilmesi için yeterli bilginin sağlanması gerekmektedir.

248. Bu bağlamda, bilginin yeterliliği, herkesin savunmasını hazırlamak için yeterli zaman ve kolaylıklara sahip olması gerektiğinin belirtildiği Sözleşme’nin 6 § 3 (b) maddesi ile ilişkili olarak ve daha genel bir anlama sahip olan adil yargılanma hakkının ele alındığı Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi ışığında değerlendirilmelidir (*Mattoccia/İtalya*, § 60; *Backström ve Andersson/İsveç* (k.k.)).

(E) İvedilik

249. Sözleşme’nin 6 § 3 (a) maddesinin temel amacı doğrultusunda, ilgili bilgiler, savunmasını hazırlayabilmesi için sanığa vaktinde iletilmelidir (*C/İtalya* (k.k.) davasında, başvurana, davasının kabul edilebilir olduğuna hükmedilmeden dört ay önce, kendisine yöneltilen suçlamalar hakkında bilgilendirme yapılmıştır; diğer tarafta ise *Borisova/Bulgaristan*, §§ 43-45 davasında, başvuranın avukatı bulunmaksızın, savunmasını hazırlaması için kendisine yalnızca birkaç saat verilmiştir).

250. Mahkeme, Sözleşme’nin 6 § 3 (a) maddesi ile uyumluluk konusunu ele alırken, şekli durumdan ziyade amaca istinaden yorumlanması gereken “*suç isnat edilmiş*” ve “*suç isnadı*”

kelimelerinin birbirinden bağımsız anlamlarını göz önüne almaktadır (*Padin Gestoso/İspanya* (k.k.); *Casse/Lüksemburg*, § 71).

(f) Dil

251. Sanığın kendisine bilginin verdiği dili yeterince anlayamadığının gösterilmesi veya buna işaret eden sebeplerin bulunması halinde, yetkili makamların ilgili sanığa bilgilerin çevirisini sunması gerekmektedir (*Brozicek/İtalya*, § 41; *Tabai/Fransa* (k.k.)).

252. Sözleşme’nin 6 § 3 (a) maddesinde yabancı bir sanığa ilgili bilgilerin yazılı olarak veya çevrilip yazıya dökülmüş bir şekilde verilmesi gerektiği yönünde bir ifade bulunmazken, mahkemede kullanılan dile aşına olmayan bir sanığa anladığı dilde iddianamenin de yazılı tercümesinin sağlanmaması uygulama bakımından aleyhte bir durum oluşturabilir (*Kamasinski/Avusturya*, § 79; *Hermi/İtalya* [BD], § 68).

253. Ancak, savunmasını hazırlaması için yeterli olacaksa, suç isnadına ilişkin bilgi, iddianamenin sözlü bir tercümesinin yapılması suretiyle de sanığa aktarılabilir (*Kamasinski/Avusturya*, § 81; *Husain/İtalya* (k.k.)).

254. Söz konusu hüküm kapsamında, sanığa dava dosyalarının tamamının çevirisin sağlanması gerektiğine işaret eden herhangi bir haktan bahsedilmemektedir (*X./Avusturya* (k.k.), p. 70).

255. İthama ilişkin konuların veya belgelerin tercüme ücretleri Sözleşme’nin 6 § 3 (e) maddesi uyarınca Devlet tarafından karşılanır, zira söz konusu maddede ücretsiz tercüman yardımı hakkı güvence altına alınmıştır (*Luedicke, Belkacem ve Koç/Almanya*, § 45).

2. 6 § 3(b) Maddesi

6 § 3 (b) Maddesi

“Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;”

(A) Genel hususlar

256. Sözleşme’nin 6 § 3 (b) maddesinde, usulüne uygun bir şekilde savunma yapılabilmesi için iki unsur öngörülmektedir; bunlar, kolaylık ve süre hususlarıdır. Söz konusu hükme göre, sanık lehindeki esaslı bir savunma eylemi, davanın hazırlık aşamasında “gerekli” olan her şeyi ihtiva edebilir. Sanık, savunmasını uygun bir şekilde düzenleyebilmeli, yargılamayı yürüten mahkeme önünde ilgili tüm savunma beyanlarını dile getirebilmeli ve böylece yargılamaların sonucunu etkileyebilme imkânına sahip olmalıdır (*Can/Avusturya*, § 53; *Gregacevic/Hırvatistan*, § 51).

257. Bir sanığa verilen sürenin ve kolaylıkların yeterli olup olmadığı, her davanın kendine özgü koşulları ışığında değerlendirilmelidir (*Iglin/Ukrayna*, § 65; *Galstyan/Ermenistan*, § 84).

(B) Yeterli süre

258. Sözleşme’nin 6 § 3 (b) maddesi, sanığı aceleci yargılamalara karşı korumaktadır (*Kröcher ve Möller/İsviçre* (k.k.); *Bonzi/İsviçre* (k.k.)). Her ne kadar yargılamaların hızlı bir şekilde yürütülmesi önem arz etse de, bu hız, taraflardan herhangi birinin usuli haklarına zarar vermeyecek ölçüde olmalıdır (*OAo Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, § 540).

259. Sanığın, savunmasını hazırlamak için yeterli süreye sahip olup olmadığı değerlendirilirken, yargılamanın mahiyeti ve bunun yanı sıra davanın karmaşıklığı ve yargılamanın aşaması da göz önünde bulundurulmalıdır (*Gregacevic/Hrvatistan*, § 51). Aynı zamanda, yasal temsilcinin olağan iş yükü de dikkate alınmalıdır; bir davanın özel aciliyet gerektirdiği durumlarda, savunma avukatından kendi iş yoğunluğu arasında kısa da olsa zaman ayırmasını talep etmek yanlış değildir (*Mattick/Almanya* (k.k.)).

260. Sözleşme’nin 6 § 3 (b) maddesinde, bir süredir devam eden bir davanın hazırlıklarının ilk duruşma gerçekleştirilmeden önce tamamlanmış olması gerektiğine dair bir koşul belirtilmemiştir. Yargılamaların gidişatı önceden planlanamamaktadır ve bu süreçte de henüz aydınlığa kavuşturulmamış ve tarafların daha fazla hazırlanmalarını gerektiren unsurlar ortaya çıkabilmektedir (*Mattick/Almanya* (k.k.)).

261. Yargılama sürecinde bazı olayların meydana gelmesi durumunda, savunma makamına, kendisini adapte etmesi, talep hazırlaması ve itirazda bulunması v.s. için ek süre tanınmalıdır (*Miminoşvili/Rusya*, § 141). Bu tür “olaylar”, iddianamede yapılan değişiklikleri (*Pelissier ve Sassi/Fransa* [BD], § 62), iddia makamının yeni deliller sunmasını (*G.B./Fransa*, §§ 60-62) veya yargılama esnasında bilirkişi görüşündeki ani ve esaslı değişiklikleri (*G.B./Fransa*, §§ 69-70) içerebilir.

262. Öngörülen süre ile ilgili bir sorunun fark edilmesi durumunda, sanıktan duruşmanın ertelenmesi veya geciktirilmesi için talepte bulunması beklenmektedir (*Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, § 98; *Backström ve Andersson/İsveç* (k.k.); *Craxi/İtalya (no. 1)*, § 72); ancak istisnai durumlar da mevcuttur (*Goddi/İtalya*, § 31), ayrıca ilgili iç hukuk ve uygulamada bu tür bir hakkı destekleyen dayanaklar da bulunmayabilir (*Galstyan/Ermenistan*, § 85).

263. Bazı koşullarda, sanığa yeterli sürenin verilmesi için mahkemenin duruşmayı resen ertelemesi de gerekli görülebilir (*Sadak ve Diğerleri/Türkiye (no. 1)*, § 57; *Sakhnovskiy/Rusya* [BD], §§ 103 ve 106).

264. Sanığın temyiz hakkını etkili bir şekilde kullanabilmesi için, ulusal mahkemeler, kararlarını dayandırdıkları gerekçeleri yeterince net bir şekilde belirtmelidirler (*Hadjianastassiou/Yunanistan*, § 33). Temyiz başvurusunda bulunmak için öngörülen süre sona ermeden önce tam gerekçeli bir kararın verilmemesi durumunda, sanığın bilinçli bir şekilde temyize gidebilmesi için kendisine yeterli bilgi sağlanmalıdır (*Zoon/Hollanda*, §§ 40-50; *Baucher/Fransa*, §§ 46-51).

265. Devletler, cezai suçla itham edilen herkesin Sözleşme’nin 6 § 3 maddesinde öngörülen güvencelerden faydalanmasını temin etmelidir. Tahsis edilen sürenin ne zaman başlayıp ne zaman sona ereceğini öğrenme külfetini temyize giden tarafa yüklemek, Sözleşmeciler Devletlerin, Sözleşme’nin 6. maddesi ile korunan hakların etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamak adına benimsemeleri gereken “*titizlik*” ilkesiyle bağdaşmamaktadır (*Vacher/Fransa*, § 28).

(C) Yeterli kolaylık

(1) *Delillere erişim*

266. Cezai bir suçla itham edilen kişiye tanınması gereken “*kolaylıklardan biri*”, bu kişinin, savunmasını hazırlayabilmesi için, yargılamalar dâhilinde yürütülen soruşturmaların neticesinden haberdar edilmesidir (*Huseyn ve Diğerleri/Azerbaycan*, § 175; *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, § 538).

267. Kişinin tutuklu yargılandığı durumlarda, “*kolaylıklar*” kavramı; ilgili kişinin makul konsantrasyon düzeyinde okuyup yazmasına imkan veren tutukluluk koşullarını içerebilir (*Mayzit/Rusya*, § 81; *Moiseyev/Rusya*, § 221). Sanığın ve müdafisinin yargılamalara katılabilmesi ve bıkkınlığa yer verilmeksizin beyanda bulunabilmesi büyük önem teşkil etmektedir (*Makhfi/Fransa*, § 40; *Barberâ, Messegue ve Jabardo/İspanya*, § 70).

268. Sanığa sağlanması gereken kolaylıklar, savunmasını hazırlaması esnasında kendisine yardımcı olacak veya olabilecek türdekilerle sınırlıdır (*Padin Gestoso/İspanya* (k.k.); *Mayzit/Rusya*, § 79).

269. Sanığın dava dosyasına doğrudan erişiminin sağlanması gerekli olmayıp, dava dosyasındaki belgeler hakkında temsilcisi aracılığıyla bilgilendirilmesi yeterlidir (*Kremzow/Avusturya*, § 52). Ancak, sanığın dava dosyasına erişimine getirilen kısıtlama, duruşma öncesi delillerin sanığa ulaştırılmasını ve sözlü ifadeler verilirken sanığın, avukatı aracılığıyla deliller üzerine görüş sunmasını engellememelidir (*Öcalan/Türkiye* [BD], § 140).

270. Sanığın savunmasını bizzat yaptığı davalarda dava dosyasına erişiminin reddedilmesi sanık haklarının ihlaline yol açmaktadır (*Foucher/Fransa*, §§ 33-36).

271. Sanığın savunmasını yürütmesine kolaylık sağlamak açısından, bu kişinin dava dosyasındaki ilgili belgelerin nüshalarını almasına ve aldığı notları derleyip kullanmasına izin verilmelidir (*Rasmussen/Polonya*, §§ 48-49; *Moiseyev/Rusya*, §§ 213-218; *Matyjek/Polonya*, § 59; *Seleznev/Rusya*, §§ 64-69).

272. Dava dosyasına erişim hakkı mutlak değildir. Bazı davalarda, üçüncü şahısların temel haklarını korumak veya ulusal güvenlik gibi önemli bir kamu menfaatini gözetmek, tanıkları korumak veya polislerin suçu incelerken başvurdukları yöntemleri güvence altına almak ve benzeri amaçlarla, bazı delillerin sanıktan saklanması gerekli görülebilir. Ancak, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi uyarınca sadece kesinlikle gerekli olduğuna kanaat getirildiği takdirde sanığın haklarının kısıtlanmasına yönelik bu tür tedbirlerin uygulanmasına izin verilebilir. Mahkeme, çekişmeli yargı ve silahların eşitliği ilkelerine riayet edildiğinden ve sanığın menfaatlerinin korunması için yeterli güvencelerin kapsama dâhil edildiğinden emin olmak için, karar alma mekanizmasını dikkatli bir şekilde inceler (*Natunen v. Finlandiya*, §§ 40-41; *Dowsett/Birleşik Krallık*, §§ 42-43; *Mirilashvili/Rusya*, §§ 203-209).

273. Sanığın kendisini temize çıkarabilmesine veya cezasının düşürülmesine yardımcı olabilecek öğeleri içeren delil niteliğindeki belgelere erişimine izin verilmemesi, sanığın savunmasını hazırlarken yaralanması gereken kolaylıkların göz ardı edilmesine yol açabilir ve dolayısıyla da Sözleşme’nin 6 § 3 (b) maddesi ile güvence altına alınan hakkın ihlalini doğurabilir. Ancak, sanıktan, bulunduğu talep hakkında özel gerekçeler belirtmesi istenebilir; bu durumda yerel mahkemeler söz konusu gerekçelerin geçerliliğini incelemekle yükümlü olurlar (*Natunen/Finlandiya*, § 43; *C.G.P./Hollanda* (k.k.)).

(2) Avukata danışma

274. Sanığa sağlanan “kolaylıklar”, sanığın avukatına danışabilmesini de kapsar (*Campbell and Fell/Birleşik Krallık*, § 99; *Goddi/İtalya*, § 31). Sanığın müdafisiyle görüşmesine olanak tanınması, savunmasını hazırlaması kapsamında büyük önem arz etmektedir (*Bonzi/İsviçre* (k.k.); *Can/Avusturya*, § 52).

275. Sözleşme’nin 6 § 3 (b) maddesi, Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesinde öngörülen avukat yardımından yararlanma hakkı ile örtüşmektedir (Bk., örneğin, *Lanz/Avusturya*, §§ 50-53; *Öcalan/Türkiye* [BD], § 148; *Trepashkin/Rusya (no. 2)*, §§ 159-168).

3. 6 § 3(c) maddesi: kişinin kendisini bizzat savunma veya avukat yardımından yararlanma hakkı

6 § 3 (c) Maddesi

“Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;”

276. Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesi, Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin anlamı dâhilindeki adil yargılanma hakkının belirli yönlerini kapsamaktadır (*Correia de Matos/Portekiz* (k.k.); *Foucher/Fransa*, § 30). İlgili alt paragraf, sanık aleyhindeki yargılamaların, dava kapsamında sanığa yeterli temsil imkânının sağlanmaması halinde yürütülemeyeceği hususunu güvence altına almaktadır (*Pakelli/Almanya*, § 84). Bu bağlamda üç hak bulunmaktadır, bunlar: kişinin kendisini bizzat savunması, kişinin seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanması ve gerekli görüldüğünde avukat yardımından ücretsiz olarak yararlandırılmasıdır (*Pakelli/Almanya*, § 31).

(A) Başvurunun kapsamı

277. Cezai bir suç ile itham edilen herkes, yargılamaların tüm aşamalarında, Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesi ile korunmalıdır (*Imbrioscia/İsviçre*, § 37). Bu koruma, Sözleşme’nin 6. maddesinin hükümlerine başlangıçta riayet edilmemesi neticesinde yargılamanın hakkaniyetine hâlel getirilmesinin muhtemel olması halinde, yargılama öncesinde de uygun görülmektedir (*Öcalan/Türkiye* [BD], § 131; *Imbrioscia/İsviçre*, § 36; *Magee/Birleşik Krallık*, § 41).

278. Sözleşme’nin 6 § 3 (b) maddesi, yargılamalara hazırlanma aşamasına ilişkin hususlarla bağlantılıyken, Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesi daha genel bir kapsama sahip olup, sanığa tüm yargılama süreci boyunca avukat yardımından ve desteğinden yararlanma hakkını tanımaktadır (*Can/Avusturya*, § 54).

279. Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesinin, yargılama aşaması öncesinde, yani ön soruşturma evresinde uygulanış biçimi, yargılamaların özelliklerine ve davanın kendine özgü koşullarına bağlıdır (*Brennan/Birleşik Krallık*, § 45; *Berlinski/Polonya*, § 75). Sözleşme’nin 6. maddesinde, sanığın, polis tarafından ifadesinin alındığı ilk aşamalardan itibaren bir avukat yardımından yararlanmasına izin verilmesi gerektiği öngörülmüştür (*John Murray/Birleşik Krallık*, § 63; *Öcalan/Türkiye* [BD], § 131; *Salduz/Türkiye* [BD], § 54; *Averill/Birleşik Krallık*, § 59; *Brennan/Birleşik Krallık*, § 45; *Dayanan/Türkiye*, § 31). Ancak, hukuken geçerli bir sebebin olması halinde, bu hak kısıtlanabilir (*John Murray/Birleşik Krallık*, § 63; *Magee/Birleşik Krallık*, § 41). Her bir davaya konu olan mesele, yargılamaların bütünü ışığında bir değerlendirme yapıldığında söz konusu kısıtlamanın, sanığı adil bir duruşmadan yoksun bırakıp bırakmadığıdır (*John Murray/Birleşik Krallık*, § 63; *Brennan/Birleşik Krallık*,

§ 45). Zorlayıcı sebeplerden ötürü avukata erişimin engellenmesinin istisnai olarak haklı görüldüğü durumlarda bile, bu tür bir kısıtlama, sanığın Sözleşme’nin 6. maddesi kapsamına giren haklarına zarar vermemelidir (*Salduz/Türkiye* [BD], § 55).

280. Benzer şekilde, Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesinin temyiz veya istinaf mahkemeleri bağlamında uygulanış biçimi de ilgili yargılamaların özel koşullarına bağlıdır (*Pakelli/Almanya*, § 29 ve *mutatis mutandis*, *Meftah ve Diğerleri/Fransa* [BD], § 41). İç hukuk düzeninde tamamlanmış olan yargılamaların ve temyiz veya istinaf mahkemelerinin bu süreçteki rollerinin bütünü dikkate alınmalıdır (*Monnell ve Morris/Birleşik Krallık*, § 56 ve *mutatis mutandis*, *Meftah ve Diğerleri/Fransa*, § 41). Temyiz başvurusuna izin verme usulünün mahiyeti ve bu usulün ceza yargılamalarının bütünü kapsamındaki önemi, temyiz mahkemesinin yetki kapsamı ve başvuranın menfaatlerinin temyiz mahkemesi önünde sunulmuş ve korunma biçimi gibi hususları da göz önünde bulundurmamak gerekir (*Monnell ve Morris/Birleşik Krallık*, § 56).

(B) Kişinin kendisini bizzat savunması

281. Sözleşme’nin 6. maddesi bir bütün olarak ele alındığında anlaşılmaktadır ki; bu hükmün amacı, bir suç ile itham edilen kişinin duruşmaya katılma hakkına sahip olduğunu göstermektir (*Zana/Türkiye* [BD], § 68; *Monnell ve Morris/Birleşik Krallık*, § 58). Bu hak ile yakın bağlantılı olarak, Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesi, sanığa kendisini bizzat savunma imkânı sunmaktadır. Dolayısıyla, adalet açısından aksi gerekmediği takdirde, bir sanığın kendi isteği üzerine bizzat savunma yapması Sözleşme’nin 6. maddesinde öngörülen koşullara aykırı bir durum teşkil etmemektedir (*Galstyan/Ermenistan*, § 91).

282. Ancak, kişinin kendisini bizzat savunma hakkı mutlak veriler ışığında güvence altına alınmamaktadır. Sanığa kendisini bizzat savunma hakkının verilmesi veya kendisi için bir avukat tayin edilmesi, Sözleşmeciler Devletinin takdirine bağlıdır, zira bu Devletler kendi yargı sistemlerinde sanığın haklarının güvence altına alınabilmesi için daha uygun yöntemleri tespit etme konusunda Mahkemeye göre daha donanımlıdır (*Correia de Matos/Portekiz* (k.k.)). Bu nedenle yerel mahkemeler, adaletin sağlanması açısından, bir avukatın mecburi olarak tayin edilmesinin gerekli olup olmadığı konusunda değerlendirme yapma hakkına sahiptirler (*Croissant/Almanya*, § 27; *Lagerblom/İsveç*, § 50). Bu tedbir, sanığın menfaatlerinin uygun bir şekilde korunması amacıyla yöneliktir (*Correia de Matos/Portekiz* (k.k.)).

283. Ayrıca, Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesinde, herhangi bir savunma yönteminden yararlanma konusunda sınırsız bir hak öngörülmemektedir. Sanığın bizzat savunma yapmayı tercih etmesi durumunda, kendisi avukat yardımından yararlanma hakkından feragat etmiş sayılır ve savunmasını yürütürken titizlikle hareket etme yükümlülüğü altına girer

(*Melin/Fransa*, § 25). Cezai bir suçla itham edilenlerin, savunma haklarını kullanırken, ceza yargılamalarına müdahil olan bir tanık veya herhangi bir kişi hakkında ceza gerektiren bir davranışın mevcut olduğuna dair kasıtlı olarak yanlış şüphe uyandırması halinde ilgili sanıkların dava edilemeyeceği varsayılırsa, bu kişilerin savunma hakları kavramının sınırları fazlasıyla zorlanmış olur (*Brandstetter/Avusturya*, § 52). Bir sanığın savunması kapsamında ileri sürdüğü iddialar nedeniyle sonradan dava edilebileceği ihtimalinin, söz konusu sanığın Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesi kapsamındaki haklarını ihlal ettiği düşünülemez. Bu çerçevede gereğinden fazla ağır olan ulusal hukuk veya uygulama neticesinde, sonraki kovuşturma riskinin, kişinin savunma haklarını özgür bir şekilde kullanmasının gerçek anlamda engellenmesine yönelik olması halinde, durum değişebilir (*Brandstetter/Avusturya*, § 53).

(C) Avukat yardımı

284. Cezai bir suçla itham edilen herkesin avukat yardımından etkili bir şekilde yararlanması, adil yargılanma ilkesinin temel özelliklerinden birini oluşturmaktadır (*Salduz/Türkiye* [BD], § 51). Kural olarak, sanığa, polis tarafından ifadesinin alındığı veya tutuklu olarak yargılandığı andan itibaren avukat yardımından yararlanma imkânı sağlanmalıdır (*Dayanan/Türkiye*, § 31). Sanığın ceza yargılamasına etkili bir şekilde katılabilme hakkı genel olarak, yalnızca hazır bulunma hakkını değil, aynı zamanda, gerektiğinde avukat yardımından yararlanma hakkını da kapsamaktadır (*Lagerblom/İsveç*, § 49; *Galstyan/Ermenistan*, § 89). Aynı şekilde, yalnızca başvuranın avukatının hazır bulunması da sanığın yokluğunu telafi edemez (*Zana/Türkiye* [BD], § 72).

285. Avukatla temsil edilme hakkı, sanığın duruşmada hazır bulunup bulunmadığına bağlı değildir (*Van Geyseghem/Belçika* [BD], § 34; *Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, § 99; *Poitrimol/Fransa*, § 34). Sanığın usulüne uygun olarak mahkemeye çağrılmasına rağmen duruşmaya gelmemesi, herhangi bir mazeretinin bulunmaması halinde bile, söz konusu sanığın avukat tarafından temsil edilme hakkından mahrum bırakılmasını haklı gösteremez (*Van Geyseghem/Belçika v. Belgium* [BD], § 34; *Pelladoah/Hollanda*, § 40; *Krombach/Fransa*, § 89; *Galstyan/Ermenistan*, § 89).

286. Cezai bir suçla itham edilen herkesin kendi seçeceği bir avukat tarafından temsil edilme hakkı mutlak değildir (*Meftah ve Diğerleri/Fransa* [BD], § 45; *Pakelli/Almanya*, § 31). Genel bir kural olarak sanığın avukat seçimine saygı gösterilmesi gerekse de (*Lagerblom/İsveç*, § 54), ulusal mahkemeler, adalet açısından gerekli gördükleri takdirde ilgili ve yeterli gerekçeleri öne sürerek ilgili kişinin seçimini engelleyebilirler (*Meftah ve Diğerleri/Fransa* [BD], § 45; *Croissant/Almanya*, § 29). Örneğin, yargılamaların özel

mahiyeti bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sözlü temsil konusunda uzmanlığa sahip belirli avukatların bulunması haklı görülebilir (*Meftah ve Diğerleri/Fransa* [BD], § 47).

287. Avukat yardımından yararlanma hakkının teoride kalmayıp, uygulanabilir ve etkili olması açısından, bu hakkın kullanımı aşırı şekilci koşullara dayandırılmamalıdır: yargılamaların adil bir şekilde yürütülmesini temin etmek mahkemelerin görevidir, dolayısıyla müdafiyeye de müvekkilini gıyabında savunabilmesi için duruşmaya katılma imkânı tanınır (*Van Geyseghe/Belçika* [BD], § 33; *Pelladoah/Hollanda*, § 41).

288. Diğer adil yargılanma haklarında da olduğu gibi, sanık, avukat yardımından yararlanma hakkından feragat edebilir (*Pishchalnikov/Rusya*, § 77). Ancak, davranışları itibarıyla, sanığın zımnen, Sözleşme’nin 6. maddesi kapsamında giren böyle önemli bir haktan feragat ettiğinin söylenebilmesi için, ilgili sanığın, davranışlarının neticesini makul surette öngörebildiği tespit edilmelidir. Sanık, avukat talep ettiğinde ek güvenceler gerekir, zira bir sanığın herhangi bir avukatının bulunmaması halinde haklarının kendisine bildirilme şansı ve netice olarak da söz konusu hakların gözetilme olanağı azalır (*Pishchalnikov/Rusya*, § 78).

(D) Adli yardım

289. Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesi kapsamındaki üçüncü ve son hak olan adli yardım hakkı iki koşula bağlıdır.

290. Birincisi; sanık, avukat yardımı ücretini ödemek için yeterli imkâna sahip olmadığını göstermelidir. Ancak sanığın “*her türlü şüpheden uzak olarak*” bunu yapması gerekli değildir; sanığın maddi gücünün bulunmadığına dair “*bazı belirtilerin*” bulunması ya da diğer bir deyişle, “*aksini gösteren net belirtilerin bulunmadığının*” tespit edilebilmesi yeterlidir (*Pakelli/Almanya*, § 34).

291. İkincisi; Sözleşmeciler Devletler, ancak “*adaletin gerektirmesi halinde*” adli yardım sağlama yükümlülüğüne haiz olurlar. Bu husus, yalnızca adli yardım talebine ilişkin kararın açıklandığı süreci değil aynı zamanda ulusal mahkemenin davanın esası hakkında karar verdiği süreci de kapsayacak şekilde, davaya konu olayların bütünüyle ele alınması suretiyle değerlendirilmelidir (*Granger/Birleşik Krallık*, § 46).

292. Adaletin yerine getirilmesi açısından sanığa ücretsiz avukat yardımının sağlanmasının gerekip gerekmediğini tespit ederken Mahkeme, suçun ağırlığı ve söz konusu cezanın boyutu dâhil olmak üzere çeşitli kriterleri dikkate almaktadır (*Benham/Birleşik Krallık* [BD], § 60; *Quaranta/İsviçre*, § 33; *Zdravko Stanev/Bulgaristan*, § 38). İlke olarak, özgürlükten yoksun bırakılmanın söz konusu olduğu durumlarda, adaletin sağlanması

açısından hukuki temsil gerekli görülmektedir (*Benham/Birleşik Krallık* [BD], § 61; *Quaranta/İsviçre*, § 33; *Zdravko Stanev/Bulgaristan*, § 38).

293. Mahkeme, “*Adaletin yerine gelmesi için gerekli görülme*” kriterinin diğer iki koşulu olarak, davanın karmaşıklığını (*Quaranta/İsviçre*, § 34; *Pham Hoang/Fransa*, § 40; *Twalib/Yunanistan*, § 53) ve sanığın şahsi durumunu (*Zdravko Stanev/Bulgaristan*, § 38) görmektedir. Bahsi geçen ikinci koşul özellikle, sanığa avukat yardımının sağlanmaması halinde bu sanığın davası kapsamında nasıl savunma yapabileceği (örneğin; sanığın mahkemede ve/veya ilgili hukuk sisteminde kullanılan dile aşına olmadığı bir durumda) hususu ile alakalıdır (*Quaranta/İsviçre*, § 35; *Twali/Yunanistan*, § 53).

294. “*Adalet*” şartı uygulanırken aranması gereken kriter, adli yardımın sağlanmaması halinde sanığın savunma yapma hakkına “*fili bir zarar*” verilip verilmeyeceği değil; avukat yardımından yararlanmanın “*davanın özel koşullarına bakıldığında olumlu bir sonuca*” götürüp götürmeyeceğidir (*Artico/İtalya*, § 34-35; *Alimena/İtalya*, § 20).

295. Avukat ve müvekkili arasındaki güven ilişkisinin önemine bağlı kalınmaksızın, kişinin “*sececeği*” bir müdafinin yardımından yararlanma hakkı, ücretsiz adli yardımın söz konusu olduğu durumda ister istemez bazı kısıtlamalara tabi tutulabilir. Örneğin, mahkemeler, savunma avukatı tayin ederken, sanığın isteklerini göz önünde bulundurmalıdır; ancak adaletin sağlanması açısından aksinin gerektiğine dair uygun ve yeterli dayanakların mevcut olması halinde durum değişebilir (*Croissant/Almanya*, § 29; *Lagerblom/İsveç*, § 54). Benzer şekilde, Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesinin, mahkemece atanan savunma avukatını değiştirme hakkını güvence altına aldığı da söylenemez (*Lagerblom/İsveç*, §§ 55, 59). Ayrıca, ilk derece mahkemelerinde Sözleşme’nin 6. maddesi uyarınca adil yargılanıp sonrasında mahkûm edilen bir kişinin, davanın lehine sonuçlanması gibi bir ihtimalin bulunmamasına rağmen temyize gitmek istemesi durumunda, adaletin sağlanması açısından, adli yardımın otomatik olarak sağlanması gerektiği şeklinde bir değerlendirme de yapılamaz (*Monnell ve Morris/Birleşik Krallık*, § 67).

(E) Etkili avukat yardımı

296. Sözleşme’nin 6 § 3 (c) maddesi, “*etkili*” avukat yardımı hakkını kapsamaktadır. Açıkçası, adli yardım avukatının tayin edilmesi ile etkili yardım güvence altına alınmaz, zira tayin edilen avukatın görevini yerine getirmesine uzun süre engel olabilecek ölüm ya da ağır hastalık durumları ortaya çıkabilir (*Artico/İtalya*, § 33).

297. Etkili avukat yardımı hakkı, sanığın avukatıyla özel olarak iletişim kurabilme hakkını da kapsamaktadır. Devlet yalnızca istisnai koşullarda, tutulan kişi ve müdafisi arasındaki gizlilik sözleşmesini kısıtlayabilir (*Sakhnovskiy/Rusya* [BD], § 102). Bir avukatın

müvekkiliyle görüşmemesi ve müvekkilinden denetime tabi tutulmadan gizli talimat alamaması halinde, avukat yardımının faydası azalabilir (*S./İsviçre*, § 48; *Brennan/Birleşik Krallık*, § 58). Avukatlar ve müvekkilleri arasındaki ilişkiye getirilecek herhangi bir kısıtlama, sanığın sahip olduğu etkili avukat yardımı hakkına engel teşkil etmemelidir (*Sakhnovskiy/Rusya* [BD], § 102). Bir sanık ve avukatı arasındaki telefon görüşmelerinin dinlenmesi (*Zagaria/İtalya*, § 36) ve avukatın sanığıyla yapığı görüşme sayısının ve süresinin obsesif derecesinde kısıtlanması da (*Öcalan/Türkiye* [BD], § 135) etkili avukat yardımının güvence altına alınması koşulunun ihlaline yol açabilir.

298. Ancak, adli yardım kapsamında tayin edilen veya sanık tarafından seçilen bir avukatın sebep olduğu tüm eksikliklerden Sözleşmecî Devlet sorumlu tutulamaz (*Lagerblom/İsveç*, § 56; *Kamasinski/Avusturya*, § 65). Hukuk mesleğinin bağımsızlığı itibarıyla, savunma makamının tutumu, sanık ve temsilcisi arasında esasen bir sorun teşkil etmektedir; Sözleşmecî Devletler yalnızca, avukatın müvekkilini etkili bir şekilde temsil edemediğinin aşikar olması veya bu durumun ilgili devletin dikkatine yeterli bir şekilde sunulması halinde duruma müdahale etmelidirler (*Kamasinski/Avusturya*, § 65; *Imbrioscia/İsviçre*, § 41; *Daud/Portekiz*, § 38). Bir avukatın sanık lehine hareket edememesi (*Artico/İtalya*, §§ 33, 36) veya tedbirsiz bir savunma hattı veya yargılamadaki bir kusur ile aynı kefeye koyulamayan önemli bir usuli şartta uygun hareket edememesi halinde, Devlet yükümlülüğü ortaya çıkabilir (*Czekalla/Portekiz*, §§ 65, 71).

4. 6 § 3(d) Maddesi

6 § 3 (d) Maddesi

“Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;”

(A) “Tanık” teriminin bağımsız anlamı

299. “Tanık” terimi, ulusal hukukta yer alan sınıflandırmalara bakılmaksızın, Sözleşme sisteminde bağımsız bir anlama sahiptir (*Damir Sibgatullin/Rusya*, § 45; *S.N./İsveç*, § 45). “Tanık” ifadesinin mahkûmiyet kararı için bir dereceye kadar dayanak teşkil etmesi durumunda, söz konusu “tanık” ifadesi, Sözleşme’nin 6 §§ 1 ve 3 (d) maddesiyle sağlanan güvencelerin geçerli olduğu iddia makamı için delil teşkil eder (*Kaste ve Mathisen/Norveç*, § 53; *Lucá/İtalya*, § 41).

300. İlgili terim, müşterek sanıkları (Bk. örneğin, *Trofimov/Rusya*, § 37), mağdurları (*Vladimir Romanov/Rusya*, § 97) ve bilirkişileri (*Doorson/Hollanda*, §§ 81-82) kapsar.

301. Sözleşme’nin 6 § 3 (d) maddesi, belge niteliğindeki deliller için de geçerlidir (*Mirilashvili/Rusya*, §§ 158-159).

(B) Tanıkları sorguya çekme veya çektirme hakkı

(1) Genel ilkeler

302. Sözleşme’nin 6 § 3 (d) maddesine göre, çekişmeli bir yargının gerçekleştirilebilmesi için, mahkûmiyet kararı verilmeden önce ilgili sanık aleyhindeki tüm deliller/tanıklar sanığın hazır bulunduğu aleni bir duruşmada yer almalıdır. Bu hususa ilişkin istisnalar olabilmekle birlikte, sanığın hakları ihlal edilmemelidir; kural olarak, sanığa, aleyhindeki bir tanığın beyanda bulunduğu esnada ya da yargılamaların sonraki bir aşamasında söz konusu tanığa itiraz edebilmesi ya da tanığı sorguya çekebilmesi için yeterli ve uygun imkân sağlanmalıdır (*Hümmer/Almanya*, § 38; *Lucâ/İtalya*, § 39; *Solakov/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 57).

303. Yukarıdaki genel ilkedен hareketle iki koşuldан bahsedilebilir. İlk olarak, tanığın duruşmaya katılmaması için makul bir sebep olmalıdır. İkinci olarak ise, bir mahkûmiyet kararının yalnızca ya da büyük ölçüde, sanığın soruşturma veya kovuşturma esnasında sorguya çekemediği bir tanığın beyanlarına dayandırılması halinde, sanığın hakları Sözleşme’nin 6. maddesinde öngörülen güvencelerle bağdaşmayacak şekilde kısıtlanmış sayılabilir (*Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık* [BD], § 119).

304. Adaletin yerine getirilmesi hakkının demokratik bir toplumdaki yeri dikkate alındığında, sanığın haklarını kısıtlayan her türlü tedbir mutlak surette zorunluluk teşkil etmelidir. Daha az kısıtlama gerektiren bir tedbirin yeterli görülebilmesi durumunda bu tedbir uygulanmalıdır (*Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda*, § 58).

305. Sanığın, yargıcın hazır bulunduğu bir ortamda esas tanıkla yüz yüze getirilmesi, adil yargılanmanın önemli bir unsurunu oluşturmaktadır (*Taran/Romanya*, § 74; *Graviano/İtalya*, § 38).

(2) Bir tanığın duruşmaya katılmamasını sağlamak için makul çaba sarf etme yükümlülüğü

306. Bir tanığın duruşmaya katılmaması için geçerli bir mazeretin bulunması gerektiği koşulu, bu tanığın yegâne veya sonuca götüren kişi olup olmadığı hususunda herhangi bir kanaate varılmadan önce incelenmesi gereken bir meseledir. Tanıkların sözlü ifade vermek için duruşmaya katılmamaları halinde, ilgili tanıkların hazır bulunmamalarının haklı gerekçelere dayandırılıp dayandırılmadığını sorgulama yükümlülüğü doğar (*Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık* [BD], § 120; *Gabrielyan/Ermenistan*, §§ 78, 81-84).

307. Sözleşme’nin 6 § 1 maddesi, 6 § 3 maddesi ile birlikte ele alındığında, sanığın kendisi aleyhindeki tanıkları sorguya çekmesini veya çektirmesini sağlamak için Sözleşmecî Devletlere pozitif girişimlerde bulunma yükümlülüğünü vermektedir (*Trofimov/Rusya*, § 33; *Sadak ve Diğerleri/Türkiye (no. 1)*, § 67).

308. Tanıkların ortadan kaybolması sonucu sorguya çekilmelerinin mümkün olmaması ihtimaline karşı, yetkili makamlar, tanıkların ortadan kaybolmasını engellemek amacıyla makul girişimlerde bulunmalıdırlar (*Karpenko/Rusya*, § 62; *Damir Sibgatullin/Rusya*, § 51; *Pello/Estonya*, § 35; *Bonev/Bulgaristan*, § 43).

309. Ancak, imkânsız olan borçlanılamaz (*impossibilium nulla est obligatio*); yetkili makamların, sanığın ilgili tanıkları sorguya çekebilmesini sağlama girişimlerinin titizlikten yoksun olması konusunda suçlamaların hedefi olarak gösterilemedikleri bir durumda, tanıkların hazır bulunmaması da kovuşturmanın devam etmesini gerekli kılmaz (*Gossa/Polonya*, § 55; *Haas/Almanya* (k.k.); *Calabrb/İtalya ve Almanya* (k.k.); *Ubach Mortes/Andora* (k.k.)).

(3) *Tanığın dinlenmesini reddetmek için gerekçe gösterme yükümlülüğü*

310. Her ne kadar gösterilen delillerin uygunluğu konusunda görüş bildirmek Mahkemenin görevi olmasa da, bir tanığın sorguya çekilmesinin veya mahkemeye çağırılmasının haklı gerekçelere dayandırılmaksızın reddedilmesi, adil yargılama güvencelerine aykırı olup, sanığın haklarının kısıtlanmasına yol açabilmektedir (Bk. *Popov/Rusya*, § 188; *Bocos-Cuesta/Hollanda*, § 72; *Wierzbicki/Polonya*, § 45 ve *Vidal/Belçika*, § 34).

(4) *Mahkemede dinlenmeyen tanığın ifadesinin esas alınması*

311. Bazı koşullarda, örneğin bir tanık vefat ettiğinde (*Mika/İsveç* (k.k.), § 37; *Ferrantelli ve Santangelo/İtalya*, § 52) ya da susma hakkını kullandığında (*Vidgen/Hollanda*, § 47; *Sofri ve Diğerleri/İtalya* (k.k.); *Craxi/İtalya (no. 1)*, § 86) ya da yetkili makamların tanığın duruşmaya katılmasını sağlamaya yönelik makul girişimleri başarısızlıkla sonuçlandığında (*Mirilashvili/Rusya*, § 217), soruşturma evresinde alınmış olan tanık ifadelerine atıfta bulunmak gerekebilir (*Lucâ/İtalya*, § 40).

312. Bir tanığın duruşmaya katılmaması sonucu sanığın haklarının olumsuz yönde derece etkilendiği göz önünde bulundurulduğunda; yargılamaların ilk aşamalarında tanık ifadesinin alınmadığı bir davada, tanığın duruşmada sözlü beyanını almak yerine yazılı bir ifadesini almak başvurulması gereken son tedbir olmalıdır (*Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık* [BD], § 125).

313. Sanığın haklarının Sözleşme’de öngörülen ölçüde güvence altına alınmadığı koşullarda tanıktan alınan ifadenin büyük itina ile değerlendirilmesi gerekmektedir (*S.N./İsveç*, § 53; *Doorson/Hollanda*, § 76).

314. Bir tanığın geçerli bir sebepten ötürü çekişmeli yargı için hazır bulunamaması durumunda, tanığın ön soruşturma aşamasında vermiş olduğu ifadeler, başka delillerle desteklenmiş olduğu takdirde yerel mahkeme tarafından değerlendirilebilir (*Mirilashvili/Rusya*, § 217; *Scheper/Hollanda* (k.k.); *Calabro/İtalya ve Almanya* (k.k.); *Ferrantelli ve Santangelo/İtalya*, § 52).

315. Sözleşme’nin 6 § 3 (d) maddesi, yalnızca tanık ifadesinin mahkûmiyet kararının verilmesi için esas veya belirleyici bir role sahip olduğu hallerde, ifadesi mahkeme nezdinde alınmayan tanıkların sorguya çekilmesini şart koşmaktadır (Bk. *Kok/Hollanda* (k.k.); *Krasniki/Çek Cumhuriyeti*, § 79).

316. Hatta kulaktan dolma bir ifadenin bir sanık aleyhindeki tek veya belirleyici delili teşkil etmesi durumunda, söz konusu ifadenin delil olarak kabul edilmesi Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin ihlaline yol açmaz. Ancak, bir mahkûmiyet kararının yalnızca veya belirleyici ölçüde, duruşma salonunda bulunmayan bir tanığın ifadesine dayandırılması, sağlam usul güvenceleri gibi yeterli unsurlarla dengelenmelidir. Her davada, tanığın güvenilirliğini doğru ve adil bir şekilde değerlendirmeyi sağlayacak tedbirler dâhil olmak üzere, yeterli denkleştirici unsurların bulunup bulunmadığına bakılmalıdır. Davadaki önemi göz önünde bulundurulduğunda yeterince güvenilir olduğuna kanaat getirilmesi halinde, mahkûmiyet kararı ilgili tanık ifadesine dayandırılabilir (*Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık* [BD], § 147).

(5) **Gizli tanıklar**

317. Gizli tanıklar ve duruşma salonunda bulunmayan tanıklar bağlamında ortaya çıkan sorunlar tamamıyla aynı olmamakla birlikte, iki durum da sanık için olası bir elverişsizlik teşkil ettiğinden, ilke olarak farklı değildir. Esas olan, bir ceza yargılaması kapsamındaki davalının, aleyhindeki tanıkları sorguya çekebilmek için etkili bir imkâna sahip olması gerektiğidir (*Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık* [BD], § 127).

318. Gizli tanıkların ifadelerine dayanılarak verilen bir mahkûmiyet kararı, Sözleşme hükümleri ile hiçbir koşulda bağdaşmaz (*Doorson/Hollanda*, § 69; *Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda*, § 52; *Krasniki/Çek Cumhuriyeti*, § 76).

319. Sözleşme’nin 6. maddesinde, tanıkların menfaatlerinin korunmasının dikkate alınmasına dair herhangi bir koşulun öngörülmediği açıktır. Ancak, bu kişilerin hayatları, özgürlükleri veya güvenlikleri söz konusu olabilir ve bu bağlamdaki menfaatlerin de

Sözleşme’nin 8. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerekebilir. Sözleşmeci Devletler cezai yargılama prosedürlerini bu menfaatlerin haksız bir şekilde zarara uğramasını engelleyecek şekilde düzenlemelidirler. Dolayısıyla, adil yargılama ilkeleri, uygun davalarda, sanığın menfaatleri ile ifade vermek üzere çağrılan tanıkların veya mağdurların menfaatlerinin dengelenmesini gerektirebilir (*Doorson/Hollanda*, § 70; *Van Mechelen ve Diğerleri*, § 53).

320. Ulusal yetkili makamlar bazı tanıkların kimliğini gizli tutmak için uygun ve yeterli gerekçe göstermelidirler (*Doorson/Hollanda*, § 71; *Visser/Hollanda*, § 47; *Sapunarescu/Almanya* (k.k.) ve *Dzelili/Almanya* (k.k.)).

321. İddia tanığının gizli tutulması halinde sanık, ceza yargılamalarında olmaması gereken zorluklarla karşılaşır. Bu tür davalarda, sanığın içerisinde bulunduğu elverişsiz durumlar, adli makamlarca izlenen usuller ile yeterince dengelenmelidir (*Doorson/Hollanda*, § 72; *Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda*, § 54; *Haas/Almanya* (k.k.)).

322. Özellikle de, bir başvuranın gizli tanığın güvenilirliğini sorgulamasına engel olunmamalıdır (*Birutis ve Diğerleri/Litvanya*, § 29; *Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda*, §§ 59 ve 62; *Kostovski/Hollanda*, § 42).

323. İlaveten, gizli bir tanığın sorguya çekilmesi bağlamında izlenen usullerin, sanığın içinde bulunduğu zorlukları dengelemek açısından yeterli olup olmadığı değerlendirilirken, başvuranın mahkûmiyetine hükmedilmesinde gizli tanığın ifadesinin ne derece belirleyici olduğu hususuna gerekli önem verilmelidir (*Kok/Hollanda* (k.k.); *Krasniki/Çek Cumhuriyeti*, § 79).

(6) *Cinsel istismar davalarındaki tanıklar*

324. Cinsel suçlara ilişkin ceza yargılamaları, özellikle mağdur isteksiz olarak sanık ile yüzleştirildiğinde, mağdur tarafından genellikle işkenceli bir sorgu olarak düşünülür. Benzeri durumlar, reşit olmayan bir kişinin dâhil olduğu davalarda daha çok göze çarpar. Bu tür yargılamalarda sanığın adil yargılanıp yargılanmadığı hususu değerlendirilirken, mağdur sıfatındaki kişinin özel hayatına saygı gösterilmesi hakkı dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla, cinsel istismar davaları kapsamındaki ceza yargılamalarında mağdurun korunması amacıyla belirli tedbirler alınmalıdır. Ancak, sanığın haklarını yeterli ve etkili bir şekilde kullanabilmesi ile bu tedbirler arasında bir denge kurulmalıdır. Adli makamların, sanığın haklarını güvence altına alırken, sanığın içerisinde bulunduğu elverişsiz durumları dengeleyecek tedbirler alması gerekebilir (*Aigner/Avusturya*, § 37; *D./Finlandiya*, § 43; *F. ve M./Finlandiya*, § 58; *Accardi ve Diğerleri/İtalya* (k.k.); *S.N./İsveç*, § 47 ve *Vronchenko/Estonya*, § 56).

325. Cinsel suçlara ilişkin ceza yargılamalarının özellikleri dikkate alındığında, Sözleşme’nin 6 § 3 (d) maddesi uyarınca tüm davalarda soruların çapraz sorgu ya da başka yollarla doğrudan sanık veya müdafisi tarafından yöneltilmesi gerektiği şeklinde bir yorum yapılamaz (*S.N./İsveç*, § 52; *W.S./Polonya*, § 55).

326. Sanık, sorguya çekilen tanıkların hareketlerini gözlemleyebilmeli ve ifadelerine ve güvenilirliklerine itiraz edebilmelidir (*Bocos-Cuesta/Hollanda*, § 71; *P.S./Almanya*, § 26; *Accardi ve Diğerleri/İtalya* (k.k.); *S.N./İsveç*, § 52).

327. Yetkili makamların, beyanda bulunan bir tanığa sanığın soru yöneltebilmesi için imkân sağlamadıkları davalarda, tanığın beyanda bulunduğu zamana ait kamera kayıtlarının sanığa izletilmesi tek başına sanığın haklarını yeterince koruyamaz (*D./Finlandiya*, § 50; *A.L./Finlandiya*, § 41).

(7) *İfadeleri karşılığında tanıklara sağlanan avantajlar*

328. Tanıkların, dokunulmazlık ve diğer avantajlar karşılığında vermiş oldukları ifadelerin kullanımı, yerel makamların ağır suçlarla mücadeleleri kapsamında önemli bir araç teşkil eder. Ancak, bu ifadelerin kullanımı, sanık aleyhindeki yargılamaların hakkaniyeti sorusunu gündeme getirebilmekte olup, aynı zamanda mahiyeti gereği, söz konusu ifadelerin kötüye kullanılabilmesi ve tamamen karşılığında vaat edilen avantajları elde etmek ya da kişisel bir intikam almak amacıyla verilebileceği gibi hassas mevzuları ortaya koyabilmektedir. Bu nedenle, bazı ifadelerin belirsiz mahiyeti ve bir kişinin önyargılı ve doğruluğu ispatlanmamış iddialara dayanılarak suçlanabileceği ve yargılanabileceği tehlikesi de göz ardı edilmemelidir. Ancak, bu tür ifadelerin kullanımı, yargılamaların hakkaniyetine hanel gelmesi için tek başına yeterli değildir (diğer atıflar ile, *Cornelis/Hollanda* (k.k.)).

(8) *Dolaylı deliller*

329. Sözleşme’nin 6 §§ 1 ve 3 (d) maddesi, ceza yargılamaları kapsamında sanık aleyhinde dolaylı delillerin kullanılmasına karşı bir karine barındırmaktadır. Dolaylı delillerin savunma makamına yardımcı olabileceği düşünülse bile, bu delillerin kullanılması haklı gerekçelerle reddedilir (*Thomas/Birleşik Krallık* (k.k.)).

(9) *Sanık lehine tanıkların çağrılması hakkı*

330. Genel bir kural olarak, dava dosyasındaki delilleri ve sanığın ileri sürdüğü delillerin uygunluğunu incelemek ulusal mahkemelerin görevidir. Sözleşme’nin 6 § 3 (d) maddesi de, tanıkların çağrılmasının uygun olup olmadığı konusundaki değerlendirmeyi ulusal mahkemelere bırakır. İlgili maddeye göre, sanık lehine hareket eden tüm tanıkların duruşmaya

katılması ve sorguya çekilmesi gerekli değildir; esas amaç, “*aynı koşullar altında*” kelimeleriyle ifade edildiği şekliyle, “*silahların eşitliğinin*” tamamen sağlanmasıdır (Bk. diğer kararlar arasında, *Perna/İtalya* [BD], § 29; *Solakov/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, § 57).

331. Dolayısıyla, bir davalının, bazı tanıklara soru yöneltmesine izin verilmediğinden şikâyetçi olması yeterli değildir; söz konusu davalı ek olarak, ilgili tanıkların dinlenmesinin neden önemli olduğuna dair gerekçe belirterek talebini desteklemeli ve tanıkların ifadeleri, gerçeğin ortaya çıkarılması ve sanığın hakları bağlamında gerekli olmalıdır (*Perna/İtalya* [BD], § 29; *Bacanu ve SC R S.A./Romanya*, § 75).

332. Sanığın tanıkları sorguya çekme talebinin, zarar vermeye yönelik olmaması, yeterince gerekçelendirilmesi, itham olunan suçun konusuna uygun olması ve sanığın durumunu güçlendirme ve hatta sanığı beraat ettirme ihtimalini barındırması halinde, yerel makamlar ilgili talebin reddine ilişkin uygun gerekçe sunmalıdırlar (*Topic/Hırvatistan*, § 42; *Polyakov/Rusya*, §§ 34-35).

333. Sözleşme’nin 6. maddesi, tanıkların duruşma salonunda hazır bulunmasını sağlama konusunda sanığa sınırsız bir hak vermez. Bir tanığın sorguya çekilmesinin gerekli ya da makul olup olmadığına karar verme takdiri ulusal mahkemelerdedir (Bk. örneğin, *S.N./İsveç*, § 44; *Accardi ve Diğerleri/İtalya* (k.k.)).

334. Mahkemenin, tanık sıfatındaki bir kişinin sorguya çekilmemesinin Sözleşme’nin 6. maddesine aykırı olduğuna kanaat getirmesine yol açabilecek istisnai durumlar da mevcuttur (*Dorokhov/Rusya*, § 65; *Popov/Rusya*, § 188; *Bricmont/Belçika*, § 89).

4. 6 § 3(e) Maddesi

6 § 3 (e) Maddesi

“Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.”

(A) "MAHKEMEDE KULLANILAN DİLİ ANLAYAMAMA VEYA KONUŞAMAMA"

335. Tercüman yardımından ücretsiz olarak yararlanma hakkı sadece sanığın mahkemede kullanılan dili anlayamadığı veya konuşamadığı takdirde uygulanır (*K./Fransa* (k.k.)). Kullanılan dili anlayan bir sanık, mensup olduğu etnik azınlık toplumun dili de dâhil olmak üzere başka bir dilde savunmasını yapmasına izin verilmesi için tercüman hizmetlerinden yararlanma konusunda ısrarcı davranamaz (*K./Fransa* (k.k.); *Bideault/Fransa* (k.k.); ayrıca kıyaslayınız, *Lagerblom/İsveç*, § 62).

336. Sanığın bir avukat tarafından temsil edildiği durumlarda, mahkemede kullanılan dili avukatın anlayıp sanığın anlamaması çoğu durumda yeterli olmaz. Duruşmaya katılma hakkı da dâhil olmak üzere adil yargılanma hakkı kapsamında, yargılama sürecine ait bilgi ve belgelerin tercüme edilmesi gerekli olup, sanığın yargılama sürecini anlayabilmesine ve savunmasında belirtilmesi gereken her türlü husustan avukatını haberdar edebilmesine imkân sağlanmalıdır (*Kamasinski/Avusturya*, § 74; *Cuscani/Birleşik Krallık*, § 38).

337. Sözleşme’nin 6 § 3 (e) maddesi, sanık ve müdafisi arasındaki ilişkileri kapsamamaktadır; bu madde yalnızca sanık ve hâkim arasındaki ilişkiler için geçerlidir (*X./Avusturya* (k.k.), p. 68).

338. Tercüman yardımından yararlanma hakkından feragat edilebilir, ancak bu karar müdafî tarafından değil sanık tarafından verilmelidir (*Kamasinski/Avusturya*, § 80).

(B) CEZA YARGILAMALARININ KORUNAN UNSURLARI

339. Sözleşme’nin 6 § 3 (e) maddesi, yargılama sürecine ait tüm belgelerin ve ifadelerin tercüme edilmesi için tercüman yardımından ücretsiz yararlanma hakkını güvence altına alır. Zira sanığın adil yargılamadan yararlanabilmesi için mahkemede kullanılan dili anlayabilmesi gerekmektedir (*Luedicke, Belkacem ve Koç/Almanya*, § 48; *Ucak/Birleşik Krallık* (k.k.); *Hermi/İtalya* [BD], § 69; *Lagerblom/İsveç*, § 61).

340. Sözleşme’nin 6 § 3 (e) maddesi yalnızca duruşma esnasındaki sözlü beyanlar bağlamında geçerli olmayıp, belge niteliğindeki deliller ve ön yargılama süreci için de geçerlidir (*Kamasinski/Avusturya*, § 74; *Hermi/İtalya* [BD], § 70).

341. Ancak, tercüme işi, tüm yazılı delil unsurlarının veya yargılama süreci kapsamındaki tüm resmi belgelerin yazılı çevirisinin yapılması noktasına kadar gelmez (*Kamasinski/Avusturya*, § 74). Örneğin, bir kararın yazılı çevirisinin bulunmaması, Sözleşme’nin 6 § 3 (e) maddesinin ihlaline yol açmaz (*Kamasinski/Avusturya*, § 85). Zira Sözleşme’nin 6 § 3 (e) maddesinin metninde, “mütercimden” değil, “tercümandan” bahsedilmektedir. Bu doğrultuda, sözlü dil yardımının sağlanmasıyla Sözleşme şartları yerine getirilebilmektedir (*Husain/İtalya* (k.k.); *Hermi/İtalya* [BD], § 70).

341. Özetle, tercüman yardımı, aleyhinde açılan dava hakkında davalının bilgi sahibi olmasını, kendisini savunabilmesini ve mahkeme önünde olayları kendi açısından anlatabilmesini sağlar nitelikte olmalıdır (*Kamasinski/Avusturya*, § 74; *Hermi/İtalya* [BD], § 70; *Güngör/Almanya* (k.k.); *Protopapa/Türkiye*, § 80).

(C) "ÜCRETSİZ" YARDIM

343. “*Ücretsiz*” yardım sağlama yükümlülüğü sanığın gelirine bağlı değildir; bir Devlet, kendi cezai adalet sistemini düzenlerken, sanığa tercümanlık hizmetinin verilmesi hususunu da ele almalı ve bu konuda kolaylıklar sunmalıdır. Ancak, sanığın duruşmaya katılmaması halinde, kendisine sağlanan tercüman yardımının ücreti istenebilir (*Fedele/Almanya* (k.k.)).

344. Tercüme ücretleri sonradan sanıktan geri istenemez (*Luedicke, Belkacem ve Koç/Almanya*, § 46). Sözleşme’nin 6 § 3 (e) maddesi uyarınca yerel mahkemelerin mahkûm edilen kişiden tercüme ücretlerini karşılama isteyebileceği şekilde bir yorumun yapılması, ilgili maddeyi kısıtlar (*Luedicke, Belkacem ve Koç/Almanya*, § 42; *Işyar/Bulgaristan*, § 45; *Öztürk/Almanya*, § 58).

(D)TERCÜME KOŞULLARI

345. Sanıklara yardımcı olabilmek adına tercüman yardım sağlama yöntemlerine ilişkin olarak, Sözleşme’nin 6 § 3 (e) maddesi kapsamında herhangi bir detaylı koşul belirtmek uygun değildir. Sözleşme’nin 6 § 1 maddesinin anlamı dâhilinde, tercüman, mahkeme bünyesinde çalışmamaktadır. Bu itibarla da bağımsızlık ve tarafsızlık bağlamında herhangi bir resmi koşul bulunmamaktadır. Tercümanlık hizmetleri, savunmasını yürütebilmesi kapsamında sanığa etkili yardım sağlamalıdır ve tercümanın davranışları yargılamaların hakkaniyetini engelleyecek nitelikte olmamalıdır (*Ucak/Birleşik Krallık*).

(E)POZİTİF YÜKÜMLÜLÜKLER

346. Başvuranın tercüme hizmetlerine ihtiyacı olduğunun teyidi, hâkimin başvuranla istişare ederek belirlemesi gereken bir husustur; özellikle, avukatın başvuranla iletişim kurarken karşılaştığı zorluklar hâkim için bu konuda bir uyarı teşkil etmektedir. Hâkim, başvuranın, kendisi için çok büyük önem arz eden bir meseleye tercüman yokluğu nedeniyle tam olarak müdahil olmasına halel getirilmeyeceğinden emin olmalıdır (*Cuscani/Birleşik Krallık*, § 38).

347. Savunma makamının davranışlarının, davalı ve avukatı arasındaki bir meseleyi teşkil ettiği doğru olmakla birlikte (*Kamasinski/Avusturya*, § 65, *Stanford/Birleşik Krallık*, § 28), yargılamaların hakkaniyetinin (diğer birçok husus arasında, yabancı bir davalı için tercüman veya mütercim yardımının sağlanmaması ihtimalini de kapsamaktadır) esas koruyucuları yerel mahkemelerdir (*Cuscani/Birleşik Krallık*, § 39; *Hermi/İtalya* [BD], § 72; *Katrtsch/Fransa*, § 44).

348. Davalının dil hakimiyeti önemli olup, mahkeme ayrıca davalının itham edildiği suçun mahiyetini ve yerel makamlar tarafından davalıya ulaştırılan her türlü tebligatı da incelemeli ve bu hususların, mahkemede kullanılan dile tam anlamıyla hakim olmayı gerektirecek kadar

karmaşık olup olmadığı konusunda değerlendirme yapmalıdır (*Hermi/İtalya* [BD], § 71; *Katritsch/Fransa*, § 41; *Şaman/Türkiye*, § 30; *mutatis mutandis*, *Güngör/Almanya* (k.k.)).

349. Sözleşme’nin 6 § 3 (e) maddesi ile güvence altına alınan hakkın uygulanabilir ve etkili olması koşulu göz önüne alındığında, yetkili makamların yükümlülükleri bir tercümanın tayin edilmesiyle sınırlı değildir; özel koşulların gerektirmesi durumunda, sağlanan tercüman yardımının sonraki aşamadaki yeterliliği konusunda bir değerlendirmenin yapılması da beklenebilir (*Kamasinski/Avusturya*, § 74; *Hermi/İtalya* [BD], § 70; *Protopapa/Türkiye*, § 80).

IV. SÖZLEŞME’NİN 6. MADDESİNİN ÜLKE DIŞINDAKİ ETKİSİ

350. Sözleşme, Taraf Devletlerin, Sözleşme standartlarını üçüncü Devletler veya ülkeler üzerinde uygulamalarını gerektirmez (*Drozd ve Janousek/Fransa ve İspanya*, § 110). Taraf Devletlerin, suçlunun iadesinin ardından üçüncü bir Devlette gerçekleştirilecek olan bir duruşmanın Sözleşme’nin 6. maddesinde öngörülen tüm koşullarla bağdaşp bağdaşmayacağını teyit etme yükümlülüğü bulunmamaktadır.

(1) *Aleni hukuksuzluk*

351. Mahkeme içtihatlarına göre, iade veya ihraç kararları neticesinde, bireyin talep edildiği ülkede aleni bir şekilde hukuksuzluğa maruz bırakılması tehlikesinin mevcut olduğu durumlarda, Sözleşme’nin 6. maddesi kapsamında istisnai bir mesele ortaya çıkabilir. Bu ilke ilk olarak *Soering/Birleşik Krallık* (§113) davasında ifade edilmiş olup, Mahkeme tarafından sonraki birçok davada da teyit edilmiştir (Bk. örneğin, *Mamatkulov ve Askarov/Türkiye* [BD], §§ 90-91; *Al-Saadoon ve Mufdhi/Birleşik Krallık*, § 149; *Ahorugeze/İsveç*, § 115; *Othman (Abu Qatada)/Birleşik Krallık*, § 258).

352. Mahkeme içtihatlarında, “*aleni hukuksuzluk*” kavramının, 6. maddenin hükümlerine veya bu maddede ifade edilen ilkelere açıkça aykırı olan yargılamalar ile eş anlamda olduğu değerlendirilmektedir (Bk. diğer kararlar arasında, *Sejdovic/İtalya* [BD], § 84; *Stoichkov/Bulgaristan*, § 56; *Drozd ve Janousek/Fransa ve İspanya*, § 110). Her ne kadar bu kavram daha kesin bir şekilde tanımlanmamış olsa da, Mahkeme aleni hukuksuzluğa yol açan bazı durumları ifade etme imkânı bulmuştur. Aleni hukuksuzluk durumu aşağıdaki hallerde söz konusudur:

- suçlamanın esasları ile ilgili herhangi bir inceleme elde etme ihtimali olmaksızın gıyapta mahkum edilme (*Einhorn/Fransa* (k.k.), § 33; *Sejdovic/İtalya* [BD], § 84; *Stoichkov/Bulgaristan*, § 56);
- mahiyeti bakımından kısa olan ve sanığın hakları tamamen göz ardı edilerek yürütülen dava (*Bader ve Kanbor/İsveç*, § 47);
- kanuna uygunluğunun incelenmesi için bağımsız ve tarafsız bir mahkemeye erişim sağlanmadan tutuklanma (*Al-Moayad/Almanya* (k.k.), § 101);
- özellikle yabancı bir ülkede tutuklu bulunan bir şahsın, avukatıyla görüşmesinin sistemli bir şekilde kasıtlı olarak reddedilmesi (*aynı davada*);
- kötü muamele yöntemiyle elde edilen delillerin ceza yargılamalarında kullanılması (*Othman (Abu Qatada)/Birleşik Krallık*, § 267; *El Haski/Belçika*, § 85).

353. *Soering* kararını verdiği tarihin üzerinden geçen yirmi yılı aşkın süre sonra Mahkeme ilk defa 2012 yılında *Othman (Abu Qatada)/Birleşik Krallık* davası kapsamında vermiş olduğu kararda, iade ya da sınır dışı kararının Sözleşme’nin 6. maddesinin ihlaline yol açtığına hükmetmiştir. Bu bağlamda, önceki paragraflarda da örneklerle belirtildiği gibi, “aleni hukuksuzluk” kriteri daha zorlayıcıdır. Aleni hukuksuzluğun gerçekleşebilmesi için, Sözleşmeciler Devletinde meydana gelen ve Sözleşme’nin 6. maddesinin ihlaline neden olan yargılamalarda basit düzensizliklerin olması veya tedbir yokluğu yeterli değildir. 6. madde ile güvence altına alınan adil yargılanma ilkelerinin ihlal edilmiş olması ve bu ihlalin söz konusu madde ile korunan hakkı yok etmesi veya özüne zarar vermesi gerekmektedir (*Ahorugeze/İsveç*, § 115; *Othman (Abu Qatada)/Birleşik Krallık*, § 260).

(2) “Gerçek risk” ölçütü ve ispat külfeti

354. Mahkeme, herhangi bir sınır dışı veya ihraç kararının aleni hukuksuzluğa yol açıp açmadığı değerlendirilirken, bu kararların Sözleşme’nin 3. maddesi yönünden incelendikleri kapsamda benimsenenlerle aynı standartların ve ispat külfetinin uygulanması gerektiği kanaatinde. Dolayısıyla, Sözleşmeciler Devletten sınır dışı edilmesi durumunda aleni bir hukuksuzlukla karşı karşıya kalacağına dair gerçek bir risk altında olacağını gösteren sağlam deliller sunma külfeti başvurana aittir. Başvuranın bu tür deliller sunması halinde, bu konu hakkında her türlü şüpheyi ortadan kaldırmak Hükümetin görevidir (*Ahorugeze/İsveç*, § 116; *Othman (Abu Qatada)/Birleşik Krallık*, §§ 272-280; *El Haski/Belçika*, § 86; *mutatis mutandis*, *Saadi/İtalya* [BD], § 129).

355. Aleni hukuksuzluğa dair bir riskin bulunup bulunmadığını belirlemek için Mahkeme, başvurana kabul ülkesine gönderirken, bu ülkedeki genel durumu ve başvuranın şahsi durumunu da göz önünde bulundurarak, olası sonuçları değerlendirmelidir (*Al-Saadoon ve*

Mufdhi/Birleşik Krallık, § 125; *mutatis mutandis*, *Saadi/İtalya* [BD], § 130). Riskin mevcudiyeti ilk olarak, sınır dışı kararı verilirken Sözleşmecî Devletin bildiği veya bilmesi gereken olaylara istinaden değerlendirilmelidir. (*Al-Saadoon ve Mufdhi/Birleşik Krallık*, § 125; *mutatis mutandis*, *Saadi/İtalya* [BD], § 133). Mahkemenin davaya baktığı tarihte sınır dışı veya transfer işleminin çoktan gerçekleştirilmiş olduğu bir durumda, Mahkemenin sonradan gün yüzüne çıkan bilgileri de göz önünde bulundurmasının önüne geçilemez (*Al-Saadoon ve Mufdhi/Birleşik Krallık*, § 149; *Mamatkulov ve Askarov/Türkiye* [BD], § 69).

KARARLAR VE HÜKÜMLER DİZİNİ

Mahkeme, karar ve hükümlerini Mahkemenin iki resmi dili olan İngilizce ve/veya Fransızca dillerinde hazırlamaktadır. Rehber’de anılan davalara giden köprüler, söz konusu karar veya hükmün özgün metnine bağlantı sağlamaktadır. Mahkemenin karar ve hükümlerine, Mahkemenin internet sitesi üzerindeki (www.echr.coe.int) HUDOC veritabanından ulaşılabilir. HUDOC ayrıca pek çok önemli davanın yirmiye yakın gayri resmi dilde yapılmış tercümelerini ve üçüncü şahıslar tarafından hazırlanmış, yaklaşık yüz çevrimiçi içtihat derlemesine giden bağlantıları da içermektedir.

A./Avusturya (k.k.), no. 16266/90, 7 Mayıs 1990

A.L./Finlandiya, no. 23220/04, 27 Ocak 2009

A.L./Almanya, no. 72758/01, 28 Nisan 2005

A. Menarini Diagnostics S.R.L./İtalya, no. 43509/08, 27 Eylül 2011*

Abdoella/Hollanda, 25 Kasım 1992, A Serisi no. 248-A

Accardi ve Diğerleri/İtalya (k.k.), no. 30598/02, AİHM 2005-II

Adiletta ve Diğerleri/İtalya, 19 Şubat 1991, A Serisi no. 197-E

Adolf/Avusturya, no. 8269/78, 26 Mart 1982, A Serisi no. 49

AGOSI/Birleşik Krallık, 24 Ekim 1986, A Serisi no. 108

Ahorugeze/İsveç, no. 37075/09, 27 Ekim 2011

Aigner/Avusturya, no. 28328/03, 10 Mayıs 2012

Air Canada/Birleşik Krallık, 5 Mayıs 1995, A Serisi no. 316-A

Akay/Türkiye (k.k.), no. 34501/97, 19 Şubat 2002*

Albert ve Le Compte/Belçika, no. 7299/75 ve 7496/76, 10 Şubat 1983, A Serisi no. 58

Al-Khawaja ve Tahery/Birleşik Krallık [BD] no. 26766/05 ve 22228/06, AİHM 2011

Al-Moayad/Almanya (k.k.), no. 35865/03, 20 Şubat 2007

Al-Saadoon ve Mufdhi/Birleşik Krallık, no. 61498/08, AİHM 2010

Ali/Romanya, no. 20307/02, 9 Kasım 2010

- Alimena/İtalya*, 19 Şubat 1991, A Serisi no. 195-D
- Allan/Birleşik Krallık*, no. 48539/99, AİHM 2002-IX
- Allen/Birleşik Krallık* [BD], no. 25424/09, AİHM 2013
- Allenet de Ribemont/Fransa*, 10 Şubat 1995, A Serisi no. 308
- Arrigo ve Vella/Malta (k.k.)*, no. 6569/04, 10 Mayıs 2005
- Artico/İtalya*, 13 Mayıs 1980, A Serisi no. 37
- Assanidze/Gürcistan* [BD], no. 71503/01, AİHM 2004-II
- Averill/Birleşik Krallık*, no. 36408/97, AİHM 2000-VI
- B. /Avusturya*, 28 Mart 1990, A Serisi no. 175
- B. ve P./Birleşik Krallık*, no. 36337/97, 35974/97, AİHM 2001-III
- Bacanu ve SC R S.A./Romanya*, no. 4411/04, 3 Mart 2009
- Backström ve Andersson/İsveç (k.k.)*, no. 67930/01, 5 Eylül 2006
- Bader ve Kanbor/İsveç*, no. 13284/04, AİHM 2005-XI
- Baggetta/İtalya*, 25 Haziran 1987, A Serisi no. 119
- Balsyte-Lideikiene/Litvanya*, no. 72596/01, 4 Kasım 2008
- Bannikova/Rusya*, no. 18757/06, 4 Kasım 2010
- Barberâ, Messegue ve Jabardo/İspanya*, no. 10590/83, 6 Aralık 1988, A Serisi no. 146
- Baucher/Fransa*, no. 53640/00, 24 Temmuz 2007*
- Belashev/Rusya*, no. 28617/03, 4 Aralık 2008
- Belilos/İsviçre*, no. 10328/83, 29 Nisan 1988, A Serisi no. 132
- Bellerin Lagares/İspanya (k.k.)*, no. 31548/02, 4 Kasım 2003*
- Bendenoun/Fransa*, 12547/86, 24 Şubat 1994, A Serisi no. 284
- Benham/Birleşik Krallık*, 10 Haziran 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-III
- Berlinski/Polonya*, no. 27715/95 ve 30209/96, 20 Haziran 2002
- Bideault/Fransa (k.k.)*, no. 11261/84, 9 Aralık 1987 tarihli Komisyon kararı, DR 48, s. 232
- Birutis ve Diğerleri/Litvanya*, no. 47698/99 ve 48115/99, 28 Mart 2002
- Block/Macaristan*, no. 56282/09, 25 Ocak 2011
- Bobek/Polonya*, no. 68761/01, 17 Temmuz 2007
- Bocos-Cuesta/Hollanda*, no. 54789/00, 10 Kasım 2005
- Boddaert/Belçika*, 12 Ekim 1992, A Serisi no. 235-D
- Böhmer/Almanya*, no. 37568/97, 3 Ekim 2002
- Boldea/Romanya*, no. 19997/02, 15 Şubat 2007
- Bonev/Bulgaristan*, no. 60018/00, 8 Haziran 2006
- Bonisch/Avusturya*, 6 Mayıs 1985, A Serisi no. 92
- Bonzi/İsviçre*, no. 7854/77, 12 Temmuz 1978 tarihli Komisyon kararı, DR 12, s.188

- Boulois/Lüksemburg* [BD], no. 37575/04, 3 Nisan 2012, AİHM 2012
- Borisova/Bulgaristan*, no. 56891/00, 21 Aralık 2006
- Borgers/Belçika*, 30 Ekim 1991, A Serisi no. 214-B
- Brandstetter/Avusturya*, 28 Ağustos 1991, A Serisi no. 211
- Brennan/Birleşik Krallık*, no. 39846/98, AİHM 2001-X
- Bricmont/Belçika*, no. 10857/84, 7 Temmuz 1989, A Serisi no. 158
- Brozicek/İtalya*, no. 10964/84, 19 Aralık 1989, A Serisi no. 167
- Brusco/Fransa*, no. 1466/07, 14 Ekim 2010
- Buijen/Almanya*, no. 27804/05, 1 Nisan 2010
- Bulut/Avusturya*, 22 Şubat 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-II
- Burak Hun/Türkiye*, no. 17570/04, 15 Aralık 2009
- Buscemi/İtalya*, no. 29569/95, AİHM 1999-VI
- Butkevicius/Litvanya*, no. 48297/99, AİHM 2002-II (alıntılar)
- Bykov/Rusya* [BD], no. 4378/02, 10 Mart 2009
- Campbell ve Fell/Birleşik Krallık*, no. 7819/77 ve 7878/77, 28 Haziran 1984, A Serisi no. 80
- C./İtalya*, no. 10889/84, 11 Mayıs 1988 tarihli Komisyon kararı, DR 56, s. 40
- C.G.P./Hollanda*, no. 29835/96, 15 Ocak 1997 tarihli Komisyon kararı
- Calabrö/İtalya ve Almanya* (k.k.), no. 59895/00, AİHM 2002-V
- Caldas Ramirez de Arrellano/İspanya* (k.k.), no. 68874/01, AİHM 2003-I (alıntılar)
- Can/Avusturya*, no. 9300/81, 12 Temmuz 1984 tarihli Komisyon raporu, A Serisi no. 96
- Capeau/Belçika*, no. 42914/98, AİHM 2005-I
- Casse/Lüksemburg*, no. 40327/02, 27 Nisan 2006*
- Castillo Algar/İspanya*, 28 Ekim 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-VIII
- Celice/Fransa*, no. 14166/09, 8 Mart 2012
- Chichlian ve Ekindjian/Fransa*, no. 10959/84, 16 Mart 1989 tarihli Komisyon raporu, A Serisi no. 162-B*
- Clarke/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 23695/02, 25 Ağustos 2005
- Clinique Mozart SARL/Fransa*, no. 46098/99, 8 Haziran 2004
- Coeme ve Diğerleri/Belçika*, no. 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 ve 33210/96, AİHM 2000-VII
- Collozza ve Rubinat/İtalya*, no. 9024/80, 5 Mayıs 1983 tarihli Komisyon raporu, A Serisi no. 89
- Constantin ve Stoian/Romanya*, no. 23782/06 ve 46629/06, 29 Eylül 2009
- Cooper/Birleşik Krallık* [BD], no. 48843/99, 16 Aralık 2003
- Cornelis/Hollanda* (k.k.), no. 994/03, AİHM 2004-V (alıntılar)

- Correia de Matos/Portekiz* (k.k.), no. 48188/99, AİHM 2001-XII
- C. P. ve Diğerleri/Fransa*, no. 36009/97, 1 Ağustos 2000*
- Craxi/İtalya (no. 1)*, no. 34896/97, 5 Aralık 2002*
- Croissant/Almanya*, 25 Eylül 1992, A Serisi no. 237-B
- Cuscani/Birleşik Krallık*, no. 32771/96, 24 Eylül 2002
- Czekalla/Portekiz*, no. 38830/97, AİHM 2002-VIII
- D./Finlandiya*, no. 30542/04, § 43, 7 Temmuz 2009
- Daktaras/Litvanya*, no. 42095/98, AİHM 2000-X
- Daktaras/Litvanya* (k.k.), no. 42095/98, 11 Ocak 2000
- Dallos/Macaristan*, no. 29082/95, 1 Mart 2001, AİHM 2001-II
- Damir Sibgatullin/Rusya*, no. 1413/05, 24 Nisan 2012
- Daud/Portekiz*, 21 Nisan 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-II
- Davran/Türkiye*, no. 18342/03, 3 Kasım 2009
- Dayanan/Türkiye*, no. 7377/03, 13 Ekim 2009
- De Cubber/Belçika*, 26 Ekim 1984, A Serisi no. 86
- Delcourt/Belçika*, 17 Ocak 1970, A Serisi no. 11
- Demicoli/Malta*, no. 13057/87, 27 Ağustos 1991, A Serisi no. 210
- Deweer/Belçika*, no. 6903/75, 27 Şubat 1980, A Serisi no. 35
- De Salvador Torres/İspanya*, 24 Ekim 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-V
- Didu/Romanya*, no. 34814/02, 14 Nisan 2009*
- Diriöz/Türkiye*, no. 38560/04, 31 Mayıs 2012
- Dobbartin/Fransa*, 25 Şubat 1993, A Serisi no. 256-D
- Doorson/Hollanda*, no. 20524/92, 26 Mart 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-II
- Dorokhov/Rusya*, no. 66802/01, 14 Şubat 2008
- Dorozhko ve Pozharskiy/Estonya*, no. 14659/04 ve 16855/04, 24 Nisan 2008
- Döry/İsveç*, no. 28394/95, 12 Kasım 2002
- Dowsett/Birleşik Krallık*, no. 39482/98, AİHM 2003-VII
- Drassich/İtalya*, no. 25575/04, 11 Aralık 2007*
- Drozd ve Janousek/Fransa ve İspanya*, 26 Haziran 1992, A Serisi no. 240
- Dubus S.A./Fransa*, no. 5242/04, 11 Haziran 2009*
- Dzelili/Almanya* (k.k.) no. 15065/05, 29 Eylül 2009
- Eckle/Almanya*, no. 8130/78, 15 Temmuz 1982, A Serisi no. 51
- Edwards ve Lewis/Birleşik Krallık* [BD], no. 39647/98, 40461/98, 27 Ekim 2004, AİHM 2004-X
- Einhorn/Fransa* (k.k.), no. 71555/01, AİHM 2001-XI

- El Haski/Belçika*, no. 649/08, 25 Eylül 2012
- Enea/İtalya* [BD], no. 74912/01, AİHM 2009
- Engel ve Diğerleri/Hollanda*, no. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72 ve 5370/72, 8 Haziran 1976, A Serisi no. 22
- Erdogan/Türkiye*, no. 14723/89, 9 Temmuz 1992 tarihli Komisyon kararı, DR 73, s. 81
- Ergin/Türkiye (no. 6)*, no. 47533/99, AİHM 2006-VI (alıntılar)
- Eurofinacom/Fransa* (k.k.), no. 58753/00, AİHM 2004-VII
- Ezeh ve Connors/Birleşik Krallık* [BD], no. 39665/98 ve 40086/98, 9 Ekim 2003, AİHM 2003-X
- F. ve M./Finlandiya*, no. 22508/02, 17 Temmuz 2007
- Falk/Hollanda* (k.k.), no. 66273/01, AİHM 2004-XI
- Fatullayev/Azerbaycan*, no. 40984/07, 22 Nisan 2010
- Fazliyski/Bulgaristan*, no. 40908/05, 16 Nisan 2013
- Fedele/Almanya* (k.k.), no. 11311/84, 9 Aralık 1987
- Fejde/İsveç*, 29 Ekim 1991, A Serisi no. 212-C
- Ferrantelli ve Santangelo/İtalya*, 7 Ağustos 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-III*
- Fey/Avusturya*, 24 Şubat 1993, A Serisi no. 255-A
- Filippini/San Marino* (k.k.), no. 10526/02, 28 Ağustos 2003*
- Findlay/Birleşik Krallık*, 25 Şubat 1997, *Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-I*
- Fischer/Avusturya* (k.k.), no. 27569/02, AİHM 2003-VI
- Foucher/Fransa*, 18 Mart 1997, *Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-II*
- Fruni/Slovakya*, no. 8014/07, 21 Haziran 2011
- Funke/Fransa*, 25 Şubat 1993, A Serisi no. 256-A
- G.B./Fransa*, no. 44069/98, AİHM 2001-X
- Gabrielyan/Ermenistan*, no. 8088/05, 10 Nisan 2012
- Gafgen/Almanya* [BD], no. 22978/05, AİHM 2010
- Galstyan/Ermenistan*, no. 26986/03, 15 Kasım 2007
- Garycki/Polonya*, no. 14348/02, 6 Şubat 2007
- Gast ve Popp/Almanya*, no. 29357/95, AİHM 2000-II
- Geerings/Hollanda*, no. 30810/03, AİHM 2007-III
- Giosakis/Yunanistan (no. 3)*, no. 5689/08, 3 Mayıs 2011*
- Goddi/İtalya*, no. 8966/80, 9 Nisan 1984, A Serisi no. 76
- Goktepe/Belçika*, no. 50372/99, 2 Haziran 2005*
- Gorgiladze/Gürcistan*, no. 4313/04, 20 Ekim 2009*

- Gossa/Polonya*, no. 47986/99, 9 Ocak 2007
- Gómez de Liano y Botella/İspanya*, no. 21369/04, 22 Temmuz 2008*
- Gradinger/Avusturya*, 23 Ekim 1995, A Serisi no. 328-C
- Granger/Birleşik Krallık*, 28 Mart 1990, A Serisi no. 174
- Graviano/İtalya*, no. 10075/02, 10 Şubat 2005*
- Grayson ve Barnham/Birleşik Krallık*, no. 19955/05 ve 15085/06, 23 Eylül 2008
- Gregacevic/Hırvatistan*, no. 58331/09, 10 Temmuz 2012
- Grievies/Birleşik Krallık* [BD], no. 57067/00, AİHM 2003-XII (alıntılar)
- Guerin/Fransa*, 29 Temmuz 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-V
- Guisset/Fransa*, no. 33933/96, AİHM 2000-IX
- Güngör/Almanya* (k.k.), no. 31540/96, 24 Ocak 2002*
- Gurguchiani/İspanya*, no. 16012/06, 15 Aralık 2009
- Haas/Almanya* (k.k.), no. 73047/01, 17 Kasım 2005
- Hadjianastassiou/Yunanistan*, no. 12945/87, 16 Aralık 1992, A Serisi no. 252
- Hamer/Belçika*, no. 21861/03, AİHM 2007-V (alıntılar)
- Hanif ve Khan/Birleşik Krallık*, no. 52999/08 ve 61779/08, 20 Aralık 2011
- Harabin/Slovakya*, no. 58688/11, 20 Kasım 2012
- Harutyunyan/Ermenistan*, no. 36549/03, AİHM 2007-III
- Hauschildt/Danimarka*, 24 Mayıs 1989, A Serisi no. 154
- Heaney ve McGuinness/İrlanda*, no. 34720/97, AİHM 2000-XII
- Heglas/Çek Cumhuriyeti*, no. 5935/02, 1 Mart 2007
- Henryk Urban ve Ryszard Urban/Polonya*, no. 23614/08, 30 Kasım 2010
- Hermi/İtalya* [BD], no. 18114/02, AİHM 2006-XII
- Holm/İsveç*, 25 Kasım 1993, A Serisi no. 279-A
- Hümmer/Almanya*, no. 26171/07, 19 Temmuz 2012
- Husain/İtalya* (k.k.), no. 18913/03, AİHM 2005-III
- Hüseyin Turan/Türkiye*, no. 11529/02, 4 Mart 2008
- Huseyn ve Diğerleri/Azərbaycan*, no. 35485/05, 45553/05, 35680/05 ve 36085/05, 26 Temmuz 2011
- I.A./Fransa*, 23 Eylül 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-VII
- I.H. ve Diğerleri/Avusturya*, no. 42780/98, 20 Nisan 2006
- Iglin/Ukrayna*, no. 39908/05, 12 Ocak 2012
- Imbrioscia/İsviçre*, 24 Kasım 1993, A Serisi no. 275
- Incal/Türkiye*, 9 Haziran 1998, *Derlemeler* 1998-IV
- İbrahim Ülger/Türkiye*, no. 57250/00, 29 Temmuz 2004*

- Ireland/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, A Serisi no. 25
- Ismoilov ve Diğerleri/Rusya*, no. 2947/06, 24 Nisan 2008
- Işyar/Bulgaristan*, no. 391/03, 20 Kasım 2008
- Jalloh/Almanya* [BD], no. 54810/00, AİHM 2006-IX
- Janosevic/İsveç*, no. 34619/97, AİHM 2002-VII
- Jasper/Birleşik Krallık* [BD], no. 27052/95, 16 Şubat 2000
- John Murray/Birleşik Krallık*, 8 Şubat 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-I
- Jorgic/Almanya*, no. 74613/01, 12 Temmuz 2007, AİHM 2007-III
- Josseau/Fransa*, no. 39243/10, 8 Mart 2012
- Judge/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 35863/10, 8 Şubat 2011
- Juha Nuutinen/Finlandiya*, no. 45830/99, 24 Nisan 2007
- Jussila/Finlandiya* [BD], no. 73053/01, 23 Kasım 2006, AİHM 2006-XIV
- K./Fransa*, no. 10210/82, 7 Aralık 1983 tarihli Komisyon kararı, DR 35, s. 203
- Kamasinski/Avusturya*, no. 9783/82, 19 Aralık 1989, A Serisi no. 168
- Karpenko/Rusya*, no. 5605/04, 13 Mart 2012
- Kaste ve Mathisen/Norveç*, no. 18885/04, 21166/04, 9 Kasım 2006, AİHM 2006-XIII
- Kart/Türkiye* [BD], no. 8917/05, AİHM 2009 (alıntılar)
- Katritsch/Fransa*, no. 22575/08, 4 Kasım 2010
- Khalfaoui/Fransa*, no. 34791/97, AİHM 1999-IX
- Khan/Birleşik Krallık*, no. 35394/97, AİHM 2000-V
- Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya*, no. 11082/06 ve 13772/05, 25 Temmuz 2013
- Khudobin/Rusya*, no. 59696/00, AİHM 2006-XII (alıntılar)
- Khuzhin ve Diğerleri/Rusya*, no. 13470/02, 23 Ekim 2008
- Klimentyev/Rusya*, no. 46503/99, 16 Kasım 2006
- Klouvi/Fransa*, no. 30754/03, 30 Haziran 2011*
- Kok/Hollanda* (k.k.), no. 43149/98, AİHM 2000-VI
- König/Almanya*, no. 6232/73, 28 Haziran 1978, A Serisi no. 27
- Konstantin Markin/Rusya* [BD], no. 30078/06, AİHM 2012 (alıntılar)
- Konstas/Yunanistan*, no. 53466/07, 24 Mayıs 2011
- Kontalexis/Yunanistan*, no. 59000/08, 31 Mayıs 2011*
- Kostovski/Hollanda*, 20 Kasım 1989, A Serisi no. 166
- Krasniki/Çek Cumhuriyeti*, no. 51277/99, 28 Şubat 2006)
- Kremzow/Avusturya*, 21 Eylül 1993, A Serisi no. 268-B
- Krestovskiy/Rusya*, no. 14040/03, 28 Ekim 2010
- Kriegisch/Almanya* (k.k.), no. 21698/06, 23 Kasım 2010

- Kröcher ve Möller/İsviçre*, no. 8463/78, 9 Temmuz 1981 tarihli Komisyon kararı, DR 26
- Krombach/Fransa*, no. 29731/96, AİHM 2001-II
- Kulikowski/Polonya*, no. 18353/03, 19 Mayıs 2009
- Kuopila/Finlandiya*, no. 27752/95, 27 Nisan 2000
- Kuzmin/Rusya*, no. 58939/00, 18 Mart 2010*
- Kyprianou/Kıbrıs* [BD], no. 73797/01, AİHM 2005-XIII
- Labergere/Fransa*, no. 16846/02, 26 Eylül 2006
- Lacadena Calero/İspanya*, no. 23002/07, 22 Kasım 2011*
- Lagerblom/İsveç*, no. 26891/95, 14 Ocak 2003
- Lanz/Avusturya*, no. 24430/94, 31 Ocak 2002
- Lauko/Slovakya*, 2 Eylül 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-VI
- Lavents/Letonya*, no. 58442/00, 28 Kasım 2002
- Legillon/Fransa*, no. 53406/10, 10 Ocak 2013
- Lilly/Fransa* (k.k.), no 53892/00, 3 Aralık 2002*
- Löffler/Avusturya*, no. 30546/96, 3 Ekim 2000
- Lucâ/İtalya*, no. 33354/96, AİHM 2001-II
- Luedicke, Belkacem ve Koç/Almanya*, 28 Kasım 1978, A Serisi no. 29
- Lundkvist/İsveç* (k.k.), no. 48518/99, AİHM 2003-XI
- Lutz/Almanya*, no. 9912/82, 25 Ağustos 1987, A Serisi no. 123
- Maaouia/Fransa* [BD], no. 39652/98, AİHM 2000-X
- Magee/Birleşik Krallık*, no. 28135/95, AİHM 2000-VI
- Makhfi/Fransa*, no. 59335/00, 19 Ekim 2004*
- Malige/Fransa*, 23 Eylül 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-VII
- Malininas/Litvanya*, no. 10071/04, 1 Temmuz 2008
- Mamatkulov ve Askarov/Türkiye* [BD], no. 46827/99 ve 46951/99, AİHM 2005-I
- Marpa Zeeland B.V. ve Metal Welding B.V./Hollanda*, no. 46300/99, AİHM 2004-X (alıntılar)
- Martin/Birleşik Krallık*, no. 40426/98, 24 Ekim 2006
- Martinie/Fransa* [BD], no. 58675/00, AİHM 2006-VI
- Matijsevic/Sırbistan*, no. 23037/04, 19 Eylül 2006
- Mattick/Almanya* (k.k.), no. 62116/00, AİHM 2005-VII
- Mattoccia/İtalya*, no. 23969/94, AİHM 2000-IX
- Matyjek/Polonya*, no. 38184/03, 24 Nisan 2007
- Mayiszit/Rusya*, no. 63378/00, 20 Ocak 2005
- McFarlane/İrlanda* [BD], no. 31333/06, 10 Eylül 2010

- Meftah ve Diğerleri/Fransa* [BD], no. 32911/96, 35237/97 ve 34595/97, AİHM 2002-VII
- Melin/Fransa*, 22 Haziran 1993, A Serisi no. 261-A
- Micallef/Malta* [BD], no. 17056/06, AİHM 2009
- Mieg de Boofzheim/Fransa* (k.k.), no. 52938/99, AİHM 2002-X
- Mika/İsveç* (k.k.), no. 31243/06, 27 Ocak 2009
- Milasi/İtalya*, 25 Haziran 1987, A Serisi no. 119
- Miliniene/Litvanya*, no. 74355/01, 24 Haziran 2008
- Miller ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, no. 45825/99, 45826/99 ve 45827/99, 26 Ekim 2004
- Miminoshvili/Rusya*, no. 20197/03, 28 Haziran 2011
- Minelli/İsviçre*, no. 8660/79, 25 Mart 1983, A Serisi no. 62
- Mircea/Romanya*, no. 41250/02, 29 Mart 2007*
- Mirilashvili/Rusya*, no. 6293/04, 11 Aralık 2008
- Monedero Angora/İspanya* (k.k.), no. 41138/05, AİHM 2008
- Monnell ve Morris/Birleşik Krallık*, no. 9562/81 ve 9818/82, 2 Mart 1987
- Montcornet de Caumont/Fransa*, (k.k.), no. 59290/00, AİHM 2003-VII
- Montera/İtalya* (k.k.), no. 64713/01, 9 Temmuz 2002*
- Moiseyev/Rusya*, no. 62936/00, 9 Ekim 2008
- Mouillet/Fransa*, (k.k.), no. 27521/04, 13 Eylül 2007
- Meznaric/Hırvatistan*, no. 71615/01, 15 Temmuz 2005
- Mustafa Kamal Mustafa (Abu Hamza) (No. 1)/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 31411/07, 18 Ocak 2011
- Natunen/Finlandiya*, no. 21022/04, 31 Mart 2009
- Navone ve Diğerleri/Monako*, no. 62880/11, 62892/11 ve 62899/11, 24 Ekim 2013
- Nerattini/Yunanistan*, no. 43529/07, 18 Aralık 2008
- Nest’ák/Slovakya*, no. 65559/01, 27 Şubat 2007
- Neumeister/Avusturya*, 27 Haziran 1968, A Serisi no. 8
- Nicoleta Gheorghe/Romanya*, no. 23470/05, 3 Nisan 2012
- Ninn-Hansen/Danimarka* (k.k.), no. 28972/75, AİHM 1999-V
- Nortier/Hollanda*, 24 Ağustos 1993, A Serisi no. 267
- Nurmagomedov/Rusya*, no. 30138/02, 7 Haziran 2007
- O./Norveç*, no. 29327/95, AİHM 2003-II
- OAQ Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusya*, no. 14902/04, 20 Eylül 2011
- Oberschlick/Avusturya (no. 1)*, 23 Mayıs 1991, A Serisi no. 204
- Öcalan/Türkiye* [BD], no. 46221/99, AİHM 2005-IV
- Öcalan/Türkiye* (k.k.), no. 5980/07, 6 Temmuz 2010

- OHalloran ve Francis/Birleşik Krallık* [BD], no. 15809/02 ve 25624/02, AİHM 2007-VIII
- Omar/Fransa*, 29 Temmuz 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-V
- Othman (Abu Qatada)/Birleşik Krallık*, no. 8139/09, AİHM 2012
- Öztürk/Almanya*, no. 8544/79, 21 Şubat 1984, A Serisi no. 73
- P.G. ve J.H./Birleşik Krallık*, no. 44787/98, AİHM 2001-IX
- P.S./Almanya*, no. 33900/96, 20 Aralık 2001
- Padin Gestoso/İspanya* (k.k.), no. 39519/98, AİHM 1999-II (alıntılar)
- Padovani/İtalya*, 26 Şubat 1993, A Serisi no. 257-B
- Pakelli/Almanya*, no. 8398/78, 12 Aralık 1981 tarihli Komisyon raporu
- Paksas/Litvanya* [BD], no. 34932/04, AİHM 2011 (alıntılar)
- Pandjikidze ve Diğerleri/Gürcistan*, no. 30323/02, 27 Ekim 2009
- Pandy/Belçika*, no. 13583/02, 21 Eylül 2006*
- Papon/Fransa* (k.k.), no. 54210/00, AİHM 2001-XII
- Papon/Fransa (no. 2)*, no. 54210/00, AİHM 2002-VII
- Paraponiaris/Yunanistan*, no. 42132/06, 25 Eylül 2008*
- Parlov-Tkalcic/Hırvatistan*, no. 24810/06, 22 Aralık 2009
- Pedersen ve Baadsgaard/Danimarka*, no. 49017/99, 19 Haziran 2003
- Pelissier ve Sassi/Fransa* [BD], no. 25444/94, AİHM 1999-II
- Pelladoah/Hollanda*, 22 Eylül 1994, A Serisi no. 297-B
- Pello/Estonya*, no. 11423/03, 12 Nisan 2007
- Penev/Bulgaristan*, no. 20494/04, 7 Ocak 2010
- Penafiel Salgado/İspanya* (k.k.), no. 65964/01, 16 Nisan 2002*
- Perna/İtalya* [BD], no. 48898/99, AİHM 2003-V
- Pescador Valero/İspanya*, no. 62435/00, AİHM 2003-VII
- Petyo Petkov/Bulgaristan*, no. 32130/03, 7 Ocak 2010*
- Pfeifer ve Plankl/Avusturya*, 25 Şubat 1992, A Serisi no. 227
- Pham Hoang/Fransa*, 25 Eylül 1992, A Serisi no. 243
- Phillips/Birleşik Krallık*, no. 41087/98, AİHM 2001-VII
- Pierre-Bloch/Fransa*, 21 Ekim 1997, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1997-VI
- Piersack/Belçika*, 1 Ekim 1982, A Serisi no. 53
- Pishchalnikov/Rusya*, no. 7025/04, 24 Eylül 2009
- Planka/Avusturya*, no. 25852/94, 15 Mayıs 1996 tarihli Komisyon kararı
- Poitrinol/Fransa*, 23 Kasım 1993, A Serisi no. 277-A
- Polyakov/Rusya*, no. 77018/01, 29 Ocak 2009

- Poncelet/Belçika*, no. 44418/07, 30 Mart 2010*
- Popov/Rusya*, no. 26853/04, 13 Temmuz 2006
- Popovici/Moldova*, no. 289/04 ve 41194/04, 27 Kasım 2007
- Poppe/Hollanda*, no. 32271/04, 24 Mart 2009
- Posokhov/Rusya*, no. 63486/00, 04 Mart 2003, AİHM 2003-IV
- Previti/İtalya* (k.k.) no. 45291/06, 8 Aralık 2009*
- Priebke/İtalya* (k.k.), no. 48799/99, 5 Nisan 2001*
- Protopapa/Türkiye*, no. 16084/90, 24 Şubat 2009
- Pullar/Birleşik Krallık*, 10 Haziran 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-III*
- Putz/Avusturya*, 22 Şubat 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi 1996-I*
- Quaranta/İsviçre*, 24 Mayıs 1991, A Serisi no. 205
- R./Belçika*, no. 15957/90, 30 Mart 1992 tarihli Komisyon kararı, DR 72
- R./Birleşik Krallık* (k.k.), no. 33506/05 4 Ocak 2007
- Radio France ve Diğerleri/Fransa*, no. 53984/00, AİHM 2004-II
- Raimondo/İtalya*, 22 Şubat 1994, A Serisi no. 281-A
- Ramanauskas/Litvanya* [BD], no. 74420/01, AİHM 2008
- Rasmussen/Polonya*, no. 38886/05, 28 Nisan 2009
- Ravnsborg/İsveç*, 23 Mart 1994, A Serisi no. 283-B
- Raza/Bulgaristan*, no. 31465/08, 11 Şubat 2010
- Refah Partisi (the Welfare Party) ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), no. 41340/98 ve 4134244/98, 3 Ekim 2000*
- Reinhardt ve Slimane-Kaid/Fransa*, 31 Mart 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-II*
- Richert/Polonya*, no. 54809/07, 25 Ekim 2011
- Riepan/Avusturya*, no. 35115/97, AİHM 2000-XII
- Ringelsen/Avusturya*, no. 2614/65, 16 Temmuz 1971, A Serisi no. 13
- Ringvold/Norveç*, no. 34964/97, AİHM 2003-II
- Rouille/Fransa*, no. 50268/99, 6 Ocak 2004
- Rowe ve Davis/Birleşik Krallık* [BD], no. 28901/95, AİHM 2000-II
- Ruiz Torija/İspanya*, 9 Aralık 1994, A Serisi no. 303-A
- Rupa/Romanya (no. 1)*, no. 58478/00, 16 Aralık 2008*
- Rushiti/Avusturya*, no. 28389/95, 21 Mart 2000
- S./İsviçre*, 28 Kasım 1991, A Serisi no. 220
- S.N./İsveç*, no. 34209/96, AİHM 2002-V
- Saadi/İtalya* [BD], no. 37201/06, AİHM 2008
- Saccoccia/Avusturya* (k.k.), no. 69917/01, 5 Temmuz 2007

- Sadak ve Diğerleri/Türkiye (no. 1)*, no. 29900/96, 29901/96, 29902/96 ve 29903/96, AİHM 2001-VIII
- Şahiner/Türkiye*, no. 29279/95, 25 Eylül 2001
- Sainte-Marie/Fransa*, 16 Aralık 1992, A Serisi no. 253-A
- Sakhnovskiy/Rusya* [BD], no. 21272/03, 2 Kasım 2010
- Salabiaku/Fransa*, no. 10519/83, 7 Ekim 1988, A Serisi no. 141-A
- Salduz/Türkiye* [BD], no. 36391/02, AİHM 2008
- Şaman/Türkiye*, no. 35292/05, 5 Nisan 2011
- Sapunarescu/Almanya* (k.k.), no. 22007/03, 11 Eylül 2006
- Saric/Danimarka* (k.k.), no. 31913/96, 2 Şubat 1999
- Saunders/Birleşik Krallık*, 17 Aralık 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-VI
- Schenk/İsviçre*, 12 Temmuz 1988, A Serisi no. 140
- Scheper/Hollanda* (k.k.), no. 39209/02, 5 Nisan 2005
- Schmautzer/Avusturya*, 23 Ekim 1995, A Serisi no. 328-A
- Schneider/Fransa* (k.k.), no. 49852/06, 30 Haziran 2009*
- Schwarzenberger/Almanya*, no. 75737/01, 10 Ağustos 2006
- Sejdovic/İtalya* [BD] no. 56581/00, AİHM 2006-II
- Sekanina/Avusturya*, no. 13126/87, 25 Ağustos 1993, A Serisi no. 266-A
- Seleznev/Rusya*, no. 15591/03, 26 Haziran 2008
- Seliwiak/Polonya*, no. 3818/04, 21 Temmuz 2009
- Sequieira/Portekiz* (k.k.), no. 73557/01, AİHM 2003-VI
- Shannon/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 67537/01, AİHM 2004-IV
- Sibgatullin/Rusya*, no. 32165/02, 23 Nisan 2009
- Sidabras ve Diautas/Litvanya*, (k.k.), no. 55480/00 ve 59330/00, 1 Temmuz 2003,
- Silickiene/Litvanya*, no. 20496/02, 10 Nisan 2012
- Sipavicius/Litvanya*, no. 49093/99, 21 Şubat 2002
- Soering/Birleşik Krallık*, 7 Temmuz 1989, A Serisi no. 161
- Solakov/Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti*, no. 47023/99, 31 Ekim 2001, AİHM 2001- X
- Sofri ve Diğerleri/İtalya* (k.k.), no. 37235/97, AİHM 2003-VIII
- Stanford/Birleşik Krallık*, no. 16757/90, 23 Şubat 1994, A Serisi no. 282-A
- Stitic/Hrvatistan*, no. 29660/03, 8 Kasım 2007
- Stoichkov/Bulgaristan*, no. 9808/02, 24 Mart 2005
- Stojkovic/Fransa ve Belçika*, no. 25303/08, 27 Ekim 2011
- Stow ve Gai/Portekiz* (k.k.), no. 18306/04, 4 Ekim 2005*
- Suhadolc v. Slovenya* (k.k.), no. 57655/08, 17 Mayıs 2011

- Suküt/Türkiye*,(k.k.), no. 59773/00, 11 Eylül 2007
- Sutter/İsviçre*,no. 8209/78, 22 Şubat 1984
- Szabö/İsveç* (k.k.), no. 28578/03, 27 Haziran 2006
- Taba'i/Fransa* (k.k.), no. 73805/01, 17 Şubat 2004*
- Tarâu/Romanya*,no. 3584/02, 24 Şubat 2009*
- Taxquet/Belçika* [BD], no. 926/05, AİHM 2010
- Teixeira de Castro/Portekiz*,9 Haziran 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-IV
- Telfner/Avusturya*,no. 33501/96, 20 Mart 2001
- Thomann/İsviçre*,10 Haziran 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-III
- Thomas/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 19354/02, 10 Mayıs 2005
- Tierce ve Diğerleri v. San Marino*,no. 24954/94, 24971/94 ve 24972/94, AİHM 2000-IX
- Tirado Ortiz ve Lozano Martin/İspanya* (k.k.), no. 43486/98, AİHM 1999-V
- Toeva/Bulgaristan* (k.k.), no. 53329/99, 9 Eylül 2004
- Topic/Hırvatistan*,no. 51355/10, 10 Ekim 2013
- Trepashkin/Rusya* (no. 2), no. 14248/05, 16 Aralık 2010
- Trofimov/Rusya*,no. 1111/02, 4 Aralık 2008
- Twalib/Yunanistan*,9 Haziran 1998, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1998-IV
- Ubach Mortes/Andora* (k.k.), no. 46253/99, AİHM 2000-V
- Ucak/Birleşik Krallık*(k.k.), no. 44234/98, 24 Ocak 2002
- V./Finlandiya*,no. 40412/98, 24 Nisan 2007
- V./Birleşik Krallık* [BD], no. 24888/94, AİHM 1999-IX
- Vacher/Fransa*,17 Aralık 1996, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1996-VI
- Van de Hurk/Hollanda*,19 Nisan 1994, A Serisi no. 288
- Van Geyseghem/Belçika* [BD], no. 26103/95, AİHM 1999-I
- Van Mechelen ve Diğerleri/Hollanda*,23 Nisan 1997, *Karar ve Hükümler Derlemesi* 1997-III
- Vanyan/Rusya*,no. 53203/99, 15 Aralık 2005
- Vaudelle/Fransa*,no. 35683/97, AİHM 2001-I
- Vayıç/Türkiye*,no. 18078/02, AİHM 2006-VIII (alıntılar)
- Vera Fernâdez-Huidobro/İspanya*,no. 74181/01, 6 Ocak 2010
- Veselov ve Diğerleri/Rusya*,no. 23200/10, 24009/07 ve 556/10, 11 Eylül 2012
- Vidal/Belçika*,no. 12351/86, 22 Nisan 1992, A Serisi no. 235-B
- Vidgen/Hollanda*,no. 29353/06, 10 Temmuz 2012
- Viorel Burzo/Romanya*,no. 75109/01, 12639/02, 30 Haziran 2009*
- Visser/Hollanda*,no. 26668/95, 14 Şubat 2002
- Vladimir Romanov/Rusya*,no. 41461/02, 24 Temmuz 2008

- Vronchenko/Estonya*, no. 59632/09, 18 Temmuz 2013
- W.S./Polonya*, no. 21508/02, 19 Haziran 2007
- Walchli/Fransa*, no. 35787/03, 26 Temmuz 2007*
- Welke ve Bialek/Polonya*, no. 15924/05, 1 Mart 2011
- Wemhoff/Almanya*, 27 Haziran 1968, A Serisi no. 7
- Wierzbicki/Polonya*, no. 24541/94, 18 Haziran 2002
- Wloch/Polonya* (k.k.), no. 27785/95, 30 Mart 2000
- X./Avusturya*, no. 6185/73, 29 Mayıs 1975 tarihli Komisyon kararı, DR 2, s. 68 ve 70
- X./Belçika*, no. 7628/73, 9 Mayıs 1977 tarihli Komisyon kararı, DR 9, s. 169
- Y/Norveç*, no. 56568/00, AİHM 2003-II (alıntılar)
- Y.B. ve Diğerleri/Türkiye*, no. 48173/99 ve 48319/99, 28 Ekim 2004*
- Zagaria/İtalya*, no. 58295/00, 27 Kasım 2007*
- Zana/Türkiye*, 25 Kasım 1997, *Karar ve Hükümler Derlemesi 1997-VII*
- Zarouali/Belçika*, no. 20664/92, 29 Haziran 1994 tarihli Komisyon kararı, DR 78
- Zdravko Stanev/Bulgaristan*, no. 32238/04, 6 Kasım 2012
- Zhuk/Ukrayna*, no. 45783/05, 21 Ekim 2010
- Zhupnik/Ukrayna*, no. 20792/05, 9 Aralık 2010
- Zollmann/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 62902/00, AİHM 2003-XII
- Zoon/Hollanda*, no. 29202/95, AİHM 2000-XII

* *Yalnızca Fransızcası mevcuttur*